

Unge voksne i Oslos åpne rusmiljø

*Narrativt identitetsarbeid blant unge voksne
intensive brukere av tunge rusmidler*

Anders Stenersen

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

03.11.2014

Unge voksne i Oslos åpne rusmiljø

Narrativt identitetsarbeid blant unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler

© Anders Stenersen

2014

Unge voksne i Oslos åpne rusmiljø - Narrativt identitetsarbeid blant unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler

Anders Stenersen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Oslo Kopisten AS

IV

Sammendrag

Det er knyttet stor bekymring til de yngste personene i Oslos åpne rusmiljø. De lever sine liv i stor risiko, og utsetter seg selv for mange farer når de ruser seg. Antallet unge voksne personer i det åpne rusmiljøet blir debattert med jevne mellom rom, men det er sjelden de kommer til ordet selv. Denne oppgaven er basert på intervjuer av 9 personer mellom 21 og 23 år som ruser seg intensivt på tunge rusmidler med tilknytning til dette miljøet. Forskningsspørsmålet er basert på en nysgjerrighet rundt hvem de unge voksne rusmiddelbrukerne vil fortelle meg at de er. Jeg situerte dem inn i en problemidentitet da jeg kontaktet dem i det åpne rusmiljøet, og denne problemidentiteten viser seg som en implisitt anklage i intervjusituasjonen som deltagerne må forholde seg til når de forteller om livet sitt. Intervjuene er undersøkt med fokus på fortellingene deres via narrativ analyse for å se på hvordan de konstruerer et positivt selvbilde og gir mening til erfaringene sine i samtale med meg, samt hvordan de identifiserer seg i forhold til andre personer i det åpne rusmiljøet.

Første analysekapittel er disponert etter hvordan deltakerne viser aktørskap i sine fortellinger om selvet. Analysen ble delt inn etter fortellingene om selvet som relaterte seg til «accountene» unnskyldninger og rettferdiggjøringer. Det ble vist til to typer fortellinger som kan karakteriseres som unnskyldninger. Den ene typen viste til et kaotisk liv, med lite aktørskap og uten kontroll over hva som har skjedd i livet. Den andre typen var i større grad eksplisitt knyttet til at ting hadde skjedd i oppveksten som førte til at de ikke var ansvarlig for den situasjonen de var i dag. Begge fortellingene ga fortelleren en offerposisjon, og de illustrerte dermed sin høye moral fordi de ikke var ansvarlig for den avvikende adferden problemidentiteten de forhandlet om representerer. Jeg undersøker hvordan deltagerne forholder seg til samfunnets nøkkelfortellinger om brukere av tunge rusmidler når de konstruerer seg selv som ikke moralsk avvikende. Andre del av analysen handlet om hvordan noen rettferdiggjorde sin situasjon. Hovedpoenget i deres fortellinger er at rusmiddelbruket av ulike årsaker ikke trenger å forstås som et problem. Dette gjorde at de kunne vise aktørskap ved å ta ansvar for det og likevel vise til et moralsk selv. De avviste problemidentiteten ved å redefinere handlingene til å være noe annet enn et problem. Den mest gjennomgående måten dette ble gjort på var å snakke om seg selv som nysgjerrig. Nysgjerrigheten var en måte å fremheve at de hadde tatt et valg da de begynte å ruse seg, og de var derfor ikke presset inn i rusmiddelbruket av eksterne forhold. Dessuten var de opptatt av å vise at aspekter ved rusmiddelbruket ikke nødvendigvis var så avvikende, og at de hadde kontroll. Det var ikke

rusmiddelet som kontrollerte dem, og de avviste følgelig konseptet om avhengighet, som viser til irrasjonelle og viljeløse individer.

I det andre analysekapittelet undersøker jeg hvordan deltagerne forhandler om problemidentiteten da de snakket om andre personer i det åpne rusmiljøet. Hovedpoenget i dette kapittelet er at deltagerne snakker de eldre personene i rusmiljøet opp, det vil si at de trekker paralleller mellom seg selv om dem, samtidig som de distanserer seg fra de yngre og jevnaldrende i rusmiljøet ved å trekke symbolske grensedragninger mellom seg selv og dem og dermed snakke dem ned. Meningen personene jeg har snakket med tillegger jevnaldrende og yngre personer i rusmiljøet er gjennomgående negativt og nedvurderende. De blir plassert i en utgruppe som fortelleren ikke ønsker å identifisere seg med. De blir blant annet omtalt som barnslige, ville og dumme. Til sammenligning ble de eldre personene i rusmiljøet gitt en rekke positive beskrivelser. De ble omtalt som trygge å ruse seg med, som kunnskapsrike og snille. Jeg argumenterer for at deltagerne er opptatt av å identifisere seg selv som voksne, og at de oppnår dette ved å fortelle om sine gode relasjoner til de eldre i rusmiljøet.

I avslutningskapittelet argumenterer jeg for at deltagerne strekker seg mot det konvensjonelle samfunnet gjennom sitt identitetsarbeid på grunn av tre trekk ved deres fortellinger: For det første var deres identitetsforhandlinger utelukkende innenfor en konvensjonell diskurs. De var opptatt av å være normale og gjøre seg mest mulig «lik» majoritetssamfunnet. For det andre var de opptatt av å være voksne. Voksenhet konnoterer individualitet og kontroll over livet. Til sist var deltagerens fortellinger preget av at de ønsket å overleve og ruse seg på tryggest mulig måte. Det er kompetente overlevende og friske personer.

Forord

Å skrive en masteroppgave har vært en forholdsvis smertefull prosess, men mest av alt har det vært lærerikt og morsomt.

Første del av arbeidet ble gjort på gaten i Oslo sentrum. Der møtte jeg mange mennesker som delte utrolig historier med meg. Jeg er veldig takknemlig for at dere ville snakke med meg om livene deres. Jeg har et inderlig ønske om at dere holder dere friske og klarer å leve slik dere drømmer om.

Takk til Kirkens Bymisjon, Uteseksjonen i Oslo og Prindsen Mottakssenter for samarbeidet.

Andre del av arbeidet ble gjort på Harriet Holters hus og tok betraktelig lenger tid enn den første delen. Takk for et glitrende studiemiljø alle medstudenter! Og Torunn: Snart er det din tur!

Takk til Aleksander, Morten, Thov, Mari og Thomas Anton for samtaler og tilbakemeldinger på utkast. Takk til Pål for kaffetrakteren (det var bare jeg som brukte den, nå kan du ta den med hjem).

Takk til hovedveileder Mette Imgard Snertingdal for nyttige samtaler og presise og innsiktsfulle tilbakemeldinger på utkast.

Den største takken rettes til biveileder Eirik «reisende mac» Hammersvik, som har gitt meg helt uvurderlig hjelp og støtte under skrivingen. Mens jeg har skrevet har du reist rundt i Nord og Sør Amerika, men det har ikke stoppet deg fra å spre din intellektuelle kreativitet til Oslo gjennom ivrige kommentarer i Word og på Skype. Tusen takk!

Og kjære Maria; jeg gleder meg til å fortsette å leve med deg.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Unge voksne i Oslos åpne rusmiljø	1
1.1.1	Telling av de unge voksne i det åpne rusmiljøet	1
1.1.2	Distansering og den implisitte anklagen	3
1.2	Problemidentiteten.....	5
1.3	Oppgavens problemstilling.....	6
1.4	Disposisjon	7
2	Metode.....	8
2.1	Empirisk grunnlag	9
2.1.1	Utvalgs-kriterier.....	10
2.2	Tilgang til feltet og rekruttering	11
2.2.1	Feltet: Det åpne rusmiljøet og aktørene i det	11
2.2.2	Tilgang og rekruttering.....	12
2.2.3	Resiprositet.....	13
2.2.4	Deltagelse	14
2.2.5	Samarbeidspartnere	15
2.3	Å samtale med deltagerne.....	15
2.3.1	Intervjuene.....	15
2.3.2	Intervjukontekst.....	17
2.4	Etterarbeid	17
2.5	Øvrige etiske betraktninger	18
2.5.1	Informert samtykke og konfidensialitet	19
2.5.2	Intervjuer av personer i sårbar situasjon	20
3	Teori	22
3.1	Symbolsk interaksjonisme: Mening i interaksjon	23
3.1.1	Det sosiale selv	23
3.1.2	Selvet i symbolsk interaksjonisme	24
3.2	Den avvikende: Fra bruk av rusmidler til rusmiddelbruker	25
3.2.1	Interaksjonistisk teori om avvik	25
3.2.2	Goffmans stigmatiserte selv	26
3.3	Identitet og identifisering.....	28

3.3.1	Identitetsbegrepet og selvet	28
3.3.2	Accounts og nøytraliseringsteknikker	30
3.3.3	Symbolske grensedragninger	32
3.4	Små og store fortellinger	33
3.4.1	Fortellinger om selvet.....	33
3.4.2	Nøkkelfortellinger	35
4	Et liv under anklage.....	37
4.1	Unnskyldninger: Eksterne hendelser utenfor egen kontroll	38
4.1.1	Fortellinger om et liv ute av kontroll	38
4.1.2	En kvinne og mann som ruser seg på grunn av familien	41
4.1.3	Erfaringer fra oppveksten: Bruk av nøkkelfortellinger for å skape mening	45
4.1.4	Fortellinger som forneker ansvar	46
4.2	Rettferdiggjøringer: Rusmiddelbruk som noe annet enn et problem	48
4.2.1	Et nysgjerrig selv.....	48
4.2.2	Motstand mot avhengighet: uproblematisk rusmiddelbruk og kontroll.....	53
4.3	Diskusjon: Mot det konvensjonelle samfunnet	58
5	Andre personer i rusmiljøet.....	61
5.1	Unge voksne kvinner og menn om andre personer i rusmiljøet	62
5.2	Unge voksne om eldre i rusmiljøet.....	64
5.2.1	Fraværet av symbolske grenser: «Det er ikke noe forskjell».....	65
5.2.2	Eldre i rusmiljøet som positive andre: Rådgivere	69
5.3	Unge voksne og jevnaldrende i rusmiljøet	72
5.3.1	Annerledes enn andre unge i rusmiljøet	72
5.3.2	Voksenhet blant unge voksne.....	75
5.4	Diskusjon: Å snakke de unge ned og eldre opp.....	78
6	Avslutning	81
6.1	Å strekke seg mot det konvensjonelle	81
6.2	Funnenes mulige implikasjoner.....	84
6.3	Veien videre.....	86
	Litteraturliste	87
	Vedlegg 1: Intervjuguide.....	94
	Vedlegg 2: Orienteringsskriv	96

1 Innledning

Unge voksne som lever på siden av livet slik de fleste kjenner det og ruser seg til de blir syke er i en meget uvanlig og vanskelig situasjon. I Oslos krevende gateliv utsetter unge voksne seg for stor risiko når de ruser seg på tunge rusmidler. Dødeligheten som følge av livsstilen er høy (Hordvin 2013: 50). Personene i denne studien er mellom 21 og 23 år, de benytter seg av tunge rusmidler (heroin, amfetamin, GHB o.l.) og jeg møtte dem første gang i det åpne rusmiljøet i Oslo sentrum. Oppgaven er skrevet fordi jeg har lurt på hvordan de identifiserer seg selv som marginaliserte og stigmatiserte brukere av rusmidler. Jeg lurer på hvem de vil fortelle meg at de er. Mer kunnskap om hvordan de identifiserer seg selv i samfunnet kan i beste fall bidra til at institusjonene og organisasjonene som søker å hjelpe dem til å leve et liv uten tunge rusmidler kan jobbe ytterligere kunnskapsbasert.

1.1 Unge voksne i Oslos åpne rusmiljø

At det er knyttet stor bekymring til de yngste personene som bruker rusmidler og oppholder seg i det åpne rusmiljøet er det ingen tvil om. Fra Stang (1976) sin klassiske studie *Ungdom på drift. En sosialpsykiatrisk undersøkelse av 100 unge stoffmisbrukere i Oslo sentrum* til Sveinung og Pedersen (2005) sin studie «*Rett fra pikerommet, med ransel på ryggen?*» *Om ungdom som oppholdt seg rundt Plata*, og til i dag har ungdom og tunge rusmidler i Oslo sentrum blitt forsket på og debattert med stor interesse. Jeg vil i det påfølgende løfte frem noe av det vi vet og tror vi vet om unge voksne i det åpne rusmiljøet.

1.1.1 Telling av de unge voksne i det åpne rusmiljøet

Det er ikke lett å si noe om de få når man har et datamateriale med mange. I boka *Ungdom, rus og marginalisering* (Øia 2013) blir ungdommene som bruker tunge rusmidler nesten ikke nevnt. Den yngste gruppen av brukere av tunge rusmidler er ofte underrepresenterte i statistiske undersøkelser fordi de består av ganske få personer og er vanskelig å kontakte. Statistiske data er ofte bedre egnet til å si noe om gruppen av tunge rusmiddelbrukere som helhet (Bretteville-Jensen & Amundsen 2006; Hordvin 2013), men siden dette kan defineres som en skjult gruppe er resultatet av beregningene basert på indikatorer og antagelser. Det vi vet med bakgrunn i

statistikken er at det er mellom 10 200 og 14 400 problembrukere¹ i Norge (Hordvin 2013: 35). Bare en liten del av denne gruppen er unge voksne. Av den grunn er det gjerne de kvalitative studiene som kommer nære nok til å kunne si noe betydningsfullt om de yngste brukerne av tunge rusmidler.

Velferdsetaten i Oslo kommune forsøkte si noe om de unge voksne med tilknytning til det åpne rusmiljøet i 2011 med en rapport kalt *De åpne russcenene i Oslo sentrum – sett fra brukernes perspektiv* (Fauchald & Sivesind 2011). Rapporten ble utgitt på bakgrunn av en bekymring rundt åpenlys bruk og omsetning av illegale rusmidler i Oslo sentrum. Her blir det åpne rusmiljøet i Oslo sentrum omtalt som en sosial møteplass for brukere av tunge rusmidler. Imidlertid var bare syv prosent (ca. 21 av 313) av respondentene mellom 18 og 25 år. Siden rapporten er basert på en kvantitativ logikk vil den altså være lite egnet til å si noe om de yngste personene i det åpne rusmiljøet. En av grunnene til at rapporten nådde ut til så få unge kan være at spørreundersøkelsene ble utdelt og hentet inn på steder hvor det antas at de yngre rusmiddelbrukerne ikke oppholder seg, skriver Uteseksjonen i Oslo (Sundsbo 2013: 8). Dette reiser spørsmålet: Bør lavterskeltilbudene ta imot de yngste, eller bør denne aldersgruppen holde seg på gaten?

Dilemmaet blir drøftet i en SIRUS-rapport om lavterskeltilbudet 24SJU (Skatvedt & Edland-Gryt 2012). 24SJU formidler utad at de ikke ønsker at unge personer skal benytte seg av tilbudet, men praksisen er at mange unge brukere av tunge rusmidler gjør det likevel (Skatvedt & Edland-Gryt 2012: 77). Dilemmaet er at 24SJU ikke skal være et sted der unge rekrutteres til og knytter kontakt med det åpne rusmiljøet i Oslo. Imidlertid kan unge bli sett og grepet fatt i, samt henvist til andre relevante hjelpeinstanser om de viser seg der. Gjennom rekrutteringsprosessen på gaten observerte jeg at mange unge voksne brukere av tunge rusmidler fortsatt benytter seg av 24SJU. Det er selvsagt essensielt å skille mellom unge voksne med tanke på grad av involvering i rusmiljøer før de tropper opp på et lavterskeltilbud i Oslo, mange kan ikke regnes som eksperimentbrukere. De fleste personene jeg observerte var ikke nykommere i miljøet, men unge personer som har ruset seg i flere år. Det har tidligere blitt ganske godt stadfestet at i den grad unge operer i rusmiljøet er det snakk om personer med et allerede etablert rusmiddelbruk (Sandberg & Pedersen 2005: 70). Det er disse personene jeg har snakket med; unge som bruker lavterskeltilbudene aktivt og som oppholder seg i det åpne rusmiljøet sammen med andre rusmiddelbrukere.

---

¹ «The EMCDDA defines problem use as ‘Injecting use of drugs or prolonged/regular use of opiates, cocaine and/or amphetamines’. ‘Opioids’ is used as a generic term for natural opiates (such as opium, Dolcontin), semi-synthetic opiates (heroin) and synthetic opioids (such as methadone, buprenorphine)» (Hordvin 2013: 31).

Politikernes uttalelser og medias vinklinger tyder på at antall unge voksne i rusmiljøet er av stor offentlig interesse. Mitt inntrykk er at unge brukere av tunge rusmidler vekker større harme og generer mer oppmerksomhet enn eldre i samme situasjon. På bakgrunn av Uteseksjonen sine tellinger i de åpne rusmiljøene hevdet byråd Anniken Hauglie sommeren 2013 at det er blitt færre unge rusavhengige i Oslo sentrum.² «Rusmiljøkjennere» mente at de unge gjemte seg, og at det derfor ikke var blitt færre. Hauglie ble kritisert for å ha en skjult agenda; å legitimere Oslo kommune sitt «sentrumssamarbeid». Hva enn hun gjorde var uttalelsene trolig i overkant bastante med tanke på tallenes interne og eksterne validitet. I Uteseksjonenes sommertellingsrapport fra 2014 minnes leseren på at tellingene kan karakteriseres som øyeblikksbilder og at variasjon i tellemåte og områder gjør at tallene bør tolkes med varsomhet. I tillegg understrekes det at det er vanskelig å plassere folk man ikke kjenner aldersmessig (Uteseksjonen 2014), en må altså gjette. Ettersom tiden har gått siden 2013 har antall unge voksne i henhold til Uteseksjonens sommertellinger i 2014 økt i visse deler av byen og blitt redusert i andre (Uteseksjonen 2014).

Vi vet de er på gaten, og det er ikke så mye i tellingene som tyder på at færre unge personer vil ruse seg intensivt på tunge stoffer i fremtiden. Et relevant spørsmål for å komme bekymringene i møte behøver ikke være hvor mange de er sammenlignet med et annet tidspunkt, men hvordan de opplever sin situasjon og sin sosiale virkelighet. De får da muligheten til å forklare seg og fortelle om sine opplevelser.

1.1.2 Distansering og den implisitte anklagen

I kjølevannet av oppmerksomheten tellingene fikk i media publiserte Uteseksjonen høsten 2013 en rapport kalt Unge voksne. En kartlegging av aldersgruppen 18-25 år i et åpent rusmiljøet i Oslo sentrum (Sundsbo 2013). Det blir skrevet følgende om personene som var i målgruppa for kartleggingen (Sundsbo 2013: 3):

[A]ntall unge voksne med varierende grad av tilknytning til det åpne rusmiljøet [estimeres] å være mellom 300 og 400 personer på årsbasis. De fleste personene i målgruppa har lang ruserfaring og viser til tidlig rusdebut både med hensyn til alkohol og illegale rusmidler. Heroin og benzodiazepiner er de mest rapporterte hovedrusmidlene i målgruppa i dag. Beskrivelser av bakgrunnen til de unge viser at mange har opplevd utfordringer knyttet til vanskelige familieforhold. Brutt skolegang er også utbredt i målgruppen. De fleste har hatt kontakt med barnevernet under oppveksten.

---

² VGNETT URL: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/narkotika/byraad-faerre-unge-rusavhengige-i-oslo-rusmiljoekjenner-feil-de-gjemmer-seg/a/10111726/> [Lesedato: 23.05.14]

Uteseksjonenes beskrivelse av sin målgruppe for rapporten er sammenfallende med hvordan man kan beskrive personene jeg har snakket med til denne studien. Mange unge voksne som ruser seg på tunge stoffer har også psykiske problemer, noe som ofte kalles dobbeltdiagnoser (Thommesen 2008: 8). Følgende påstand har vært til stor inspirasjon for denne studien (Sundsbo 2013: 16):

Stigmaet rundt det å være rusmisbruker antas å bidra til at unge voksne ønsker å distansere seg fra eldre rusmisbrukere og det åpne rusmiljøet. De unge kan derfor også i mindre grad ønske å benytte seg av akuttapparatet som er tilgjengelig for personer i rusmiljøet i sentrum.

Videre står det at flere av personene de snakket med ga uttrykk for et opplevd skille mellom seg selv og de eldre i rusmiljøet. Uteseksjonen understreker at dette ikke gjelder alle de snakket med. Jeg ønsker å forfølge dette temaet ytterligere i samtale med de unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler. Hvis skillet mellom ung og gammel bidrar til at personer ikke benytter seg av lavterskeltilbudene er jo dette skillet i så fall ganske viktig. De unge voksne kan i likhet med de eldre personene i rusmiljøet sies å være forholdsvis stigmatiserte og marginaliserte, er det likevel grunn til å tro at de vil distansere seg fra de eldre i rusmiljøet? Studier av rusmiddelbrukere fremhever at individer gjerne fremhever seg selv som bedre enn «de andre» på ulike måter. Dette gjelder unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler spesielt (Thommesen 2008: 122), og rusmiddelbrukere generelt (Boeri 2004; Copes m.fl. 2008; Copes m.fl. 2014; Furst m.fl. 1999; Rødner 2005; Simmonds & Coomber 2009).

Da jeg intervjuet de unge voksne personene på gaten om livene deres var jeg derfor interessert i hvordan de opplevde å oppholde seg i det åpne rusmiljøet i Oslo sammen med de eldre personene, samt hvordan livet de levde hadde førte dem dit. På grunn av deres unge alder hadde jeg en forestilling om at de ville utrykke en ambivalens med tanke på sin situasjon; de opplevde kanskje en slags tilhørighet som relativt nye «medlemmer» i et slags felleskap med andre stigmatiserte rusmiddelbrukere i det åpne rusmiljøet, samtidig som de kanskje følte seg litt som unge voksne flest. Disse «erfaringene» og «opplevelsene» var imidlertid ikke så lett å snakke om som jeg hadde forestilt meg.

Årsaken var det tydelig behovet deltagerne hadde for å fremstille seg selv som moralske personer; de drev aktivt med det man kan kalle identitetsarbeid (Scott & Lyman 1968; Snow & Anderson 1987). Jeg oppdaget i samtale med deltagerne at det lå en implisitt anklage i intervjusituasjonen som utfordret deres selvbilde som moralske personer. Den lød noe slikt som: *hvordan kan du leve som du gjør?* Denne anklagen forholdt deltagerne seg til på ulike måter. Lalander (2003) skriver at han fant mange unnskyldninger blant de unge brukerne av

tunge rusmidler han studerte i rusmiljøet i Norrköping; «partly, buildt as a protection against the accusation that one is morally degenerate. In this instance it becomes suitable to reconstruct heroin and make it into a power beyond the individuals control, and in this way protect one's identity against accusation» (Lalander 2003: 167). Men selv om rusmiddelbruken dominerer livet er ikke dette den eneste måten man kan forholde seg til anklagen. Historiene om livene deltagerne hadde levd med rusmidler bar preg av at de på ulike måter ønsket å minimere enten *ansvaret* eller *problemet*, som lå i den implisitte anklagen. Identitetsarbeidet er tydelig fordi man kan si at jeg, i likhet med Lalander, situerte de tunge rusmiddelbrukerne inn i en problemidentitet da de ble kontaktet. Identitetsarbeidet i intervjuene kan relateres til hvordan deltagerne identifiserer seg selv i sin verden og hvordan de forhandler frem et positivt selv bilde da de fortalte om sitt rusmiddelbruk og andre personer i rusmiljøet. Jeg vil i det påfølgende gå litt nærmere inn på problemidentiteten.

1.2 Problemidentiteten

Deltagerne i studien var klar over at jeg hadde klassifisert dem som brukere av tunge rusmidler da jeg tok kontakt med dem, og de ble dermed situert inn i «problemidentitet» eller en «trøblete identitet» (Gubrium & Holstein 2001: 9). Presser påpeker at deltagerne blir ytterligere påminnet om denne klassifiseringen når de leser orienteringsskrivet (Presser 2008: 126).³ Å bruke tunge rusmidler er også i de fleste tilfeller ulovlig. Sett slik kan en forstå deltagerne som lovbrutere. Imidlertid er lovbrutere i litteraturen gjerne personer som har foretatt handlinger som har rammet andre, for eksempel voldelige menn (Presser 2008) og andre kriminelle (Maruna 2001), mens unge voksne som bruker tunge rusmidler stort sett bare skader seg selv (da tar jeg ikke rusmiddelsalg og annen kriminalitet med i beregningen). Å omtale personene jeg har snakket med som lovbrutere kan derfor sees på som et analytisk og metodisk poeng fordi de er stigmatiserte og avvikere i kraft av «publicly labeled wrongdoing» (Becker 1963: 163). Poenget er ikke å kategorisere dem som det ene eller andre, men å vise til den moralske fordømmelsen de i kraft av sine rusmiddelorienterte aktiviteter møter fra majoritetssamfunnet. Dette gjør at de vil ha et behov for å fortelle meg at de er respektable personer (Sandberg 2009a) med høy moral (Presser 2008) som er bedre enn andre stigmatiserte (Copes m.fl. 2008).

I samtale med meg kan de derfor ha hatt utfordrende oppgave med å svare på spørsmålene jeg stilte dem samtidig som de håndterte stigmaet i klassifikasjonen. Deres

---

³ Se orienteringsskriv i vedlegg 2

fortellinger måtte fremstilles slik at det samsvarte med hvordan de ønsket å framstå samtidig som de svarte på spørsmålene. Presser (2004: 83) påpeker at intervjusituasjonen er en (av mange) situasjoner hvor man kan konstruere et selv og dekonstruere det sosiale selvet. Implisitt eller eksplisitt kommuniserer forskeren ulike problematiske forhold i samfunnet, som med Loseke sine ord kan kalles «social problems work». Dette defineres som «the human activity of categorizing some- and only some- conditions and people as social problems» (Loseke 2003: 19-20). I forlengelse av dette kan intervjuet bli sett på som et «collaborative social problems project», hvor forskeren og deltageren sammen tolker sosiale problemer, og ved å gjøre det, identifisere forskningsdeltageren (Presser 2004: 83). Deltagerne er definert som sosiale problemer, situert inn i en problemidentitet i intervjusituasjonen, og dette påvirker deres fremstilling av det moralske selvet i samtaler med en «strait» person fra majoritetssamfunnet. Perspektivet legger ballen opp for et begrepsapparatet knyttet til narrativ kriminologi (Presser 2009; Presser & Sandberg 2015; Sandberg 2010).

1.3 Oppgavens problemstilling

I lys av momentene diskutert over ønsker jeg å finne ut hvem de unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler i Oslos åpne rusmiljø forteller meg at de er. Dette relateres til problemidentiteten fordi det er denne de først og fremst må forholde seg til i samtale med meg. Oppgavens hovedproblemstilling lyder:

Hvordan forhandler forskningsdeltagerne om problemidentiteten de blir tilskrevet i intervjusituasjonen?

Jeg ønsker å fokusere på hvordan de snakker om sitt eget liv relatert til sitt rusmiddelbruk, og hvordan de snakker om andre personer i rusmiljøet. Spørsmålene til henholdsvis kapittel fire og kapittel fem lyder:

- *Hvordan forhandler forskningsdeltagerne om problemidentiteten de blir tilskrevet i intervjusituasjonen når de forteller om livet de har levd knyttet til rusmiddelbruket?*
- *Hvordan forhandler forskningsdeltagerne om problemidentiteten de blir tilskrevet i intervjusituasjonen når de forteller om andre personer med tilknytning til rusmiljøet?*

1.4 Disposisjon

I det påfølgende kapittel to vil jeg gå gjennom ulike metodiske valg og fremgangsmåte for innsamling av datamaterialet til oppgaven. Her vil jeg diskutere utfordringer i feltet og andre aspekter knyttet til samhandling med deltagerne, i tillegg til etterarbeidet. Grunnet deltagerens sårbare situasjon vil ekstra oppmerksomhet vies til etiske betraktninger.

I kapittel tre vil min «teoretiske verktøykasse» til oppgaven gjennomgås. Jeg vil først belyse hvilke implikasjoner det symbolsk interaksjonistiske perspektivet har for oppgaven. Deretter vil jeg løfte frem to viktige avvikssosiologiske bidrag. Så vil jeg belyse identitetsbegrepet og konseptet om selvet, samt tilhørende nyttige teorier og begreper. Til slutt vil jeg i teorikapittel vise narrativ teori sin nytteverdi for deltagerens forhandlinger om problemidentiteten.

Kapittel fire er viet det første analysekapittelet. Kapittelet er strukturert etter hvordan deltagerne viser aktørskap i sine fortellinger om selvet, delt inn i henholdsvis fortellinger som kan karakteriseres som unnskyldninger og rettferdiggjøringer. Kapittelet avsluttes med en diskusjonen av hvordan deltagerne forhandlet om problemidentiteten.

Kapittel fem er viet det andre og siste analysekapittelet. Her analyser jeg hvordan deltagerne snakker om de andre personene i det åpne rusmiljøet. Først ser jeg på hvordan deltagerne snakker om andre kvinner og menn i det åpne rusmiljøet. Deretter fokuserer jeg på hvordan deltagerne snakker om de eldre personer med tilknytning til rusmiljøet. Til slutt ser jeg på hvordan deltagerne snakker om de jevnaldrende personene i rusmiljøet når de forhandler om problemidentiteten.

I det sjette og avsluttende kapittelet diskuterer jeg funnene mine, for deretter å vise til funnernes mulige implikasjoner og veien videre.

2 Metode

- Hæ!? Hvorfor meg? (Harald)

En sur ettermiddag i midten av september 2013 står jeg for meg selv i området som av mange er betegnet som det åpne rusmiljøet i Oslo sentrum. Jeg søker etter unge personer som vil la seg intervju om å være en bruker av tunge rusmidler i Oslos åpne rusmiljø. Rundt meg beveger gatelivet seg i et kjent mønster. Rusmidler og penger veksler eiere. Politiet patruljerer sporadisk gatelangs. «Folk flest» strømmer opp og ned Karl Johan. I ansamlingene på gaten står brukere av tunge rusmidler i forskjellige grupper. De fleste som er her er eldre enn de jeg ønsker å snakke med. Personen jeg i ettertid har valgt å kalle Harald står og prøver solbriller utenfor en turistbutikk i hovedgaten. Han går kledd i funksjonelle klær, med et bånd på hodet og et par hansker. Da jeg tar kontakt reagerer han slik det står i sitatet øverst på siden. Han påpeker at han ikke ser ut som en narkoman, og lurer derfor på hvorfor jeg spør akkurat ham om et intervju. Forhandlingen rundt problemidentiteten begynte allerede her. Jeg begrunnet kontakten med at jeg observertet han stå og snakke med noen eldre personer med tilknytning til rusmiljøet litt lengre ned i gaten. Da er det greit, sier han, og vil gjerne bidra til studien.

Mitt første møte med Harald viser hvordan jeg kategoriserte han som en rusmiddelbruker da jeg tok kontakt med han. Dette reagerte han på fordi han mente at han ikke så ut som en slik person. Illegalt rusmiddelbruk er en aktivitet, men det representerer også et stempel i form av at man blir redusert til en nedvurdert kategori. Å oppholde seg i rusmiljøet med anskaffelse av rusmidler i tankene kan oppleves som en sårbar affære, kanskje spesielt om man er ung, og kanskje spesielt om en student tar kontakt og vil snakke med deg om livet ditt. Det kan føre til et behov for å forklare seg. Intervjuene jeg fikk av personene som aksepterte denne kategoriseringen, eller ønsker å forhandle videre om den, ble data som kan tolkes som meg hvem deltagerne forteller meg at de er. Dette kapitlene handler om veien til disse dataene, og hva jeg gjorde med dem.

Min forståelse av forskningsdeltagerne, og deres forståelse av meg, påvirker hvem jeg har fått tilgang til å snakke med og hva som ble sagt. Neumann og Neumann (2012) hevder det av både vitenskapsteoretiske og forskningsetiske grunner er viktig at leseren gis innblikk i hvordan forskeren opplevde å være ute i felt, og hvilke av de personlige og teoretiske aspektene ved forskeres selvbiografi som ble aktivisert. I det som følger vil jeg redegjøre for fremgangsmåte og metodiske valg under produksjonen av oppgaven. Det er ikke plass til å nevne alle valg som er tatt, men jeg vil trekke frem de viktigste. Jeg vil starte med å beskrive

hvem jeg har snakket med. Deretter presenteres hvor jeg kontaktet dem, hvordan jeg fikk tilgang til feltet, samt utfordringer knyttet til dette. Så diskuterer jeg intervju som metode og konteksten det ble utført i. Så vil jeg belyse etterarbeidet og analysen – altså skriveprosessen. Metodekapittelet avsluttes med en drøftelse av de mange etiske hensyn jeg har tatt i arbeidsprosessen som ikke er nevnte i kapittelet for øvrig.

2.1 Empirisk grunnlag

Datainnsamlingen til denne studiene ble med varierende intensitet foretatt i tidsrommet 15. september til 1. desember 2013. Det foregikk hovedsakelig gatelangs, men også i et døgnåpent lavterskeltilbud. Hovedmålsettingen med oppholdet i det åpne rusmiljøet var å rekruttere personer til intervju. Dette etnografiske⁴ arbeidet resulterte i intervjuer av unge voksne aktive brukere av tunge rusmidler. Det var tidkrevende å komme i kontakt med personer som ville la seg intervju på gaten, total tid brukt på denne prosessen utgjør omtrent 160 timer. Til grunn for analysen ligger ti intervjuer og notater om deltagerne jeg skrev rett etter intervjuet. Et intervju med en kvinne på 21 år er utelatt fra datamaterialet da det i ettertid viste seg at hun var på rømmen fra en psykiatrisk institusjon. Kravet om at deltageren skal være samtykkekompetent ses derfor ikke som oppfylt. Blant de jeg intervjuet er tre kvinner og seks menn. Under er en tabell over fordelingen av kjønn og alder blant deltagerne. Selv om det var en målsetning før rekrutteringen startet å få snakke med så unge personer som mulig, klarte jeg ikke å gjennomføre noen intervjuer med folk som var 20 år eller yngre. En fordel med dette er at jeg bare snakket med personer rundt 22 år, det er ingen som er veldig mye eldre eller yngre enn de andre. Alle deltagerne er av norsk etnisitet.

Alder

		18- 20	21	22	23
Kjønn	Mann	0	1	2	3
	Kvinne	0	1 (2)	2	0

Tabell 1. Oversikt over kjønn og alder på forskningsdeltagerne som ble intervjuet.

⁴ For en utfyllende diskusjon av etnografi, se Gobo (2008: kap. 1-3). Sandberg (2010: 448) hevder etnografi innebærer å forlate kontoret, interagere med mennesker, og se dem i sine sosiale miljøer.

2.1.1 Utvalgskriterier

Da jeg lette etter personer å intervju var jeg interessert i å komme i kontakt med intensive brukere av tunge rusmidler mellom 18 og 23 år. Jeg vil i fortsettelsen omtale alderskohorten som «unge voksne». Parallelt med Amundsen og Bretteville-Jensen (2011: 118) vil jeg i studien forstå intensive brukere som: «personer som bruker narkotiske stoffer regelmessig, som gjerne får abstinenssymptomer ved opphør og hvor de sosiale, økonomiske og helsemessige konsekvenser kan være store. Disse kalles også problembrukere/misbrukere og kan være avhengige». Tunge rusmidler vil jeg forstå som «amfetaminer, kokain, heroin og andre opioder [...] som gir størst problemer og skader». Utvalget er rekruttert etter de observasjonene jeg gjorde i det åpne rusmiljøet i Oslo basert på denne konseptualiseringen av målgruppen. Utvalget kan altså karakteriseres som kriteriesbasert; hvor en søker etter individer med visse karakteristikk eller erfaringer (Palys 2008: 698). Personene som opplevde kontakten jeg gjorde med som ubehagelig ville sannsynligvis ikke la seg intervju. Utvalget speiler derfor en gruppe personer som aksepter at jeg kategoriserte dem som rusmiddelbrukere, eller som ønsket å forhandle videre om denne problemidentiteten.

I møte med personer på gaten det kunne være aktuelt å intervju måtte avgjørelsen om hvorvidt kontakt skulle etableres gjøres raskt. Jeg foretok hele tiden vurderinger av potensielle forskningsdeltagere, vurderinger som regulerte mine handlinger basert på den førforståelsen jeg hadde av hvordan unge voksne rusmiddelbrukere så ut og oppførte seg: er han gammel nok, er hun en intensiv bruker av tunge rusmidler, kommer hun til å ville snakke med meg, er han aggressiv. Slike ting er vanskelig å lese ut fra ytre karakteristikk, men det var det eneste jeg hadde å gå etter. Dette viser hvordan forskerens blikk påvirker utvalget i studien. Premisset for mulig deltagelse var derfor ikke bare kriteriebasert, men også påvirket av det trivielle faktum at jeg måtte observere han, tolke henne som en unge voksen stoffbruker, og deretter ta kontakt.

Hvordan vet jeg hvordan deltagerne i studiene oppfølger kriteriene? Jeg kan ikke med sikkerhet si at alle deltagerne er intensive brukere av tunge rusmidler, men det er gode grunner til å tro det. Jeg tok kontakt med dem i det åpne rusmiljøet, et sted man ofte oppholder seg for å få tak i tunge rusmidler. Ingen slo meg som sporadiske eksperimentbrukere. Epistemologisk brudd eller ikke: de fleste jeg snakket med fortalte meg at de var i målgruppen. Historiene de unge voksne fortalte overbeviste meg dessuten ytterligere om at jeg hadde fått tak i de rette personen.

2.2 Tilgang til feltet og rekruttering

I denne delen vil jeg belyse og diskutere noen av valgene jeg tok og utfordringer jeg møtte underveis i rekrutteringsprosessen.

2.2.1 Feltet: Det åpne rusmiljøet og aktørene i det

Rekrutteringen til studiet er gjort i ca. 150 meters radius fra punktet hvor Skippergata og Karl Johan møtes. Området har blitt kalt det åpne rusmiljøet. Noe tid ble også brukt i Storgata, utenfor smittevernluka og ved inngangen til sprøyterommet. Det viste seg imidlertid at det var mest hensiktsmessig å holde seg til et avgrenset område, i dette tilfellet i Skippergata ovenfor Oslo Sentralbanestasjon og på Europarådets plass, da det er der det tilsynelatende foregår mest kjøpt og salg av tunge rusmidler. Når jeg videre i oppgaven skriver det åpne rusmiljøet sikter jeg til dette området. Oslo Sentralbanestasjon og omegn har i mange år vært åsted for kjøp og salg av tunge rusmidler, men de største ansamlingene av personer med tilknytning til et rusmiljø har gjennom flere år flyttet på seg opp og ned Karl Johan, i takt med politiets innsats mot miljøet (Snertingdal 2007: 39-56). Det åpne rusmiljøet i Oslo sentrum bør derfor ikke forstås som et statisk og klart avgrenset området i byen. Slike «drug markets» blir beskrevet som skiftende, med mennesker som beveger seg inn og ut av handel, opp og ned i markedet, og med politiaktivitet som resulterer i markedsforandringer (Ritter 2006: 454). I skrivende stund har majoriteten av ansamlingene i det åpne rusmiljøet flyttet seg fra området jeg rekrutterte i, mot Storgata og Brugata.⁵

Hvor mange unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler er det å finne i det åpne rusmiljøet, og når er de der? Uteseksjonen i Oslo estimerer på bakgrunn av tall på brukere av lavterskeltilbud i Oslo, og observasjoner gjort i det åpne rusmiljøet, at det er mellom 300 og 400 personer mellom 18 og 25 år med varierende grad av tilknytning til det åpne rusmiljøet på årsbasis (Sundsbo 2013: 3). Antallet personer i målgruppen for denne studier er nok derfor enda lavere, med tanke på at 24 og 25-åringer faller utenfor. Antall unge voksne er sannsynligvis også sesongbetont, da Uteseksjonen hevder til det er grunn til å tro at det er flere i denne aldersgruppen innom sommerhalvåret enn i vinterhalvåret. Det antas heller ikke at de yngste oppholder seg i det åpne rusmiljøet over tid. Observasjoner gjort av politiet og Uteseksjonen tilsier at de unge voksne er raskt innom for å kjøpe rusmidler, noe som bidrar til å gjøre dem

---

⁵ Her er det nye dop-Oslo. TV2 URL:
<http://www.tv2.no/2014/09/24/nyheter/narkotika/krim/narkotikapolitikk/6049054> [lesedato: 25.09.14]

mindre synlig i det offentlig rom (Sundsbo 2013: 16). Dette gjorde det spesielt utfordrende å finne dem under rekrutteringsprosessen.

Målgruppas egenart i rusmiljøet medførte at ulike justeringen i forskningsdesign og fremgangsmåte måtte tas underveis. Det var blant annet et påfallende flertall av de eldre unge voksne på rundt 23 år og oppover, enn de aller yngste på rundt 20 år i det åpne rusmiljøet. Med bakgrunn i det opprinnelige forskningsdesignet ønsket jeg å komme i kontakt med så unge personer som mulig, men det viste seg å være mer krevende enn først antatt. Av den grunn justerte jeg én måned ut i feltarbeidet den øvre aldersgrensen i målgruppa fra 22 til 23 år. Å utvide målgruppen førte til at det gikk raskere å komme i kontakt med personer som var interessert i å delta, men det tok likevel lengre tid enn først antatt. Slike (etnografiske) arbeider går sjelden som planlagt, og man bør være innstilt på å gjøre forandringer i designet underveis (Sandberg & Copes 2012: 176). I begynnelsen av feltarbeidet var tidspunktet for min tilstedeværelse i det åpne rusmiljøet noe vilkårlig, men jeg oppdaget raskt at det var mest hensiktsmessig å frekventere rundt ettermiddagstid.

2.2.2 Tilgang og rekruttering

Det krevdes mye arbeid å få tilgang til å studere de unge personene som tidvis oppholder seg i Oslos åpne rusmiljø. Viktige grunner til dette var nok at de unge ofte hadde dårlig tid og at de fryktet politiet, men kanskje de også syntes det var ubehagelig å skulle åpne seg for en fremmed person uten noen tilknytning til rusmiljøet. For mange opplevdes nok møte med meg som en moralsk konfrontasjon der jeg nødvendigvis kategoriserte personene jeg snakket med, slik det det tidligere har blitt beskrevet i oppgaven. Sandberg (2010: 448) påpeker at den sosiale distansen mellom forskeren og deltagerne i studier foretatt i kriminelle miljøer oftere er større enn i andre samfunnsvitenskapelige studier, noe som potensielt gjør forskningsdeltagerne skeptisk til forskerens intensjoner og motivasjoner.

Tilstedeværelsen av både uniformert og sivilt politi gjør det vanskelig å ta kontakt med mennesker som er en del av det illegale markedet uten selv å bli mistenkt for å være sivilpoliti. I kriminelle miljøer blir etnografer ofte mistenkt inntil det motsatte er bevist for å være sivilpoliti som skal samle juridiske bevis (Jacobs 2000: 10; Jacobs & Wright 2006: 10). Denne mistenksomheten opplevde også jeg på gatene i Oslo. Forskeren kan bli tilskrevet en rekke identiteter og roller avhengig av omstendighetene, og uavhengig av egen innsats (Gobo 2008: 122). Ved noen anledninger (ikke alle) ble jeg eksplisitt mistenkt for å være politi i form av plystring da jeg nærmet meg, eller rett og slett ved avvisninger av typen, «snakker ikke med

purk». Ansamlinger av personer som ikke visste hvem jeg var løste seg i noen tilfeller opp i mitt nærvær. Andre ganger trodde folk jeg var en sosialarbeider. Jeg gjorde i slike tilfeller mitt best i å avklare misforståelser og videreformidle til rette (hjelp)instans om det passet seg slik.

Forskjellen mellom å være en forsker og sosialarbeider i rusmiljøet opplevdes som stor. På jobb i Uteseksjonen kan en lett kan legitimere sin tilstedeværelse da folk som jevnlig oppholder seg i miljøet vanligvis kjenner til organisasjonen. Som forsker er dette mer utfordrende, og det gjorde at usikkerheten knyttet til å oppholde seg rundt «lyssky» aktiviteter følte større enn da hjelperollen var tilgjengelig. Det var vanskelig å vite hva personene som for eksempel solgte illegale rusmidler syntes om at det var en umiddelbart uidentifiserbar person i nærheten.

På tross av disse praktiske utfordringene resulterte min fremgangsmåten i mye materiale som ikke hadde vært mulig å få tak i på noen annen måte enn å faktisk oppholde seg i det åpne rusmiljøet over tid. Ved de anledningene kontaktetableringen gikk forbi høflig introduksjon til prat om hva jeg ønsket av dem virket det som om de fleste stolte på at det ikke forelå noen skjult agenda. Noen personer syntes det var spennende at jeg var interessert i deres liv, andre var mer ideologisk motivert og uttrykket et ønske om å ville bidra til forskning og kunnskapsproduksjon. Det var nettopp poengene; «viktig å få kunnskap om din situasjon», «du er en ekspert på eget liv» og «mulige konsekvenser av mer kunnskap», jeg understreket ovenfor potensielle deltagere for å overbevise dem om å la seg intervju.

2.2.3 Resiprositet

Bytteforholdet mellom hva gis og mottas i møtet med deltagerne kaller Crow resiprositet (2008: 740-741). Jeg fikk et datamateriale til en oppgave som gir meg en mastergrad i sosiologi, men hva får de? I møte med deltagerne vektla jeg muligheten de fikk til å fortelle sin historie, og dermed bidra til kunnskap om den situasjonen de er i. Mitt inntrykk er at alle forskningsdeltagerne ville dele sin historie, og at de likte å gjøre det. Muligheten deltagerne ble gitt til å bli hørt er ofte viktigere for motivasjonen enn materiell kompensasjon. Ønsket om å delta i forskningsprosessen kan være av altruistisk art, og fraværet av en konkret kompensasjon kan spille en mindre rolle så lenge deltagerne blir tatt hensyn til og blir vist respekt gjennom alle deler av forskningsprosessen (Crow 2008: 740-741). Alle jeg snakket med fikk under intervjuet tilbud om kaffe eller øl, og noen et par røyk og/eller snus på stedet.

Av etiske og privatøkonomiske hensyn var det aldri aktuelt å tilby et pengehonorar. I sitt studie av dopselgere betalte Jacobs og Wright (2006: 11) sine informanter 50 dollar for

intervjuet. Begrunnelsen for denne relativt høye summen var at kriminalitet fort ville kunne gi høyere avkastning, og at dette fra intervjupersonens perspektiv sannsynligvis ville vært mindre risikabelt enn å snakke med fremmede om deres omfattende lovbrudd. Grunnet deltagernes vanskelige situasjon ønsker jeg ikke at pengene skulle være deres motivasjon for å la seg intervjuet. Jaget etter penger og rusmidler blir av dem selv beskrevet som nærmest konstant, en kan derfor spørre seg hvor frivillig det hadde vært hvis de hadde fått penger for samtalen. Rekrutteringsprosessen ville sannsynligvis forløpt mer effektivt om personene som fikk forespørselen ble tilbudt for eksempel 200 kroner, men faren med det er at intervjuet potensielt kunne blitt en rask jobb for penger fremfor et ønske om å prate med meg.

2.2.4 Deltagelse

Selv om arbeidet med å komme i kontakt med personer å intervjuet ikke var et feltarbeid i den forstand at min tilstedeværelse i det åpne rusmiljøet bidro direkte til å svare på problemstillingen gjennom observasjoner, deltok jeg nødvendigvis med deltagerne i deres sosiale miljø fordi jeg oppholdt meg der. Fangen (2004:91) hevder at «[g]rad av deltagelse i feltarbeid angår *hvor involvert* i deltagelse du er, og *hvor stor del av tiden* du tilbringer sammen med dine forskningssubjekter». Etnografer som f.eks. Williams (1989), brukte lang tid på å opparbeide seg en nær relasjon til forskningssubjektene gjenstand for sitt studie, og lyktes med det til slutt. I dette studiet forsøkte jeg i liten grad å være en deltager i de unge voksne rusmiddelbrukernes sitt liv. I motsetning til Williams ønsket jeg ikke å være med forskningsdeltagerne hjem, bli med de på fester og lignende. Med tanke på deres vanskelige livssituasjon ville det vært flere etiske og praktiske problemer knyttet til en slik datainnsamlingsmetode. Vanderstaay (2005) sitt case-studie av Clay, en ung selger av illegale rusmidler, er et godt eksempel på de etiske dilemmaene og praktiske utfordringene en kan møte som en aktiv deltager i marginaliserte personers liv. Vanderstaay sin tilsynelatende uskyldig involvering i Clay sitt liv satte i gang en rekke hendelser som førte til et drap. All sosial omgang med forskningsdeltagerne begrenset seg derfor til samvær i det åpne rusmiljøet, på lavterskeltilbud, og i intervjusituasjonen. Formålet var å rekruttere forskningsdeltagerne, men også å opparbeide meg tillitt hos personene som observerte meg flere ganger i det samme området. Den lange rekrutteringsprosessen gjorde det mulig å holde kontakten med noen av intervjupersonene, og jeg fikk ved to anledninger mulighet til å gjennomføre oppfølgingsintervju.

2.2.5 Samarbeidspartnere

I tillegg til rekrutteringen på gaten hadde jeg et samarbeid om å skaffe deltagere ved flere institusjoner tilknyttet rusomsorgen i Oslo. Fangen (2004: 59) påpeker at en i visse felt kanskje bare kan oppnå tillit ved å gå inn i en naturlig rolle på feltet som ansatt i en organisasjon. I dette tilfelle var det heller en tidsbesparende og alternativ strategi til å lete etter folk på gata. Bortsett fra et fruktbart samarbeid med Kirkens Bymisjon, ga imidlertid kontakten med andre organisasjoner få resultater. Den viktigste samarbeidspartneren var lavterskeltilbudet 24SJU. Der fikk jeg oppholde meg over tid og ta kontakt med personer i målgruppen som kom innom. Problemene som oppsto rundt tillit på gaten var ikke de samme under oppholdene i deres lokaler. Det kan imidlertid oppstå problemer om personer tror du er der som representant for organisasjonen, og det senere kommer frem at en innehar forskerrollen (Fangen 2004: 59). Jeg gjorde det derfor klart overfor alle jeg snakket med at jeg holdt på med et studie av unge voksne i det åpne rusmiljøet. I tillegg hang et orienteringsskriv om studiet på veggen ved inngangspartiet. De ansatte hjalp meg ved flere anledninger å komme i posisjon til personer i målgruppen, og dette førte i fire tilfeller til intervju.

2.3 Å samtale med deltagerne

Å intervju deltagerne var en lærerik og givende prosess. Forskningsintervjuet er en spesiell situasjon for begge parter. Å kalle det en samtale kan på en side være noe misvisende fordi det er intervjupersonen som prater mest og deler erfaring fra sitt liv, men på en annen side vil et godt intervju minne om en samtale fordi det blir snakket fritt, løst og ledig. Mitt mål var på forhånd var å få til den gode samtalen, der intervjupersonen var avslappet i mitt selskap fikk fortelle om sitt liv slik de ønsket. En slik inviterende intervjustil gjør det mulig å studere hvordan intervjupersonen situerte intervjueren og seg selv i intervjusituasjonen (Presser 2004, 2009).

2.3.1 Intervjuene

Gjennom rekrutteringsprosessen førte kontakt med 10 personer i målgruppa til intervju. Fire av deltagerne kom jeg i kontakt med på et lavterskeltilbud, fem kom jeg i kontakt med på gata, og én person kom jeg i kontakt med gjennom en annen deltager. Alle intervjuene ble foretatt på tomannshånd med unntak av ett. Dette intervjuet var av kjæresteparet Kristine og Jens, som på det tidspunktet ikke ønsket å bli intervjuet hver for seg. Kristine fikk jeg imidlertid intervjuet

alene noen uker senere da jeg møtte henne ved en tilfeldighet i rusmiljøet. Også ei jeg kaller Trine ble intervjuet to ganger, da det første intervjuet inneholdt momenter som var interessant å snakke mer om.

Intervjuene ble gjennomført på en uformell, semi-strukturert måte slik at forskningsdeltageren kunne snakke så fritt som mulig. Jeg ønsket å vite mer om deltagerens livshistorie, men hadde også noen temaer jeg ønsket å snakke om. Alle intervjuene varte fra en til to timer. Spørsmålene var formulert åpent og handlet i grove trekk om livet som ung voksne brukere av tunge rusmidler. Intervjuguiden hadde jeg lært utenat, men hadde den med som et støtteark for å ramme inn samtalen.⁶ Sjelden var det nødvendig å stille alle spørsmålene i intervjuguiden. Forskningsdeltagerens svar ledet gangen i intervjuet, mens jeg fulgte opp med relevante oppfølgingsspørsmål for å sikre flyten i samtalen og få momenter jeg ønsket å høre mer om utdypet. Målet var å fremprovosere fortellinger. Presser (2010) erfarer at det er ganske enkelt å få deltagerer til å fortelle historier når hun eller han er stemplet som en lovbrøyer. En av grunnene til dette er at historier er fin måte å forklare seg selv på (Presser 2010: 436). Men deltagerne ga meg ikke så lange monologer som jeg hadde forventet. Det ble til tider nødvendig å være en aktiv part i samtalen fremfor å basere mitt bidrag i interaksjonen på prober, slik Presser anbefaler. Hun understreker imidlertid at hovedpoenget er at forskeren ikke bør strukturere deltagerens svar lingvistisk (Presser 2010: 437). I de tilfellene mitt muntlige bidrag som intervjuer åpenbart former deltagerens svar har jeg inkludert det i analysen. Intervjuene resulterte i gode samtaler som egner seg til å undersøke hvordan deltagerne forhandler om problemidentiteten.

Forskningsintervjuet er et samarbeid mellom minst to personer, og av den grunn blir personene i utvalget her omtalt som forskningsdeltagere eller deltagerer. Personene som blir intervjuet sine ytringer er de viktigste, men de blir forstått i lys av intervjuerens tilstedeværelse (Presser 2004). Intervjuet er en aktiv kunnskapsproduksjonsprosess hvor både intervjueren og intervjupersonen produserer kunnskap sammen (Kvale & Brinkmann 2009: 37). Måten deltagerne snakker om seg selv som moralske kan vise til hva de mener intervjueren ser på som moralsk (Green m.fl. 2006: 324).

---

⁶ Se vedlegg 1 for intervjuguide

2.3.2 Intervjukontekst

Flere har argumentert for at intervjuer ute i det fri ikke trenger å være bedre enn intervjuer gjort i institusjoner (Agar 1977; Sandberg 2010). Likevel er fordelene med å intervjuer de unge voksne brukerne av tunge rusmidler så nært et sted de oppholder seg er at man får samlet fortellinger om livet de lever når de lever det livet. Dette bidrar kanskje til at de vektlegger andre fortellinger enn de ville gjort innenfor rammene av en institusjon (Sandberg 2008: 607). En slik forståelse av konteksten sin relevans for dataene en får handler ikke om validitet, altså om det som blir sagt stemmer overens med virkeligheten eller ikke, men at man i en situasjon vil snakke om andre ting enn man ville gjort i en annen situasjon. Historier er fortalt i omgivelser som påvirker den interne organisasjonen og meningen til «accounts» (Gubrium & Holstein 2009: 10). Et enkelt fiktivt eksempel kan underbygge denne påstanden: En fotballspiller blir intervjuet om en fotballkamp der personen var svært delaktig i spillet. Intervjuet kan skje på banen i pausen, eller det kan skje hjemme hos fotballspilleren en uke etterpå. Mest sannsynlig ville fotballspilleren lagt vekt på ulike ting under de to intervjuene, uten at det gjør det ene intervjuet noe mer sant enn det andre. Eksempelet tar ikke hensyn til de føringer institusjoner kan legge på hvilke fortellinger som er tilgjengelige. Relatert til dette studiet kan intervjusituasjonen ha vært et avbrekk fra gatelivet som for deltagerne lå ferskt i minnet. Dersom jeg hadde intervjuet folk som for eksempel bor på en avrusningsklinikk eller i fengsel om deres liv i det åpne rusmiljøet, kunne de ha fortalt fortellinger om fortiden med et håp og en tro om at de er på «bedringens vei». Det gjør at de kanskje hadde gitt flere negative fortellinger om miljøet, og mer positive fortellinger om det nyktre livet. Sandberg og Pedersen (2009: 146) presiserer dette poenget ytterligere:

The different stories of taking drugs are anchored in different settings, and they are drawn from various institutions. The setting will therefore often decide which stories are told. This influence of the setting will often present a problem insofar as we are looking for the “truth” of drug taking. Nevertheless, understating the different ways people present themselves assist an understanding of their circumstances and the wider social settings.

2.4 Etterarbeid

Alle intervjuene ble tatt opp på en diktafon og transkribert. Ved å bruke diktafon kunne jeg følge nøye med i samtalen og se personen som snakket i øynene, noe som bidro til en «naturlig» atmosfære. Bruken av diktafon resulterte i én lydfil per intervju som var enkel å transkribere. Transkriberingen ble utført parallelt med rekrutteringsprosessen. Jeg transkribert i

dataprogrammet hyperTRANSCRIBE og kodet i hyperRESEARCH. Dette ga meg god oversikt over de ulike intervjuene. Å kode de transkriberte intervjuene var en møysommelig prosess, som medførte at jeg ble tvungen til å se på intervjuene på mange forskjellige måter. Kvale og Brinkmann skriver at kodingen innebærer å knytte ett eller flere nøkkelord til det transkriberte intervjuet for senere å identifisere uttalelser (Kvale & Brinkmann 2009: 208). Disse nøkkelordene relaterte jeg til min teoretiske orienteringer. Jeg kodet blant annet uttalelser som kunne forstås som unnskyldninger og rettferdiggjøringer (Scott & Lyman 1968), og jeg kodet symbolske grensdragninger (Lamont & Molnar 2002), samt fraværet av det. Ved å samle fortellingene kodene viste til fikk jeg et unikt innblikk i den gjentakende strukturen i fortellingene. Strukturen er nøkkelen i fortellingene fordi hendelser blir meningsfulle grunnet deres plassering (Riessman 1993: 18).

Intervjuutdragene i oppgaven er forsøkt gjengitt så presist som mulig. En viss fiksjon på grammatikk og setningsoppbygging er gjort for å øke lesbarheten, men det har etter min oppfatning ikke ført til at meningen har blitt endret

Fordelen med å ha et relativt lite datamateriale er at gjennomlesningene av intervjuene etter hvert førte til at jeg hadde ganske god oversikt over hva som stod i dem. At skrivingen har vært en lærerik prosess er tydelig i lys av det faktum at helt andre dimensjoner i intervjuene har åpnet seg nå (mot slutten av prosessen), sammenlignet med da jeg leste dem første gang. Sånn sett har min forståelse og nærhet til deltagerens fortellinger økt parallelt med skrivingen. Ettarbeidet har dessverre ikke foregått i en lineær prosess, fra datainnsamling til ferdig produkt. Prøving og feiling, omveier og bomturer i analysen har medført at sluttproduktet er resultatet av en god forståelse av deltagerens identitetsarbeid. Selve den narrative analysen vil jeg komme tilbake til i kapittelet om teori.

2.5 Øvrige etiske betraktninger

I studier av sårbare grupper er det viktig at forskeren tar spesielle hensyn slik at prosessen blir gjennomført så etisk forsvarlig som mulig. Å være hensynsfull, vise respekt og generelt utvise et godt skjønn og sunn fornuft er en selvfølge og en forutsetning for å produsere god forskning. Som en rettesnor og mal for de hensyn som ble tatt overfor forskningsdeltagerne ble NESH sine forskningsetiske retningslinjer fulgt (NESH 2006). Før datainnsamlingen påbegynte ble studien godkjent hos NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste). Saksbehandleren trakk frem erfaringene jeg har med denne gruppen gjennom sosialt arbeid hos Uteseksjonen i Oslo og

veiledernes erfaring med intervjuing av sårbare personer med rusmiddelproblemer som en viktig faktor for at de trodde det ville være mulig å gjennomføre studien så hensynsfullt som det er påkrevd.

Da jeg har oppholdt meg i det åpne rusmiljøet i Oslo sentrum både i jobbsammenheng og i forskersammenheng var det en viss fare for rollerot, dvs. at deltagerne sto i fare for å bli forvirret over hvilken rolle jeg egentlig hadde på gaten- forsker eller sosialarbeider. Som Sandøy (2013: 26) også erfarte, trakk jeg i et utydelig landskap mellom sosialt arbeid og forskning. Av den grunn jobbet jeg ikke for Uteseksjonen i Oslo i perioden datainnsamlingen ble gjennomført. Jeg kjente ingen av deltagerne i studien fra før, og anser derfor minimeringen av mulighetene for rollerot som tilfredsstillende. Uten mine erfaringer med sosialt arbeid hadde det uansett ikke vært mulig å gjennomføre datainnsamlingen.

2.5.1 Informert samtykke og konfidensialitet

Deltagernes mulighet til gjøre et gyldig informert samtykke ble påpekt som ekstra viktig av NSD (NESH 2006: 13). Personene jeg undersøkte i denne studien er ofte påvirket av rusmidler, noe som medførte både etiske og praktisk utfordringer. En forutsetning for at intervjuet kunne gjennomføres var deltagerens mulighet til å uttrykke seg adekvat og reflektert. En slik bedømmelse var jeg nødt til å ta på stedet, i kontakt med personen. Imidlertid skjedde ikke dette ofte fordi de unge voksne som oppholdt seg i rusmiljøet gjerne var der i forkant av inntaket av tunge rusmidler. De jeg anså som for sterkt beruset kontaktet jeg på et senere tidspunkt om anledningen bød seg. Fordi de sterkt berusede personene ekskluderte seg selv fra studien gjelder spørsmålet om samtykkekompetanse personer som i mindre grad var påvirket av rusmidler. Da en viss grad av beruselse ofte forekommer hos mange av de unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler er dette vanskelig å unngå i studier av gruppen. Jeg mener at ingen personer jeg intervjuet var under en så sterkt ruspåvirkning at de ikke klarte å foreta et gyldig informert samtykke. Jeg tror heller ikke deres eventuelle milde beruselse hadde betydning for intervjuenes kvalitet. Et tegn på at personene var innforstått med hva studien handlet om var deres ønske om å fortelle sin historie.

Med tanke på at rekrutteringen av forskningsdeltagerne ble gjort i det offentlig rom trengtes det ingen særskilte tillatelser ut over godkjenningen fra NSD. Oppholdene på lavtersktilbud fordret at jeg hadde avklart med relevante ledere på forhånd. Orienteringskrivet ble hengt opp på strategiske steder i Oslo sentrum for å nå ut til potensielle forskningsdeltagere,

samt godt synlig ved inngangsdøren på lavtersktilbudene jeg oppholdt meg.⁷ De færreste var interessert i å lese orienteringsskriver jeg utleverte, og de var heller ikke særlig motivert til å skrive under med navnet sitt på samtykkeskjemaet. Jeg ga derfor generell info om studien ved kontakt, og leste opp orienteringsskrivet før intervjuet startet. Det ble da lagt spesiell vekt på at deltagelse var frivillig, helt anonymt, samt at de hadde muligheten til å trekke seg fra studiet når som helst (kontakinformasjon ble utlevert gjennom orienteringsskrivet). I et miljø preget av hemmeligholdelse og kriminalitet er det for mye forlangt at deltagerne skal underskrive samtykkeskjemaet med sitt fulle navn. Muntlig samtykke var derfor fremgangsmåten som passet best. Deltagerne ble informert om at intervjuet verken positivt eller negativt ville påvirke behandlingstilbud eller andre former for relasjoner de måtte til hjelpeapparatet og andre institusjoner.

Konfidensialitet er viktig for deltagerens frihet og vern om privatlivets fred (NESH 2006: 18). Deltagerne ble informert om at de to veiledere til studien var det eneste som hadde mulighet til å lese de transkriberte intervjuene. Datamaterialet ble lagret på en passordbeskyttet bærbar datamaskin som har stått i et låst skap utenom bruk. Anonymitetshensyn er fulgt ved at forskningsdeltagerne er tildelt nye navn i oppgaven, og at unike karakteristikker som kan medføre at deltageren står i fare for å bli gjenkjent er utelatt eller gjort om på.

2.5.2 Intervjuer av personer i sårbar situasjon

Da personene i denne studien bærer på mange vonde opplevelser hadde jeg et særskilt ansvar som intervjuer i å opptre varsomt og hensynsfullt. En kommentar som: «jeg skjønner ikke at jeg forteller dette til DEG!» - og lignende, er eksempler på at samtalen ved noen anledninger dreide over på aspekter ved livet til forskningsdeltageren som han eller hun ikke hadde planlagt å dele. I slike tilfeller, og da personen fortalte tragiske/følelsesmessige belastende fortellinger som åpenbart var strevsomt å formidle, forsøkte jeg å vri samtalen over på noe hyggeligere. Dette var for øvrig ikke et stort problem, da de fleste intervjuene etter mitt syn bar preg av en god atmosfære mellom meg og deltageren.

På lavtersktilbudet jeg til tider oppholdt meg på trakk en av de ansatte meg til side, og spurte oppriktig bekymret: «Hva om personene du intervjuer blir så emosjonell av at du graver i fortiden deres at de setter seg en overdose etter intervjuet?». Spørsmålet er betimelig. Det henger sammen med kravet om at deltagerne ikke skal bli utsatt for skade og alvorlig belastning

---

⁷ Se orienteringsskriv vedlegg 2

(NESH 2006: 12). Jeg gjorde det jeg kunne for å unngå dette på ulike måter. For det første var jeg opptatt av at intervjuet skulle ha en god tone så langt det lot seg gjøre. Frivillighet og muligheten de hadde til å trekke seg når som helst uten å oppgi en grunn vektla jeg flere ganger. Under intervjuene unngikk jeg å forfølge potensielt smertefulle minner personen tok opp på mitt eller eget initiativ. Om personen fulgte lange tankerekker med negative opplevelser i sine fortellinger forsøkte jeg å bryte tankerekken ved å helt eksplisitt spørre om positive opplevelser. For det andre var jeg oppmerksom på deltagerens kroppsspråk under intervjuet. Hvis det ble påfallende «lukket» eller reservert tilbød jeg å avslutte, bytte tema eller ta en pause, avhengig av forholdene.

3 Teori

Narkoman er det mest feile ordet jeg vet om. Fordi da er man noe, hvis du skjønner hva jeg mener. Jeg føler at jeg aldri har vært narkoman, og jeg kommer aldri til å bli det, fordi jeg er fri på en måte. Jeg kan junke, jeg kan nyktre, men det er bare noe jeg gjør.

(Tim)

For å finne ut av hvordan deltagerne forhandler om problemidentiteten jeg situerer dem i vil jeg benytte teoretiske perspektiver, begreper og konsepter som i dette kapittelet vil bli presentert og diskutert. Sitatet til Tim kan være et eksempel på hvordan intervjupersonene laget en positiv fortelling om seg selv for å beskytte seg mot den problematiske identiteten intervjueren antas å tilskrive den intervjuende. Det lingvistiske grepet Tim bruker for å beskytte seg fra identiteten narkoman er å skille handlingen sine fra den han er. Intervjusituasjonen gir han således muligheten til å konstruere positive fortellinger om seg selv, som han igjen kan bruke for å kjempe mot negative stempler og forhandle om sin egen identitet.

Kapittelet vil bli strukturert etter følgende teorier og begreper. Den teoretiske tradisjonen som har blitt betegnet som symbolsk interaksjonisme er opptatt av hvordan mening tillegges ting i interaksjon mellom de samhandlende. Jeg vil derfor analysere intervjuene i et symbolsk interaksjonistisk perspektiv. Deltagerne ble intervjuet fordi de ruser seg på tunge rusmidler, og dette problematiske aspektet som årsak til at intervjuet finner sted er åpenbart i vår samtale. Deltagerne er stemplet som narkomane og avvikere i majoritetssamfunnet, og disse erfaringene tar de med seg inn i intervjusituasjonen. Av den grunn er interaksjonistisk teori om avvik viktig for å forstå deltagerens identitetsarbeid og fortellinger om selvet. Nettopp identitet, i tillegg til selvet, er sentrale begrep i denne oppgaven. Howard Becker hevdet følgende: «As a rule, our research does not have anything very new to say about self-conception or identity» (1998: 125). Heldigvis er det ingen ambisjon ved oppgaven å gjenoppdage disse begrepene. Snarere er jeg i likhet med Presser (2008) interessert i å finne ut hvem deltagerne forteller meg at de er, og da er selvet og identitet sentrale begreper. Å identifisere andre og seg selv har sammenheng med «accounts», nøytraliseringsteknikker og symbolske grensedragninger. Avslutningsvis diskuterer jeg narrativ identitetsteori, som viser til konstruksjon av selvet gjennom fortellinger, og hvordan deltagerne forholder seg til samfunnets nøkkelfortellinger når de snakker om sin verden.

3.1 Symbolsk interaksjonisme: Mening i interaksjon

Deltagernes forhandlinger om problemidentiteten kan i et symbolsk interaksjonistisk språk sies å handle om forsøk på å redefinere meningen de tror jeg har om dem ved å fortelle om livet sitt slik selv ønsker å fremstå. Selvet kan sies å artikuleres i mellommenneskelig interaksjon, og de har da muligheten til å fortelle meg hvem de ønsker å være. Blumer (1969) regnes som en av forfedrene i symbolsk interaksjonisme, sammen med blant annet Charles Horton Cooley og George Herbert Mead (1934). Jeg vil her innlede med en kort gjennomgang av de grunnleggende innsiktene i symbolsk interaksjonisme. Da primærlitteraturen knyttet til disse er et studie i seg selv tar jeg i bruk sekundærkilder, og vil legge Holstein og Gubrium (2000), Joas og Knöbel (2009) og Aboulafia (2012) sine diskusjoner til grunn.

3.1.1 Det sosiale selv

Et viktig forutsetning for å forstå selvet i symbolsk interaksjonisme er å tenke at det eksisterer, det er ikke bare en metafysisk idé. Det kan være oppklarende å tenke at bevissthet, tanker og sinnet kan forstås i lys av funksjonen det har mot handling (Joas & Knöbl 2009: 125). I sin tid var Cooley opptatt av det observerbare selv som blir utpekt av pronomen i første person entall; jeg, meg, min, mitt, mine. Dette i motsetning til et transcendentalt selv, altså et selv som noe abstrakt og uklart (Holstein & Gubrium 2000: 24). Cooley er kjent for sin teori om et «looking-glass self». Oppsummert handler teorien om å forstå seg selv via en selvfølelse når man forestiller seg hvordan andre oppfatter en. Mead, som var påvirket av og kritisk til Cooley sine tanker, var opptatt av at fokuset bør ligge på selvbevissthet og tenking, snarere enn på følelser (Holstein & Gubrium 2000: 27). Vektleggingen av forestillingsevnen har ført til at Cooley er blitt kritisert for å ha et individualistisk selv (Presser 2008: 17).

Mead mener selvets utvikling er knyttet til språket (Aboulafia 2012). Det blir beskrevet som en del av en kommunikasjonsprosess, nærmere bestemt i kommunikativ handling. Selvet er den delen av kommunikativ handling som reflekterer over seg selv, enten det er gjennom en indre samtale eller som et åpent refleksivt produkt av sosial interaksjon (Holstein & Gubrium 2000: 29). I forlengelse av et «looking-glass self» utviklet Mead teorien om den generaliserte andre. «We appear as selves in our conduct insofar as we ourselves take the attitude that others take towards us. We take the role of what may be called the ‘generalized’ other. And in doing so we appear as social objects, as selves» (Mead 1934: 270, i Presser 2008: 17). En slik rolleovertaking hevder Mead er mer sosial en hos Cooley. Fremfor i forestillingsevnen eller i

fantasien er selvet lokalisert i interaksjon. Ved at individer har et refleksivt forhold til de rollene de inntar i samhandling med andre (eller alene) har de muligheten til å se seg selv fra perspektivet til den generaliserte andre (Abouafia 2012). Dette innebærer et sosialt selv som forandrer seg etter andres respons. Selvet kan dermed sees mer som en prosess enn som en stabil struktur (Joas & Knöbl 2009: 129). Selvene til personene jeg snakker med ligger ikke der og venter på å bli «hentet ut», men de skapes i intervjukonteksten når deltagerne forteller om livet sitt i interaksjon med meg.

3.1.2 Selvet i symbolsk interaksjonisme

Etter Mead sitt teoretiske bidrag om det sosialt selvet ble de symbolske interaksjonistene opptatt av å dokumentere dette selvets empiriske manifestasjoner (Blumer 1969; Holstein & Gubrium 2000: 32). Det metodologiske bakteppet for denne empiriske dokumentasjonen beskriver Blumer i sin bok *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Han starter boken med å beskrive symbolsk interaksjonisme med tre premisser (Blumer 1969: 2-6), og det er disse som vil løftes frem her. Holstein og Gubrium påpeker at premissene har metodologiske konsekvenser, og disse er direkte relevante for denne oppgaven: selvet kan ikke undersøkes isolert, men må forstås i medmenneskelig relasjon til andre. Premissene relaterer seg til konstruksjonen av selvet, som til symbolsk interaksjonisme i sin helhet (Holstein & Gubrium 2000: 33).

Det første premisset er at mennesker handler mot ting basert på den meningen tingene har for dem. Med ting refererer Blumer til alt mennesker forholder seg til i verden. Definisjonen av ting er så omfattende – stoler, organisasjoner, hendelser, normer – at det også kan tolkes som den meningen mennesker knytter til selvet. Det andre premisset er at meningen til slike ting kommer av den sosiale interaksjonen en har med andre. Symbolsk interaksjonisme ser mening som sosiale produkter som er skapt i og gjennom den definerende aktiviteten til mennesker når de er i interaksjon (Blumer 1969: 5). Dette er på linje med Mead sine innsikter, som understreker at selvet formes sosialt – i en intersubjektiv kontekst. Det tredje premisset er at mennesker behandler og modifierer meningen ting gis gjennom en tolkningsprosess når en omgås tingene. Prosessen kjennetegnes for det første ved at aktører indikerer til seg selv via en internalisert samtale hvilke ting som har mening. For det andre kjennetegnes prosessen av at aktøren organiserer meningen for seg selv i forhold til den situasjonen en er i og de handlingene en skal foreta seg. Det betyr at tolkningsprosessen ikke er gitt på forhånd, mening blir brukt og revidert for å informere handling. Det er altså ingenting som har noen eksisterende mening, det

forandrer seg ettersom mennesker er i en kontinuerlig meningsproduksjon når de interagerer. En slik meningsproduksjon relaterer seg til hvordan man snakker om seg selv og hendelser i fortiden. Siden ingenting har en fast mening vil deltagerne kunne gi «ny» mening til gamle hendelser når de snakker om livet sitt til meg og forhandler om problemidentiteten. I neste del vil jeg se på hvordan avvik kan forstås i interaksjon. Selv om Becker og Goffman skrev sine bøker før Blumer passer deres interaksjonistisk teorier om avvik inn i det samme begrepsapparatet.

3.2 Den avvikende: Fra bruk av rusmidler til rusmiddelbruker

Fordi selvet gis mening og skapes i sosial interaksjon må det nødvendigvis finnes interaksjon som ikke gagnar selvet i en positiv forstand. Det finnes møter med mennesker som resulterer i en føler seg mindreverdig, ekskludert, osv. Avvikssosiologien har bidratt til å begrepsfeste og forstå sosiale prosesser, adferd og identiteter blant personer som skiller seg ut fra majoriteten i samfunnet. Begreper som stempling (Becker 1963) og stigma (Goffman 1963) er sentralt. Interaksjonistisk teori om avvik blander symbolsk interaksjonisme med konfliktteoriens påstand om at adferd som truer den dominante gruppas interesse er stemplet som avvikende (Presser 2008: 18). Teoriene er viktig for å belyse hvorfor personene jeg har snakket med har en problemidentitet å forhandle rundt. Med andre ord; hvis de ikke hadde følt seg eller blitt behandlet som avvikere eller stigmatiserte ville de kanskje ikke hatt et særlig behov for å forhandle om problemidentiteten og konstruere et positivt selv.

3.2.1 Interaksjonistisk teori om avvik

Unge voksne brukere av intensive rusmidler stemples av samfunnet som avvikere (og lovbrøyttere), blant annet fordi rusmidlene de bruker er illegale. Handlingene blir reagert på gjennom formelle og uformelle sanksjoner og blir ansett som et samfunnsproblem. Dette vil påvirke selvet fordi personen det er snakk om må forholde seg til reaksjonene. «Being branded as deviant has important consequences for one's further social participation and self image» (Becker 1963: 31-32). Becker (1963) hevder at et avvik skapes av brudd på reglene skapt av sosiale grupper. Det er et relasjonelt begrep i den forstand at det ikke ligger i adferden per se, men i interaksjonen mellom personen som foretar handlingen og de som reagerer på den. Det finnes etter denne logikken ikke avvikende handlinger, bare handlinger som blir definert som

avvikende av andre. Avvik er sosialt konstruert i den forstand at det bare finnes i relasjon til normal adferd. Erfaringene av å være utenfor vil deltagerne ta med seg inn i intervju situasjonen med meg, hvor jeg kan oppfattes som en representant fra majoritetssamfunnet.

For brukere av tunge rusmidler kan vanene utvikle seg til å bli det Becker, inspirert av Hughes, kaller ens master status. Med dette sikter han til at avvikende karaktertrekk har en generaliserende symbolsk verdi, slik at folk vil anta at avvikerer bærer lignende trekk. En ser ikke personen forbi avviket. Et illustrerende eksempel på at ens master status overskygger andre sider ved en kan være nettopp den intensive brukeren av tunge rusmidler - som av folk flest blir sett på som narkoman, fremfor snekker eller far, som vedkommende kanskje også er (Becker 1963: 33). Om bruk av tunge rusmidler gjør folk til rusmiddelbrukere blir dette det fremste kjennetegnet på en selv som person. I prosessen fra å være unge eksperimentbrukere til å bli unge voksne intensive brukere kan adferden både for dem og andre ha gått fra å være en av flere aspekter ved deres person til å bli det de er, altså rusmiddelbrukere. I Lemert sine ord har primæravviket blitt til et sekundæravvik (Lemert 1951, i Lilly m.fl. 2011: 144-145). De har blitt «narkomane». Som sosial kategori kan en slik betegnelse virke selvforsterkende for avviket. Christie (2005: 122) skriver følgende om kategorier:

Kategorier kleber. Omgivelsene ser personene i kategoriene slik som kategoriene sier de er. Og de kategoriserte kan komme til å se seg selv på samme måte, de kan ende opp med den selvforståelse at de er eller bør bli hva kategoriene sier.

Et viktig poeng for oppgaven og implikasjonene av disse teoriene er at personene jeg har snakket med kan oppleve at det å bruke rusmidler er blitt en naturlig del av deres liv og oppfattelse av selvet. Dette betyr ikke at problemidentiteten de blir tillagt i interaksjon med meg uten videre aksepter, men at de kan ha et komplisert identitetsarbeid å gjøre i møte med spørsmål om livene deres. Presser skriver at individets problem med stempling er at andre nekter vedkommende å fortelle sin historie slik at en blir oppfattet endimensjonal og ikke mer enn stempelet (Presser 2009: 188).

3.2.2 Goffmans stigmatiserte selv

Tett knyttet til Becker sin definisjon av avvik ligger begrepet stigmatisering. Forskjellen er at reaksjonen på avviket ikke trenger å ha rot i et regelbrudd, det er snarere forhåndsdomming av individet basert på stereotyper. Ifølge Goffman (1963) sin definisjon er individer stigmatiserte når de blir diskreditert – redusert som mennesker – basert på kjennetegn de besitter. Til grunn for begrepet legger han sosial identitet, og skriver at dette representerer det første folk legger

merke til når en entrer en annens nærvær. Han lager et konseptuelt skille mellom personer som er stigmatiserte og de han kaller for «normale». Stigmatiserte kan sies å ha en «spoiled» sosial identitet, og skiller seg fra de normale på en negativ måte.

Fordi personene jeg har snakket med kan sies å brukt rusmidler jevnlig over lang tid kan de sies å være stigmatiserte på to måter (Goffman 1963: 4). For det første kan deltagerne sies å være stigmatiserte på grunn av hvordan de ser ut. Identiteten som tung rusmiddelbruker kan avspeiler seg i en persons utseende (Svensson 1996: 132), og dette er relevant for den første typen av stigma. Klær skaper folk, og det kan anvendes for å signalisere sosial tilhørighet og hvem man er, men det kan være vanskelig å opprettholde den sosiale fasaden i den kaotiske situasjonen mange intensive brukere av tunge rusmidler er i. Utseende, klesstil og kroppsholdningen blir preget av et intensivt forbruk av tunge rusmidler. Mange blir synlige annerledes fordi kroppen tar mer og mer skade av rusen (Thommesen 2008: 116).

Det at mange som ruser seg tungt er synlig annerledes fra majoriteten gjør også at de kan bli gjort like som gruppe. I den grad man deler en bestemt type erfaring atferd eller likhet kan det forstås som et kategorifelleskap (Thommesen 2008: 114). Thommesen hevder slike felleskap ikke handler om sosiale relasjoner, men det er viktig for personenes identitets og meningsskapende arbeid. Det er altså et felleskap av personer bærende på det samme stigma, et ytre felleskap i sameksistens.

Den synlige annerledesheten har også betydning for den andre typen av stigmatisering. Karaktertrekk kan oppfattes som negative og vise til en stereotyp. Rusens merke på kroppen i tillegg til den avvikende adferden gir assosiasjoner til negative sosial kategori av avhengige og «narkomane». Slike stereotypier bidrar til å ekskludere og marginalisere personer ytterligere, fordi man ikke ser forbi kjennetegnene. Brukere av tunge rusmidler kan blir sett på som irrasjonelle og syke (Driscoll 2000: 11-14; Lalander 2003: 5), psykopater (Lindesmith 1938), de kan ha lav moral og intelligens, være kriminelle osv.. Slike forestillinger reproduseres i samfunnets nøkkelfortellinger om brukere av tunge rusmidler som jeg vil nevne lenger ned. Men så langt har jeg bare fokusert på stigmatisering. Hva med den stigmatiserte?

Goffman er i sin bok opptatt av «mixed contacts», altså situasjoner der stigmatiserte og ikke stigmatiserte interagerer (Goffman 1963: 12). Hverdagslig interaksjon beskriver han med metaforer fra teateret, det er en rollespill hvor en bytter mellom å være foran og bak scenen, i en prosess av inntrykksstyring som ikke bare stigmatiserte er opptatt av (Goffman 1956). Sandberg (2009a: 490) skriver at rollespillet kan beskrives som presentasjoner av ulike fortellinger om selvet. I møte mellom meg og de unge voksne rusmiddelbrukerne var den

sosiale distansen merkbar hos begge partene. I blandede situasjoner, skriver Goffman, vil det stigmatiserte individet kunne føle at hun er «på», disponibel for å være selvbevisst og kalkulerende rundt det inntrykket hun gir om seg selv (Goffman 1963: 14). Goffman skriver at individer i slike situasjoner forsøker å håndtere sin stigmatiserte identiteter ved å forhandle frem en mer akseptabel identitet, også kalt identitetsarbeid. Deltagerne vil som alle andre konstruere seg selv som ulike typer moralske agenter når de snakker (Atkinson & Coffey 2003: 116). Man ønsker å fremstå som respektable personer, og deltagerne kan føle at de er nødt til å påpeke at de er personer som har gode grunner for å handle slik de gjør. Nettopp søken etter respekt går igjen i litteraturen om identitetsarbeid (Copes m.fl. 2008; Sandberg 2009a; Snow & Anderson 1987).

I en sosial situasjon kan selvet og identiteten oppleves som i harmoni, men de kan også være ulike slik at man ikke føler seg slik man blir sett som. Snow og Anderson skriver om dette som diskrepansen mellom et individs sosiale og personlige identitet (Snow & Anderson 1987: 1348). Denne disharmonien vil kunne medføre at individet ønsker å nyansere identiteten for å forsøke å utligne diskrepansen. Men hvordan kan en forstå forholdet mellom identitet og selvet?

3.3 Identitet og identifisering

For å forstå hvordan deltagerne forhandler om identiteten sin og konstruerer et positivt selv i samtale med meg må en vite hva disse begrepene betyr. Identitet og selv viser ikke til nøyaktig den samme delen av mennesket, men forskjellene mellom begrepene er små. Jenkins (2008: 50) hevder at uttrykket «to sider av samme mynt», kan være en passende metafor. For å snakke om identitet tar jeg først utgangspunkt i hvordan Snow og Anderson (1987) skriver om det. Deretter seg jeg til den moderne klassikeren *Social Identity* (Jenkins 2008). Jenkins legger vekt på likheter og forskjeller i sin forståelse av identitet. Jeg har valgt å se på hvordan Skatvedt (2008) snakker om identitet og selvet i sin doktorgradsavhandling for å veilede bruk av teorien her. Jeg vil deretter vise til forskjellige teknikker i sosiologien for å gjøre et slikt identitetsarbeid, nemlig teorien om «accounts», nøytraliseringsteknikker og konseptet symbolske grensedragninger.

3.3.1 Identitetsbegrepet og selvet

Det finnes en rekke ulike definisjoner og varianter av identitetsbegrepet. I mye av litteraturen som har blitt omtalt så langt skiller en mellom ulike typer av identitet. Snow og Anderson

(1987) er for eksempel opptatt av skillet mellom sosial identitet og personlig identitet. Dette skillet bruker også Goffman i sin bok om stigma, men jeg vil i dette avsnittet lene meg mot de førstnevntes redegjørelse. Mens sosiale identiteter kan beskrives som den identitet en blir tilskrevet av andre basert på den informasjonen de får på grunnlag av ytre karakteristika o.l., er personlig identitet den meningen en tilskriver selvet, personlige oppfatninger av egenskaper og andre attributter som man vektlegger under sosial interaksjon. Selvet beskriver de som ens overordnede syn på seg selv som en psykisk, sosialt spirituelt eller moralsk vesen, et slags kompromiss mellom idealiserte bilder og tilskrevne sosiale identiteter (Snow & Anderson 1987: 1347-1348). Alle begrepene er altså nært knyttet sammen rundt hvordan en oppfatter seg selv og hvordan andre oppfatter en. Men er det nødvendig å gjøre dette skillet i identitet?

I denne oppgaven avgrensner jeg identitet til slik det blir definert av Jenkins (2008). Jenkins mener det ikke er hensiktsmessig å bruke et begrepsapparat som skiller mellom personlig og sosial identitet slik Goffman, Snow og Anderson gjør, for som han skriver, identitet er per definisjon sosial (Jenkins 2008: 17). Hans interaksjonistisk identitetsbegrepet viser til en prosess, å identifisere. Det er den menneskelige evne – med grunnlag i språket – til å vite hvem som er hvem (derav hva som er hva). Det er følgelig ikke noe man kan ha, men noe man gjør (Jenkins 2008: 5). Dermed, når jeg skriver at deltagerne blir situert inn i en problemidentitet sikter jeg til denne identifiseringsprosessen, og de kan oppleve å bli identifisert eller klassifisert på en nedvurderende måte. Identitet handler om sammenligninger mellom personer relatert til likheter og forskjeller.

There is something active about identity that cannot be ignored: it isn't 'just there', it's not a 'thing', it must always be established. This adds two further items to our starter pack: to classify things or persons; to associate oneself with, or attach oneself to, something or someone else (such as a friend, a sports team or an ideology) (Jenkins 2008: 17).

Identitet er altså noe som blir til når man uttrykker seg, enten det skjer via hvordan en snakker og oppfører seg, eller hvordan en kler seg. Forskningsintervjuet er derfor en ypperlig arena for å utforske hvordan deltagerne gjør sin identitet.

Men hvor er selvet i lys av Jenkins og hva er sammenhengen mellom selvet og identitet? Snow og Anderson var som nevnt innom det når de beskriver at selvet er noe man har innerst inne, noe internt, mens identitet er noe som ligger utenpå, noe eksternt. I sin doktorgradsavhandling om hvordan hverdagslig samvær blant rusmiddelbrukere på en institusjon kan påvirke folks identitet og selvbylde skriver Skatvedt (2008) at selvet er den mer personlige identiteten som hun forstår som «et mer sakteflytende fenomen med biografisk og kroppslig utstrekning». Hun skriver videre at selvet viser til en oppfatning av «hvem jeg er» og

«den jeg tror andre ser meg som». Identitet derimot, definerer hun grovt som hvem man framstår som i ulike situasjoner. Identitet kan dermed være noe flyktig, mens selvet strekkes seg forbi det situasjonelle (Skatvedt 2008: 83). Skatvedt indikerer et selv som er mer stabilt enn identiteten, noe som er der fast over tid. Det aktive ved Jenkins identitetsbegrepet er i denne forståelsen av selvet ikke så tydelig. Men selvet og identitet er ikke to forskjellige «ting». Jenkins kaller selvet for individets refleksive oppfattelse av sin egen identitet, konstituert vis-a-vis andre i henhold til forskjeller og likheter. Uten selvet ville man ikke visst hvem man er, og da kunne man heller ikke ha handlet (Jenkins 2008: 49). Dikotomien mellom det interne og eksterne kommer en ikke utenom i diskusjonen om forskjeller mellom identitet og selvet, men Jenkins hevder de er uløselig forbundet og ikke to separate deler av mennesket.

3.3.2 Accounts og nøytraliseringsteknikker

Å snakke om egne handlinger er også en form for identifiseringsprosess. Fortellerens identitet blir artikulert når en verbalt «accounter» for sin adferd (Presser 2004). Om denne adferden ikke er allment akseptert - mot sosiale normer slik et intensivt bruk av rusmidler er - kan man «accounte» for sin adferd (Scott & Lyman 1968). Jeg vil i mangel på en god norsk oversettelse av ordet i fortsettelsen bruke det engelske. Å accounte vil ifølge forfatterne bety å binde sammen gapet mellom handlinger og normer, det er en ytring ment for å forklare gal adferd. Imidlertid er det noe annet enn en forklaring, fordi forklaringer ikke trenger å handle spesielt om gal adferd. En account kan være en forklaring, men en forklaring trenger ikke å være en account (Scott & Lyman 1968: 47). Personer vil komme med slike ytringer når adferden på en eller annen måte blir vurdert. Man er spesielt tilbøyelig til å accounte for sin adferd om en føler seg anklaget eller holdt ansvarlig for noe (Järvinen 2003: 218). Accounts har mye til felles med hva Mills (1940) kaller for kulturelle vokabularer om motivasjon. Jeg vil i denne sammenheng begrense meg til å konstatere at kulturelle vokabularer om motiv i Mills sin forstand kan regnes som accounts når de blir brukt til å ytre seg om avvikende adferd når en blir vurdert (Weinstein 1980: 578). Forskningsintervjuet til denne studien inneholder både personer som driver med adferd «mot» sosiale normer og en slags vurderende samtalepartner i form av meg, intervjueren. De ulike accountene deltagerne bruker i sine fortellinger forstås her som verktøy en kan bruke for å beskytte seg mot problemidentiteten og opprettholde positive selvbilder i intervjusituasjonen (Klenowski m.fl. 2010: 47).

Scott og Lyman skiller mellom rettferdiggjøringer og unnskyldninger (Scott & Lyman 1968: 47). Førstevne brukes av personer som aksepterer ansvaret for adferden, men benekter at

den er gal. Sistnevnte er et sosialt aksepterte vokabular som fratar personen ansvaret for adferden. Hvis man unnskylder seg vil man med andre ord søke å fremstille forholdene slik at en ikke kan klandres for det som har skjedd. Selvet kan i disse tilfellene tolkes som ikke egentlig avvikende. Den samme er tilfellet når man benytter seg av rettferdiggjøringer, men man vil ikke anse seg selv som avvikende fordi en ikke kan anklages for å gjort noe galt. Bruk av rusmidler er vanskelig når vanene en har avviker fra normalen. Enten man bruker for mye av et lovlig eller illegalt rusmiddel kan sosiale situasjoner implisitt kreve at man accounter for valgene sine. I sin artikkel om accounts og rusmiddelbruk gjord Weinstein (1980) denne koblingen eksplisitt. Han undersøker blant annet ulike accounts folk anvender for å snakke om sitt rusmiddelbruk, og kategoriserte dem opp mot unnskyldninger og rettferdiggjøringer.

I dagligtalen brukes ofte begrepene unnskyldninger og rettferdiggjøringer som normative bedømmelser. Det kan derfor virke som om jeg mistenkeliggjør deltagerne og setter spørsmålstegn ved hvorvidt de har gode nok grunner for å si det de sier eller handle slik de gjør. Slik blir ikke begrepene brukt i denne oppgaven. Når jeg skriver at deltagerne unnskylder eller rettferdiggjør noe blir begrepene brukt for å beskrive de lingvistiske redskap deltagerne bruker for å gi erfaringer mening.

Et beslektet konsept til accounts er nøytraliseringsteknikker (Sykes & Matza 1957), som er blitt mye anvendt av samfunnsforskere (Maruna & Copes 2005: 223). Sykes og Matza (1957: 664-666) er i sin artikkel kritisk til den tidlige Chicago-skolen sitt fokus på at kriminell adferd læres i subkulturen. De mener dette skaper et for skarpt skille mellom de lovlydige og kriminelle, for de sistnevnte er også innlemmet i majoritetssamfunnet og kravet om konform adferd. Normsystemet i samfunnet er fleksibelt hevder de, det er ikke bindende i alle situasjoner. Individet kan søke å unngå moralsk skyld ved redefinere adferden slik at ikke normene oppleves som brutt. En slik redefinering kan forstås som deres nøytraliseringsteknikker. Når deltagerne forteller om potensielle normbrudd i livet sitt kan dermed det de sier forstås som nøytraliseringsteknikker brukt for å rasjonaliserer egen adferd i den narrative konstruksjonen av selvet (Maruna & Copes 2005: 284).

Imidlertid er ikke bruk av teorien i kvalitativ metode helt uten problemer. Maruna og Copes peker på den innebygde skjevheten under intervjusituasjonen, fordi relasjonen mellom intervjuer og intervjuperson ofte gjør det klart hvem som er den avvikende, og at personen som blir intervjuet derfor kan føle seg presset til å forsvare seg selv og andre i kategorifelleskapet - «the neutralizations they offer may be artificially created for the interviewer» (Maruna & Copes

2005: 261). Kritikken treffer ikke i et studie der deltagerne forhandler om problemidentiteten i samtale med en fra majoritetssamfunnet er gjenstand for interessen. Den sosiale distansen mellom intervjueren og intervjupersonen er ikke her en forstyrrende bivirkning i forskningsintervjuet, men heller det analytiske utgangspunktet (Presser 2004).

3.3.3 Symbolske grensedragninger

Med Jenkins sine ord må man vite hvem andre er for å kunne identifisere seg selv. Man må vite hvem man er forskjellig fra og lik med. I en slik forståelse av identitet blir symbolske grensedragninger sentralt for å undersøke hvordan deltagerne snakker om andre personer i rusmiljøet. Lamont og Molnar (2002: 168) skriver at symbolske grenser er konseptuelle distinksjoner lagd av sosiale aktører for å kategorisere objekter, personer, praksiser og tid og sted. Det er noe individer og grupper gjør for å definere virkeligheten. Distinksjonene kan vise seg i normative forbud, kulturelle holdninger og praksiser, og mer generelt gjennom hva folk liker og ikke liker (Lamont 2001). I tillegg til symbolske finnes det sosiale grenser. Sosiale grenser viser seg i objektive forskjeller mellom individer og grupper på tilgang til ressurser og sosiale muligheter. Symbolske grenser er på sin side tenkte skillelinjer som eksisterer på et intersubjektivt plan, men de deler mennesker inn i grupper som bygger under følelsen av likhet og gruppedlemskap. De symbolske grensene kan bidra til at sosiale grenser oppstår (Lamont & Molnar 2002: 169). I denne sammenheng er sosiale grenser blant deltagerne når de snakker om andre i sitt kategorifelleskap et mindre relevant begrep.

Personene jeg har intervjuet benytter seg av et slikt grensedragningsarbeid blant annet for å fortelle meg hvem de ikke er. I likhet med de fengslede rusmiddelsgere Copes m.fl. (2008) intervjuet er ikke personene jeg har snakket med konvensjonelle, hardtarbeidende personer. Deres identitetsarbeid trenger derfor ikke rette seg mot slike personer, men folk som er likere dem selv (Copes m.fl. 2008: 259). Med tanke på problemidentiteten jeg situerer dem inn vil de ha et behov for å vise at de er respektable personer– mer respektable enn personer de kan stå i fare for å bli identifisert med. En kategoriserer og klassifiserer andre personer for å vite hvem man har tilhørighet til og hvem man er annerledes fra. Ofte blir det gjort på en nedvurderende måte. Et eksempel på dette er hvordan de selverklærte «hustlerne» i det nevnte studiet trakk symbolske grenser til de objektivt sett ganske like personene de stemplet som «crackheads». Grensedragningene former hvordan en ser seg selv, hvordan andre burde se og behandle en, samt hvordan en identifiserer seg selv som en person som fortjener respekt. Identitetsarbeidet ga mening til den sosiale verden de kjenner og portretterte dem selv i

kulturelle relevante og positive termer (Copes m.fl. 2008: 255). De symbolske grensedragningene forstås imidlertid ikke som enkeltvis ytringer i seg selv, men som en del av et narrativt identitetsarbeid. I neste del vil jeg derfor belyse hva jeg mener med narrativer og hvordan dette henger sammen med deltagerens erfaringer.

3.4 Små og store fortellinger

Opgaven er inspirert av innsiktene i det Presser og Sandberg har identifisert som narrativ kriminologi (Presser 2009, 2010; Presser & Sandberg 2015; Sandberg 2010). I denne oppgaven vil jeg som mange av de det er referert til bruke ordene narrativ, fortellinger og historier om hverandre. (Polletta m.fl. 2011: 111). Narrativ kriminologi er forskning som baserer seg på at fortellinger ansporer, opprettholder eller bidrar til opphør av skadelig adferd. Det er et konstruktivistisk perspektiv som setter narrativ tekst som fundamentet for analyse (Presser & Sandberg 2015). Hvordan man identifiserer seg selv og andre har sammenheng med narrative en forteller. Dette kan igjen tolkes som å ha en viss innflytelse over handlingene våre (Presser 2009). Fortellingene analyseres altså ikke som rapporter fra hva som egentlig har skjedd i livene til deltagerne, men sosiale konstruksjoner av både hendelser og identiteter (Klenowski m.fl. 2010: 47). Hva vi husker – hukommelsen – er et kulturelt fenomen. Narrativ er en kollektiv, delt kulturell ressurs (Atkinson & Coffey 2003: 118). Narrativer er derfor noe mer en historier fra en enkelt person, det er tolkninger av ting rammet inn av kulturen. Narrativ analyse kan beskrives som tolkninger av protagonistens tolkninger. Det setter menneskelig aktørskap og fantasi i førersetet, og er derfor velegnet til å studere subjektivitet og identitet (Riessman 1993: 5). Narrativer kan sies å skape identitet på alle nivåer i menneskers liv (Loseke 2007). Av den grunn vil jeg i det påfølgende kort gå gjennom narrativer mennesker forteller (fortellinger), og større narrativer i samfunnet (nøkkelfortellinger). Med det ønsker jeg å belyse de teoretiske antagelsene bak analysen og vise hvordan narrativer både på samfunnsnivå og blant individer relaterer seg til identitetsarbeidet til deltagerne.

3.4.1 Fortellinger om selvet

Et narrativ er en type diskurs som består av flere hendelser ordnet kronologisk etter hverandre som midlertidig meningsfulle årsaksforklaringer på den nåværende situasjonen. Den ofte komplekse sammenheng mellom hendelsene er plottet i historien (Polkinghorne 1988; Polletta m.fl. 2011: 111). Historier gir mening fordi plottet forteller oss hvorfor (Presser 2009:

179). Når protagonisten i fortellingen er en selv, slik som i deltagerens fortellinger om livet sitt, gjelder poenget gjerne hvordan selvet identifiseres i fortellerens virkelighet. En kan derfor si at identiteten og selvet blir konstruert gjennom deltagerens historiefortelling (Linde 1993; Presser & Sandberg 2015). Formålet i narrativ analyse er å se hvordan deltagerne i intervjuene tilskriver orden til mengden av erfaring de har for å gi mening til hendelser og handlinger i livene deres. De konstruerer hendelser og handlinger i narrativer for å identifisere seg selv (Riessman 1993: 2). Det er altså meningen deltagerne tilskriver hendelser og handlinger, ikke handlingene og hendelsene i seg selv som er gjenstand for analyse.

Gubrium og Holstein (2009: 18-19) peker på fire måter man kan gjøre narrativ analyse på og deler det inn i to analytiske dimensjoner. Den første dimensjonen er holistisk eller fragmentarisk. Det betyr i praksis om man er interessert i hele historien, eller deler av den, sånn som en ytring eller et tema. Det andre dimensjonen går på form eller innhold. I denne analyse gjør jeg en holistisk analyse av fortellingene. Ytringene forstås i lys av hverandre og helheten i historien, ikke isolert. Jeg finner derfor forholdsvis enhetlig fortellinger. Jeg analyserer deres forhandling om problemidentiteten i et livshistorisk perspektiv. I begge kapitlene er jeg opptatt av innholdet og ikke formen på det som blir sagt.

Det er ikke gitt at fortellingene til deltagerne i denne oppgaven er så enhetlig som jeg fremstiller dem som. Sandberg (2009b) fant i sin artikkel ulike fortellinger knyttet til gangsterdiskurs og undertrykkelsesdiskurs. Han argumenterer for at diskursiv praksis blant kriminelle inspirere forskerens teoretiske perspektivet fordi de to diskursene relaterer seg til henholdsvis nøytralisering og subkulturell teori. Fortellingenes sammenheng kan være et resultat av forskerens analytiske forenkling, samtidig som det kan vise til deltagerens faktiske identitetsarbeid. Til en viss grad vil fortellinger om et enhetlig selv uansett være en forenkling av virkeligheten (Sandberg 2013: 79). Et poeng i denne oppgaven er at jeg forstås deltagerens fortellinger som at de er rett «mot» samfunnet innenfor en konvensjonell diskurs. Å forstå fortellingene om selvet som enhetlig og forholdsvis sammenhengende er i tråd med det Presser og Sandberg (2015) kaller narrativ psykologi (McAdams 1993).

Jeg forstås deltagerne som historieforteller opptatt av selvrepresentasjon i samtale med meg (Goffman 1956), som forteller uten å være determinerte av samfunnsstrukturene, selv om det setter rammene for hva man kan si. Historiefortellingsprosessen er som Holstein og Gubrium poengterer «actively constructive and locally constrained» (2000: 104). Selvrepresentasjonen i intervjusituasjonen vil være påvirket av meg som en «streit» person av fra majoritetssamfunnet, som for deltagerne kanskje like gjerne kunne vært en del av

hjelpeapparatet. Denne påpekningen er i tråd med Presser (Presser 2010) sin beskrivelse av narrativ kriminologi; hun er opptatt av at man belyser hvordan forskeren «lends a hand in achieving coherence. Oftentimes instead of deeming this bias, the analyst takes it to offer valuable insight into how narratives get shaped in social settings, of which the research encounter is one» (Presser 2010: 443).

3.4.2 Nøkkelfortellinger

Kulturelle iscenesettelser er med på å påvirke hvordan majoritetssamfunnet oppfatter brukere av tunge rusmidler, samt hvordan de det gjelder identifiserer seg selv. Lalander skriver at mange automatisk tilskriver visse kvaliteter til brukere av tunge rusmidler som de antar at de har. Folk vet lite om bruk av tunge rusmidler, skriver han, men det de vet er at det er skremmende, truende og forferdelig (Lalander 2003: 6). Når deltagerne forhandler om probleidentiteten som de i intervjusituasjonen blir situert inn i vil de på ulike måter forholde seg til slike historier i samtale med meg. Loseke (2007: 663) understreker at narrativer er sosiale i sin natur fordi de er konstruert, fortalt, hørt og vurdert innenfor ulike historiske, institusjonelle og interaksjonelle kontekster, som inkluderer førforståelsen til fortelleren og lytteren, samt førende normer for historiefortelling. Derfor kan all identitet sies å relatere seg til de store fortellingene i samfunnet, enten de har sin utspring i institusjoner, forskning eller populærkulturen.

Nøkkelfortellinger, eller master narratives, er en term inspirert av Jean-François Lyotard i hans kritikk av institusjonelle og ideologiske former for kunnskap (Jensen 2008). Lyotard hevdet at samfunnet definerer seg selv etter de ulike nøkkelfortellingene, som gjerne er koblet til det populære og bestandige. «De andre» er ekskludert fra nøkkelfortellingene, men de trengs samtidig for å rettfærdiggjøre de populære fortellingene om samtiden (Jensen 2008). Frønes (2001) beskriver nøkkelfortellinger som bestemte kulturelle myter, de kan forstås som beskrivelser av forløp som utsier noe essensielt om den kultur de er en del av, og de befinner seg ofte på et ikke reflektert plan (Frønes 2001: 108). Fortellingene blir utviklet av alle, men marginaliserte personer har begrenset innflytelse over dem (Loseke 2007: 665).

Et eksempel på hvordan historier om brukere av tunge rusmidler blir produsert i offentligheten finner en hos Strand (2005). Han analyserte hvordan personer som bruker tunge rusmidler fremstilles i norsk media basert på 110 presseoppslag fra Dagbladet og Aftenposten for årgangen 2002. I subjektposisjonen om «de elendige», som Strand påpekte var den vanligste, blir personer som bruker tunge rusmidler presentert som passive mottakere av hjelp, drevet inn i et bruk av tunge rusmidler. Rusmiddelforbruket er ikke et resultat av tenkende og

bevisste aktørers handlinger. Denne fremstillingsmåten blir ikke problematisert, og resultatet «er at det dannes et inntrykk av at narkotikaproblemet har rot i det «elendige» enkeltmenneskets bindinger til den mektige «narkotikaen», en type allmektig stoffer som styrer en gruppe av handlingsløse stakkarer» (Strand 2005: 76). Blant subjektposisjonene er et fellestrekk ved medias ulike forståelser av brukerne en grunnleggende markering av avstand og motsetning mellom brukerne og det «normale» mennesket, skriver Strand. «Fortellingene om de narkomane *Andre* er alltid samtidig fortellinger om det normale *Oss*». (Strand 2005: 74). Thommesen viser til Strand og hevder avstanden mellom tunge rusmiddelbrukere og majoritetsbefolkningen ikke bare er å finne i nyhetsbildet, men også i samfunnets nøkkelfortellinger om brukere av tunge rusmidler (Thommesen 2008: 7).

Med disse teoretiske perspektivene, begrepene og konseptene i bagasjen vil jeg begynne på det første analysekapittelet.

4 Et liv under anklage

Folk tenker at vi er narkomane, skitne personer.

John

I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan de unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler jeg har intervjuet kjemper mot trøblete identiteter ved å forhandle om et positivt selv når de forteller om sine liv og sitt rusmiddelbruk. Måten de snakker på blir forstått i lys av problemidentiteten jeg som intervjuer og det konvensjonelle samfunnet for øvrig tilskriver personer med et høyt forbruk av illegale rusmidler. I samtaler som reflekterer rundt egne og andres handlinger fremstår fortelleren alltid som en moralsk aktør, selv når protagonisten i fortellingen er umoralsk (Linde 1993: 123). Fortellerens egne klanderverdige handlinger blir i tillegg beskrevet som rasjonelle og meningsfulle (Sykes & Matza 1957). Intervjupersonene snakket på ulike måter om sitt eget rusmiddelbruk, og situerte dermed ulike identiteter og moralske posisjoner. Spørsmålet jeg skal besvare lyder: *Hvordan forhandler forskningsdeltagerne om problemidentiteten de blir tilskrevet i intervjusituasjonen når de forteller om livet de har levd knyttet til rusmiddelbruk?*

Kapitlet er bygget opp etter hvordan deltagerne fremstiller aktørskap (agency) i sine fortellinger. Noen er opptatt av å konstruere et selv som ufrivillig drevet inn i et liv preget av tunge rusmidler, mens andre fremhever at de har tatt valg, men at disse valgene til en viss grad ikke er et problem. Accountene *unnskyldninger* og *rettferdiggjøringer* (Scott & Lyman 1968) er sentrale begreper. Disse begrepene viser til hvordan en aktør forklarer avvikende adferd og argumenterer for at de *egentlig* er moralske. Først vil jeg diskutere hvordan noen av deltagerne viser til forhold de ikke kan noe for. De trekker på velkjente kulturelle fortellinger i samfunnet som kan brukes for å isenesette og reprodusere sider ved det moralske selvet. Disse fortellingene har lite aktørskap, og kan knyttes opp mot den typen account som kalles unnskyldninger. Deretter vil jeg fokusere på personene som viser et tydelig aktørskap i sine fortellinger, og drøfte dette opp mot rettferdiggjøring. Disse er opptatt av å ikke fremstå som avhengige. I begge tilfellene blir et moralsk selv konstruert. Det overordnede bilde som skapes av identitetsarbeidet til deltagerne er at de gjennomgående strekker seg mot det konvensjonelle samfunnet og dets verdier. Analysene viser hvordan deltagerne konstruerte et selv som egentlig moralsk i samtale med en «strait» representant fra majoritetssamfunnet, og er følgelig interessant for kunnskap om hvordan unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler forstår seg selv i den situasjonen de er i.

4.1 Unnskyldninger: Eksterne hendelser utenfor egen kontroll

Under intervjuene oppdaget jeg at det var en sammenheng mellom hvordan deltagerne fortalte om opplevelser i oppveksten og den situasjonen de var i dag. I deres narrative konstruksjon av et positivt selv bilde ble slike fortellinger relatert til at de egentlig var normale og moralske personer. Mange personer som ruser seg på tunge rusmidler har hatt det tøft i barndommen. Dette bør ikke misforstås med at alle har hatt det tøft i barndommen. De individuelle historiene vises ikke i samfunnets nøkkelfortellinger. I disse fortellingene, som ofte bygger opp under det stereotypiske bilde vi har av den «narkomane», blir personer som bruker tunge rusmidler beskrevet som drevet inn i et rusmiddelbruk av eksterne hendelser utenfor deres egen kontroll; det er rusmiddelet som har kontroll over personen og ikke omvendt (Thommesen 2010: 4). I datamaterialet er det tydelig at deltagerne situerer aktørskap og dermed sitt moralske selv på ulike måter i forhold til samfunnets nøkkelfortellinger. I det påfølgende vil jeg undersøke fortellingene hvor poenget er at fortelleren ikke er ansvarlig for de avvikende handlingene forbundet med problemidentiteten. Jeg finner to typer unnskyldningsfortellinger i mitt datamaterialet. Fortellinger som omtaler forholdsvis eksplisitte problemer og negative forhold, og fortellinger som i større grad er preget av kaos. Jeg vil begynne kapitlet med den sistnevnte fortellingen.

4.1.1 Fortellinger om et liv ute av kontroll

Noen deltagerne fortalt historier som viste til en total mangel på kontroll og aktørskap i eget liv. Fortellingene var tidvis preget av åpenbare selvmotsigelser og kaos. Selv om intervjuene var rike – mye blir sagt og deltagerne forteller lange historier – blir ting presentert litt hulter til bulter slik at det er vanskelig å følge med og se plotet i fortellingene. Jeg oppdaget etter hvert at det de fortalte meg dreide seg om et liv ute av kontroll. Det er lite aktørskap i fortellingene, og protagonisten fremstilles implisitt som uansvarlig for det som skjer med en.

Intervjuet med Siri handlet om mye lidelse og problemer i livet hennes, og selv om hun sjelden sa det eksplisitt kan rusmiddelbruket tolkes som en implisitt konsekvens av dette. Det følgende er svaret på hvorfor hun tror hun ruser seg:

Man kan vel si at det er fordi det har tatt over livet mitt. Også det er for å utelukke mye som gjør vondt når man er nykter, fordi når man havner tilbake i det virkelig liv kjennes det som å fødes på nytt. Det er rart og det er skummelt og det er- og ja. Jeg tror det er mest derfor. Samtidig har jeg så mye å tenke på hele tida. Så jeg fortrenger det, og rusen hjelper meg med å

fortrenge det. Fordi det er litt kaotisk rundt meg, det skjer så mye her. Altså rundt meg med flytting og hvor jeg skal bo, hvor jeg ikke skal bo, familie og allting. Så det, det holder [det] litt i stans da. Rusen hjelper.

Siri forteller videre om en vanskelig oppvekst med mye flytting, lidelse og rus i familien. I vår samtale handlet hennes fortelling nesten om et plaget selv der rusmiddelbruk og problemer dominerte historiene hennes. Hun forteller at hun bruker rusmidler for å distansere seg fra det hun kaller «det virkelige liv» grunnet problemene i nåtiden og fortiden. Heroinen gis mye makt; rusmiddelet har tatt over livet hennes, sier hun. Fremfor å beskrive rusopplevelsen som noe hun ønsker i seg selv fokuserer hun på å beskrive livet når hun ikke er ruset som noe «rart og skummelt», noe hun drar fra. Hun har ikke kontroll på problemene som kan forstås som omfattende. Etter fortellinger om oppveksten konkluderte hun: «Det er mer psykisk som ligger bak hvorfor jeg begynte med rus, i det hele tatt, faktisk». I denne sammenheng viser psykisk til psykisk problemer. Hun forteller at hun sliter med sosial angst når hun ikke ruser seg. Rusmidlene blir implisitt omtalt som medisinen hun trenger for å hankses med problemene. Måten hun snakker på fremstiller i liten grad selvet som autonomt, men heller underordnet rusmiddelet som kan forstås som en midlertid løsning på problemene hennes. I intervjuutraget under snakket vi egentlig om hvor lenge Siri har bodd i Oslo, men tema trigget en historie med mye flytting.

I fjor la jeg meg inn på avrusning, jeg var der i 10 dager. Så videre på noe som heter [navn], det var i 3 måneder. Så videre på behandling, 2 måneder. Den behandlingen der klarte jeg ikke, for det var ikke noe som jeg trodde på, jeg var så skuffa. Da hadde jeg heller vært igjen på den andre plassen, men det var litt rus der og da. Men før den tid- da ble det jo sprøyter, og da jeg bodde hos kompisen min, også kasta han meg ut, også bodde vi hjemme hos meg, og da var det sprøyter og heroin. Også la jeg meg inn, begynte ikke i LAR fordi de ikke syntes det hadde gått så langt. Også- Ja. Også har jeg vært innlagt i 5 måneder da, men da har jeg hatt litt sprekker frem og tilbake og ja. Men siden mai da. Så har jeg tatt heroin og amfetamin og piller hver dag.

I fortellingen over drives Siri rundt av problemene. På en lignende måte snakker John om første gang han prøvde heroin:

Det skjedde da jeg var 15, 16 eller noe sånt. Tror jeg. Slutten av 15 åra. Jeg tror jeg var på rømmen fra en barnevernsinstitusjon, jeg husker ikke hvilken. Jeg har bodd på 12 forskjellige barnevernsinstitusjoner så jeg husker ikke hvilken av de, men jeg tror det var da jeg bodde på [navn]. Da var jeg i Oslo her, også møtte jeg på en gammel kompis, og han hadde det [heroin]. Så brøt vi oss inn på et hotell. Så tok vi noen pils og alt det der, og plutselig så gjorde vi det, jeg vet ikke hvorfor.

Fortellingene til Siri og John kan leses som at de forteller om å bli drevet rundt i livet uten særlig kontroll over hva som skjer dem. Fraværet av aktørskap er påfallende. Siri forteller som

om hun nærmest blir kastet fra et institusjonsopphold til det neste. Samtidig forteller hun at hun bruker mengder av rusmidler. John har bodd på så mange barnevernsinstitusjoner at han har mistet oversikt over hvor han bodde når. Rusmidlene blir omtalt passivt, som om det er en selvfølge at de bruker det når det er tilgjengelig. Verken Siri eller John begrunner rusmiddelbruken sin. Da Siri bodde hjemme «var det sprøyter og heroin». John sitt bruk av heroin bare skjedde uten at han kan forklare hvorfor.

John møtte jeg første gang gående alene rundt i rusmiljøet på leting etter rusmidler. Han fortalte at han hadde «sprekki» for ca. en måned siden, da han hadde kommet til Oslo fra et langvarig institusjonsopphold. John ville ha mer heroin, det var derfor han var i rusmiljøet, men han hadde til sin store fortvilelse ikke mer penger. Da vi senere satt sammen på café virket det som at han hadde glemt hva han tidligere hadde fortalt meg om sine langvarige utskeielser i Oslo, og han snakket som om han ikke hadde brukt rusmidler på lang tid. Historien viser til fraværet av aktørskap som ofte er å finne i fortellingene om et liv ute av kontroll.

John: Nå har jeg vært rusfri- nå er jeg nykter, jeg har vært nykter i ett år, jeg har ikke vært i Oslo på ett år. [...]

And: Når vi gikk hit så sa du noe om at du kanskje trodde at du ville sprekke igjen.

John: Ja.

And: Hva er det du tenker om det?

John: Sånn som drømmen er å bli rusfri. Det høres kanskje sjukt ut når jeg sa at jeg kanskje sprekker, men det er ikke på grunn av at jeg vil. Men jeg ble kasta ut hjemmefra hos mamma og pappa da, i sjetteklasse på barneskolen, så jeg har ikke bodd hjemme hos de siden den tiden. Men de har alltid vært der så du må ikke misforstå meg. De er jævli snille foreldre, men jeg forstår dem. Jeg har sliti så mye aggresjon også ble det rus og sånne ting, da. Men jeg har jo ikke noen steder å bo.

John viser en til en håpløshet når han sier han tror han vil sprekke selv om han ikke vil. I fortellingene sine styrer han på et vis ikke sin egen skjebne, og ting bare skjer med ham. I likhet med Siri konstruerer han rusmidlene som en kraft han ikke kan styre, som velger for ham. Slike fortellinger karakteriseres her som unnskyldninger fordi deltagerne beskytter selvet fra den implisitte anklagen ved å fjerne aktørskapet i fortellingene.

Fortellinger om et liv ute av kontroll blir drøftet av Green m.fl (2006) som en del av «not my fault»-fortellinger. Parallelt med hvordan Siri og John snakker beskriver han slike fortellingene som en livsstil preget av en pågående sirkel av rusmiddelbruk, lovbrudd, hjemløshet og institusjonalisering (Green m.fl. 2006: 312).

Green m.fl. påpeker at forbindelsen mellom en ulykkelig barndom og rusmiddelbruk var så selvfølgelig i fortellingene til personene han snakket med at for de som hadde hatt en relativt problemfri barndom ble det snakket om som et mysterium (Green m.fl. 2006: 314). John

forteller at foreldrene har vært snille på tross av at han ble kastet ut, og implisitt på tross av rusmiddelbruken hans. I sammenheng med at diskursen om barndommens betydning viser seg å være viktig i fortellingene til deltagerne som unnskyldte seg (mer om dette senere) viser dette «mysteriet» hvor tatt for gitt bruken av fortellingen er. Siden mange rusmiddelbrukere har hatt slemme foreldre må John oppklare denne potensielle misforståelsen og heller fortelle om andre negative faktorer i livet sitt.

Håpløsheten som preger fortellingene til Siri og John kan også relateres til deres identitetsarbeid (Green m.fl. 2006: 313). Det kaotiske livet blir snakket om som regissert av noen andre enn dem selv, de har ingen egne valg å ta eller innflytelse over hva som hender. Med Maruna (2001: 74) sine ord forteller deltagerne om seg selv som at de er «doomed to deviance». På tross av de er lei av livet som bruker av tunge rusmidler og ønsker å forandre sin situasjon fremstiller de seg selv som maktesløse. Ironisk nok kan en slik maktesløshet oppleves som frigjørende fordi fortellingene fritar en for moralsk ansvar: «[It] can be understood as a way of avoiding the burden of responsibility that accompanies free choice. Rather than self-destruction this can be considered a form of self-protection for those with a vulnerable or shame-prone sense of self» (Maruna 2001: 78). Forstår man fortellingene på denne måten er det tydelig hvordan deltagerne konstruerer et moralsk selv ved å vise til forhold de ikke kan gjøre noe med. Problemidentiteten de forhandler om blir adressert ved at de ikke har noe ansvar for situasjonen de er i.

Fortellingene til Siri og John skilte seg fra hvordan deltagerne under snakker om livet sitt. Her var sammenhengen mellom en vanskelig oppvekst og avviket i nåtiden eksplisitt og helt sentralt for deres fortellinger om selvet.

4.1.2 En kvinne og mann som ruser seg på grunn av familien

Trine er blant de som var opptatt av å begrunne sitt rusmiddelbruk med en vanskelig oppvekst. Hovedbudskapet i begge intervjuene jeg hadde med henne var at hun egentlig ikke er en person som ruser seg. Hun snakker om rusmidler som noe hun egentlig ikke har lyst til å drive med. Da hun fortalte om sin situasjon viste hun til en rekke forhold i livet sitt som hun ikke hadde noe innflytelse over. Kommentarer som; «jeg har bare ikke hatt så mye flaks», eller; «det er først for to måneder siden jeg innså at det var moren min sin feil alt som skjedde», er illustrerende for dette. Ganske kort tid ut i intervjuet spurte jeg om hun visste hvorfor hun ruste seg. Da rettet hun på spørsmålet ved påpeke at hun ikke ruste seg mer (slik hun anså som problematisk), og foreslo at hun kunne kommentere hvorfor hun ruste seg før. Av den grunn

snakker hun her om gamle vaner i fortid. Hun hadde «slutta» og prøvde å komme seg ut av miljøet. Utdraget under er svaret på hvorfor hun ruste seg før hun hadde «slutta»:

Det veit jeg egentlig svaret på. Fordi jeg begynte å ruse meg veldig tidlig. Det er fordi jeg har en mor som er- hun er ikke god i hue. Egentlig hele morssiden av familien min, dem er ikke god i hue, de eier ikke moral eller ærlighet eller noen ting sånt, og det er jeg veldig sterkt imot. Per dags dato har ikke vi kontakt i det hele tatt, fordi jeg kan ikke ha kontakt med henne fordi da sprekker jeg. Grunnen til at jeg rusa meg før har egentlig bare vært for å få alt bort.

Da vi snakket mer om oppveksten kom det tydeligere frem at hun mente rusmidlene var en nødvendighet. «Helt ærlig, så tror jeg ikke jeg hadde overlevd [om jeg ikke hadde] rusa meg faktisk. Så på en måte har det vært en kjempestor redning. Det var vel litt for å redde mitt eget skinn». I hennes historier om familien kan morens rolle leses som roten til alt vondt i livet. Hun ruste seg for «å få alt bort», og rusmidlene var redningen. Trines forhold til moren er så vanskelig at hun hevder hun vil sprekke – begynne å ruse seg igjen slik hun anså som problematisk – om hun møter moren. Det ligger en selvopprettholdende kausalitet i en slik formulering. Hvis Trine møter moren, kan hun lene seg til at hun må ruse seg på grunn av det. Det blir moren som får skylden, og hun kan ruse seg uten å føle at hun bryter en moralsk kode om at det er galt. Koblingen mellom morssiden i familien hennes, som hun beskriver med flere negative karakteristikk, og rusmiddelbruket, medfører at Trine fremstiller sin situasjon som at hun er et offer for morens omsorgssvikt. Å begynne å ruse seg var egentlig ikke et valg, men en nødvendighet. Forhold som hun ikke kan noe for blir tillagt mye vekt i hennes fortelling. Rusmiddelbruket er et problem hun ikke har ansvaret for alene:

Jeg har aldri fått noe hjelp [...] Jeg mener at hvis [barnevernet] hadde sett alvoret i det og ikke hørt så mye på moren min og de faktisk hadde gjort jobben sin og tenkt på meg [...] så hadde jeg ikke fått så store rusproblemer.

Eksterne forhold blir tillagt mye av skylda for at Trine opplever å ha et rusproblem. Med et lignende fokus på familien snakket Harald om sitt rusmiddelbruk. Ganske kort tid ut i intervjuet spurte jeg ham om å beskrive oppveksten sin.

Far som var alkoholiker, røyka hasj. Mor som skilte seg fra far og ble samme med en heroinist og fikk moren min til å begynne å bruke rus, ikke heroin da. Så veldig mye kaos i oppveksten. En episode jeg husker veldig godt fra jeg var liten var da samboeren til moren min skulle skyte faren min. [beskrivelse av hendelsesforløpet] Så det er litt sånn traumer jeg sitter igjen fra barndommen da, som jeg husker veldig godt. Det er litt derfor jeg er stor- de episodene der, det er mange andre episoder også, men mange av de episodene har gjort så jeg begynte med heroin for å glemme alt det vonde som har skjedd da. For jeg har ikke hatt noen morsfigur i oppveksten i det hele tatt.

Det er ingen tvil om at Harald ønsker å formidle sin vanskelig fortid. Erfaringene han har fra oppveksten knyttet han direkte opp mot at han ruser seg på heroin i dag. Spørsmålet jeg stiller ham er åpent formulert, så han hadde friheten til å fokusere på noe helt annet hvis han ville. Historien han velger å fortelle er dramatisk og alvorlighetsgraden bidrar til å bygge opp mot sluttpoenget. Han må ruse seg fordi han ønsker å glemme minnene; «alt det vonde som har skjedd».

[...] så jeg fikk veldig mye foreldresvikt under oppveksten da. Og det har gjort trur jeg, jeg vil ikke skylde på det, men jeg tror det har mye å gjøre med at jeg har valgt å ta det steget og prøve heroin. Siden folk har fortalt om at du gir slipp på de vonde følelsene og glemmer det en liten stund.

Sammenheng mellom foreldresvikt under oppveksten og bruk av heroin blir tydelig skissert av Harald. Han presenterer igjen rusmiddelet som en midlertidig løsning for å gi slipp på problemene. Rusmidlene førte også til andre problemer for Harald: «[...] jeg har 12 overdoser, da. Men det er fordi det har vært problemer med damer og familie og sånn» - som igjen ble fremstilt som et resultat av familieproblemene. Mye av problemene Harald forteller om ble rammet inn av at han selv hadde liten innflytelse over dem. En logisk konsekvens blir ifølge hans fortelling at han *velger* å ruse seg.

Historier om en negativ oppveksten kan ta form rundt logikken om at negative opplevelser i barndommen fører til negative hendelser i nåtid og fremtid (Maruna 2001: 75), men det er forskjell mellom Trine og Harald sin fremstilling av oppveksten. Harald forteller om forholdene slik at han har hatt begrenset med valgmuligheter, men han ordlegger seg allikevel på en måte som tilskriver ham et visst aktørskap når han sier at han «har valgt å ta steget og prøve heroin». Årsaken blir dermed på en noe motvillig måte presentert som foreldresvikt. I likhet med Trine blir rusmidlene fremstilt som løsningen på de problemene en vanskelig oppvekst har gitt ham, men han inntar en mer aktiv rolle i sine fortelling om hvordan han begynte med heroin. En måte å forstå forskjellen mellom hvordan Harald og Trine snakker om sitt aktørskap er å se det i lys av de tradisjonelle kjønnsrollene i samfunnet; der menn er forventet å ta ansvar for egne liv, mens kvinner er mer komfortable med offerrollen (Klenowski m.fl. 2010: 57-59). Menn bruker derfor oftere counter som legitimerer handlingen og tilskriver dem aktørskap, mens kvinner oftere bruker counter for å unnskyldte handlinger som fraskriver dem ansvar. Tidligere studier har vist at det kan oppfattes som mer stigmatiserende for kvinner å ruse seg på tunge rusmidler grunnet en rekke årsaker, mye knyttet til et brudd på det feminine og morsrollen, samt tabubelagte aspekter rundt seksualitet (Anderson 2008; Milton 1981). Kjønnsforskjellene i måten deltagerne viser aktørskap i sine fortellinger er ikke

utpreget tydelige i intervjumaterialet mitt, men forskjellen mellom hvordan Trine og Harald «gjør kjønn» i måten de ordlegger seg på kan gi en indikasjon på hvordan de større strukturene viser seg i fortellingene til personene jeg har intervjuet (Daly 2008: 24; Klenowski m.fl. 2010). Som jeg vil vise i kapittelets neste hoveddel, så betyr ikke dette at kvinner aldri bruker legitimerende counter, men heller at måten folk counter på er heftet til større samfunnsmessige strukturer og forventinger.

De umoralske foreldrene og den moralske meg

Samtidig som at deltagerne forteller at de var utsatt for ting de ikke kunne gjøre noe med i oppveksten bruker de historiene til å sette foreldrene i et dårlig lys, og seg selv i et godt. Trine gjør dette helt eksplisitt i det første intervjuutdraget med henne, der hun forteller at morssiden i familien hennes ikke er «gode i huet», «de eier ikke moral eller ærlighet». Hun forteller at hun er motstander av folk som har lav moral, dermed understreker hun samtidig sin egen. I et utdrag over ser vi også at Trine forteller at barnevernet ikke hjalp henne fordi de lyttet til moren. Trine bruker moren i sin fortelling om seg selv for å unnskyld bruk av rusmidler på flere tidspunkter i livet sitt. Som da hun begynte å ruse seg, og i nåtiden. Den andre gangen jeg intervjuet Trine spurte jeg henne om hva som hadde skjedd siden første gang vi møttes. Hun var deprimert fordi hun har ruset seg igjen slik hun anså som problematisk: «Hva skjedde? Det første var vel at jeg fikk meg en sprekk. Også var det vel at jeg fikk en grunn til å sprekke litt fordi moren min kom og lagde så mye problemer for meg». Å sprekke kan defineres som å begynne å ruse seg på tross av at man har slutta. Ordet brukes ganske fleksibelt av deltagerne i studien fordi alle er aktive brukere av rusmidler, samtidig som de snakker mye om å sprekke. I dette tilfellet er Trine helt tydelig på at det er moren som er ansvarlig for at hun sprakk.

Harald forteller på sin side at faren ofte var full og at han noen ganger ringte politiet. Imidlertid ombestemte han seg da politiet kom, gjemte spriten og sa til politiet at han bare var sur. Grunnen han oppga var; «jeg er jo glad i faren min uansett». Harald illustrerer med denne altruismen sin høy moral. «Så jeg beskyttet faren min selv om jeg kom til å fortsette å ha det drittlivet jeg hadde - jeg ville ikke at han skulle miste barna sine. Så jeg har på en måte beskytta han hele veien». Han forteller at han ofret seg og fortsatte å ha et «drittliv» selv om han ikke syntes faren var en god forelder. Den moralske posisjonen Harald inntar likner det andre forskere har beskrevet som en slags heroisk «underdog» (Maruna 2001: 90). Harald går gjennom en heroisk kamp, som er en vanlig fortelling å bruke for å underbygge moralsk anstendighet (Presser 2004: 92). Harald gjør det gode for venner og familien, og han beskytter

faren fra politiet på tross av hans omsorgssvikt. En kan lese historien som at Harald vil vise at han kunne ha unngått å komme i den situasjonen han er i dag om han hadde vært mer «egoistiske» og latt politiet pågripe faren. På den måten konstruerer han et selv som har høyere moral enn faren.

4.1.3 Erfaringer fra oppveksten: Bruk av nøkkelfortellinger for å skape mening

Når deltagerne snakket med meg bruker de nøkkelfortellingene i samfunnet for å gi mening til egne erfaringer og sin identitet (Loseke 2007). Nøkkelfortellingene gir legitimitet til deltagerne sin versjon av historien om hva som skjedde, og setter rammen for deres «egne» fortellinger. De snakker om livet sitt over ved å benytte seg av de foreliggende nøkkelfortellingene og implisitt vise til ulike forståelsesmåter, for så å justere dem slik at de konstruerer et positivt selv. Deltagernes fortellinger om en vanskelig oppvekst kan beskrives som lokale narrativer som er linket til store diskurser om barndommens betydning for livet. I vestlig kulturer er disse diskursene sterkt påvirket av en popularisert versjon av Freuds psykologi (Linde 1993: 166-169), og er med andre ord en av samfunnets store fortellinger om mennesket (Jensen 2008). Det finnes også mer spesifikk nøkkelfortellinger om brukere av rusmidler som gjør seg relevant i kombinasjon med historier om oppveksten. Deltagerne kan forstås som kreative brukere av nøkkelfortellinger om «stoffmisbrukere», eller «narkomane». Et eksempel på hvordan livet til personer som ruser seg intensivt på tunge stoffer kan bli omtalt finner en i et utdrag fra boka kalt *Stoffbrukere i grunnskolen* (Schultz 1998: 37):

[Intensive brukere av tunge rusmidler] har i hovedsak hatt en meget ustabil oppvekst. Det er snakk om et hjem med én voksen i husholdet, rusbruk i familien, tilsyn av barnevern, en eller flere plasseringer utenfor hjemmet, mobbing, fysiske avstraffelser, seksuelle overgrep, hyppige flyttinger og problemer på skolen. [...] Det kan være grunnlag for å hevde at det ikke er «hvem som helst» som blir rusbrukere.

I sitatet over står oppveksten til en typisk bruker av tunge rusmidler skrevet. Samtidig som det kan leses som en beskrivelse av hvordan det ofte er bidrar det også til å konstituere forståelsen av brukere av tunge rusmidler sin fæle barndom, både for folk forøvrig, og de det gjelder. Nøkkelfortellingene om brukere av tunge rusmidler har til felles at de beskriver folk uten kontroll over rusmiddelforbruket, skriver Thommesen. Misbruket blir beskrevet som det organiserende prinsippet i deres hverdagsliv. Fortellingene kommuniserer at rusmisbrukere har hatt vanskeligheter på skolen, at de kommer fra familier med få ressurser, at de har lav utdanning, at de driver med kriminalitet, har en dårlig arbeidsmoral, dårlige matvaner, og at de

skylder på samfunnet og bistandsapparatet for deres misbruk (Thommesen 2010: 4). I slike fortellinger blir personene det er snakk om henvist til sidelinjen i samfunnet som en de andre, uten ansikter og pakket inn i stereotypier (Thommesen 2010: 6).

Deltagerne kan bruke disse fortellingene aktivt når de forhandler om problemidentiteten. Thommesen (2010) intervjuet 17 personer i slutten av 20-åra som ruser seg intensivt på tunge rusmidler. Hun viser blant annet i sin artikkel hvordan personene hun snakket med tilbakeviser nøkkelfortellingene om rusmiddelbrukere ved å komme med alternative fortellinger. Et poeng i denne sammenheng er at deltagerne bruker nøkkelfortellingene slik de er, men nyansere innholdet slik at de konstruerer seg selv som moralske personer. Når man accounter for sin situasjon ved hjelp av unnskyldninger trenger man ikke kjempe mot stereotypiene, men bruke dem for å fremstille seg selv som ikke moralsk avvikende. Fortellingene kan hjelpe deltagerne med å gi mening til sin situasjon, men det betyr jo ikke at de selv mener de er irrasjonelle eller umoralske. I fortellinger hvor rusmidlene enten var et resultat av erfaringene de hadde med en slem mor, omsorgssvikt eller andre eksterne hendelser, ble bruken av det snakket om som en uunngåelig konsekvens av de forholdene de ikke hadde innflytelse over. Historier om at den mektige narkotikaen har tatt dem, slik Strand (2005) beskriver subjektposisjonen om de «elendige» rusmiddelbrukerne, trenger derfor ikke bare å handle om sykdomstegn i samfunnet, men det kan i deltagerens fortellinger vise seg ved at de er som alle andre hvis ikke det hadde vært for de mektige rusmidlene. Det blir ikke benektet at man er avhengig, men konseptet om avhengighet forklarer implisitt personens moral fordi det fjerner muligheten for å velge fritt.

4.1.4 Fortellinger som forneker ansvar

Fortellingene om eksterne hendelser utenfor egen kontroll kan forstås som en slags rasjonalisering av deltagerens avvikende handlinger med nøytraliserings teknikken kalt *fornektelse av ansvar* (Sykes & Matza 1957). Sykes og Matza skriver: «[...] delinquent acts are due to forces outside of the individual and beyond his control such as unloving parents, bad companions, or a slum neighborhood» (Sykes & Matza 1957: 667). Teknikken blir beskrevet av flere som den mest grunnleggende måten å accounte for avvik adferd på (Maruna & Copes 2005: 232). Å flytte skylden til eksterne årsaker fjerner noe av ansvaret de har for avviket og kan være et «dignity-promoting project» (Sandberg & Pedersen 2009: 151), og følgelig effektivt i forhandling om problemidentiteten.

Et viktig poeng med denne teorien er at misbilligelse fra seg selv eller andre vil være mindre effektive i å begrense handlingen fordi vedkommende forteller om seg selv som

ansvarlig for det som skjer (Sykes & Matza 1957: 667). I denne sammenheng kan det jeg her tolker som nøytralisering i deltagerne fortellinger bidra til at de gjør det mulig å fortsette å bruke rusmidler uten at fordømmelse av handlingene vil ha en særlig effekt på hvorvidt den bør utføres eller ikke. Slike reaksjoner vil ha en begrenset innflytelse på deres eget positive selvbilde og de kan ruse seg uten å forstå seg selv som moralske avvikere. Selvet holdes ikke ansvarlig for handlingene og assosieres ikke med problemidentiteten. Rusmiddelbruket livet til deltagerne karakteriseres av fremstilles som om det ikke er noe de selv ønsker å gjøre, men de må/måtte gjøre det, og har dermed mulighet til å gi sin tilslutning til majoritetsstankegangen at om det er galt å ha et intensivt forbruk av tunge rusmidler uten at de trenger å slutte.

Flere har påpekt at fornektelse av ansvar kan sies å legitimere fremtidig adferd. Sykes og Matza hevder at en lærer seg nøytraliseringsteknikkene før avviket slik at det er mulig å begå kriminelle handlinger uten at det røkter ved ens selvbildet som en moralske person (1957: 667). Denne temporaliteten er omdiskutert og vanskelig å bevise empirisk fordi det krever at en må dokumentere rasjonalisering av en handling før den forekommer. Kritikere av teorien har hevdet at bruk av nøytraliseringsteknikkene bare er etterhåndsrasjonaliseringer for å rettferdiggjøre normbruddet (Maruna & Copes 2005: 271). Fremfor å anta at deltagerne tenkte gjennom nøytraliseringsteknikkene første gang de ruste seg slik Sykes og Matza indikerer, kan det forstås som en moralsk utløsningsmekanisme for fremtidige lovbrudd. I sin artikkel om butikknaskeres bruk av nøytraliseringsteknikker adresserer Cromwell og Thurman (2003) dette poenget. Nøytraliseringsteknikkene som etterhåndsrasjonaliseringer kan blir brukt til å redusere kognitiv dissonans som oppstår av skyld, for å opprettholde sitt selvbilde når en møter fordømmelse fra andre, for å etablere et forsvar mot mulig rettsforfølgelse eller for å legge til rette for kommende avvik (Cromwell & Thurman 2003: 537). Maruna og Copes (2005: 271) hevder at: «Neutralization theory, then, is best understood as an explanation of persistence or desistance rather than of onset of offending». Ser man på det slik følger det at nøytraliseringsteknikkene neppe kan forklare det Lemert forstår som primæravviket, men det kan ha en viktig rolle i å drive sekundæravviket videre (Lemert 1951, i Lilly m.fl. 2011: 144-145; Maruna & Copes 2005: 271-272). Koblingen deltagerne gjør mellom eksterne problemer og rusmiddelbruk kan derfor oppleves som positivt for konstruksjonen av et moralsk selvbilde, men rasjonaliseringene kan også forstås som bidragsgivende til å opprettholde bruken av tunge rusmidler.

Ved å vise til eksterne forhold som årsak til at en er ruser seg i dag bytter man på et vis ut aktørskap med en god moral. Dette plasserer dem som offer i fortellingene (Presser 2008:

84). Frønes hevder offerfortellingens funksjon blant annet er å legitimere handlinger som ellers er uakseptabelt (Frønes 2001: 127). Et offer kan dermed fortsette å bruke tunge rusmidler. Fordi deltagerne accounteer ved bruk av unnskyldninger, og implisitt aksepterer at rusmiddelbruket er et problem, må de konstruere sammenhengen mellom seg selv og bruk av rusmidler som noe de ikke kan kontrollere eller en nødvendighet. Hvis rusmiddelet hadde blitt omtalt som et problem og de likevel hadde brukt det frivillig ville de ikke vært offer, men plottet i fortellingene ville ikke gjenspeilet et moralsk selv, noe som er ganske sjelden (Presser 2008). Av den grunn tror jeg fortellingene til deltagerne fremstår forholdsvis enhetlig. Scott og Lyman (1968: 47) hevder at personer under anklage kan bytte mellom forskjellige accounts. Et mønster i min samtale med deltagerne var at de hadde forholdsvis konsise fortellinger under intervjuene, der de enten plasserte seg som et offer, eller som rusmiddelbrukere som ikke anså det de gjorde som et problem. Det er mot disse fortellingene oppgaven nå vil rette sin oppmerksomhet.

4.2 Rettferdiggjøringer: Rusmiddelbruk som noe annet enn et problem

Deltagerne som ikke forklarte sin nåværende situasjon ved å henvise til eksterne forhold brukte andre strategier for å forhandle om problemidentiteten i samtale med meg. Jeg vil forstå deres fortellinger i lys av det Scott og Lyman (1968) kaller rettferdiggjøringer fordi de var opptatt av å ta ansvar for sitt eget rusmiddelbruk. Fortellingene til deltagerne som forhandlet om problemidentiteten ved å rettferdiggjøre sin situasjonen handlet om nysgjerrighet istedenfor en vanskelig oppvekst. I tilknytning til dette vektla deltagerne normalitet og muligheten til å bestemme over sin egen situasjon. Jeg tolker deres fortellinger som at de avviste nøkkelfortellingene om avhengighet og fravær av kontroll. Fortellingen var orientert mot valg de hadde tatt og inneholdt derfor mer aktørskap enn de unnskyldende fortellingene. I fortellingene lå det implisitt at adferden ikke var så problematisk, og at deltagerne følgelig ikke var enig i at handlingene deres var moralsk avvikende. Ved å underspile de problematiske sidene ved livet de levde fremstilte de seg selv som handlende og moralske aktører.

4.2.1 Et nysgjerrig selv

Å være nysgjerrig på rusmidler er i studier av rusmiddelbrukere blitt beskrevet som en relativt vanlig måte å forklare hvorfor man begynte å ruse seg. Studier av rusmiddelbrukere som baserer seg på spørreskjemaer rapporterer ofte «curiosity» som hovedgrunnen til at folk prøver

rusmidler, se for eksempel Gjeruldsen m.fl. (2003: 374). Men nysgjerrighet er også gjennomgående i kvalitative dybdeintervjuer av folk som bruker rusmidler (Racz 2008). Ordet viser vanligvis til debuttidspunktet for rusmidler. En hevder å ha vært nysgjerrig da man prøvde noe for første gang, og egenskapen trenger ikke forklare noe i nåtiden (se f.eks. Fast m.fl. 2010 for slike fortellinger).

Å være nysgjerrig kan også tolkes som en del av en større fortelling om et utprøvende og intelligent selv. Deltagernes henvisninger til nysgjerrighet tolker jeg her i sammenheng med en vektlegging av seg selv som autonom, en del av forhandlingene deltagerne gjorde rundt problemidentiteten. Å stå for et valg man har tatt (og fortsatt tar) er noe helt annet enn å passivt bli drevet inn i noe man hevder er et problem. En gjennomgående måte å fremstille selvet som aktivt handlende uten å være presset av eksterne hendelser var å vise til nysgjerrighet. Sandberg (2009a) fant i sin artikkel om det narrative identitetsarbeidet til unge menn på gaten at nysgjerrighet hadde sammenheng med en fortelling om å ta egne valg (Sandberg 2009a: 494, min kursiv):

Throughout the interview Anders emphasized that his drug use both started and escalated because he was *a curious person*. He also repeatedly stated that he can not blame anyone else for his problems. Even though Anders started using drugs at the age of 11, he did not point to external factors, such as peer pressure or social problems, to explain his situation.

Sandberg skriver at nysgjerrighet blir brukt av Anders til å begrunne både at han startet og økte bruken av rusmidler. Det samme var tydelig i fortellingene til personene jeg snakket med. Et viktig poeng er at nysgjerrighet ikke bare viser til noe som har skjedd, men det har en funksjon for identitetsarbeidet i øyeblikket det blir sagt. Parallelt med Sandberg sin tolkning av Anders sin fortelling viser nysgjerrighet her til at deltagerne ikke er ytre styrt av sosiale forhold de ikke kan gjøre noe med, de er ikke avhengige slaver av stoffet.

Teodor: «Jeg har alltid vært nysgjerrig»

Da jeg og Teodor snakket om hans første skudd med heroin sa han følgende: «Jeg var nysgjerrig på det. Jeg hadde røyka det før, og en kompis skøyt det. Og da ble jeg skikkelig sugen, jeg ville teste. Så han hjalp meg». Et sannsynligvis komplisert valg blir her fremstilt som noe ganske enkelt. Han hadde litt erfaring med det fra før, og nysgjerrigheten bidro til at han ønsker mer kunnskap om heroin. Teodor viser til noe positivt når han forteller at det var noe han var «sugen» på å gjøre, altså noe han ble tiltrukket av tanken på. Imidlertid er det forsvinnende få

personer i debuthistorien til Teodor, bare en «kompis», så jeg forfølger temaet med et litt knotete spørsmål:

And: Hva tror du gjorde at du møtte personer som brukte heroin, når du ikke gjorde det selv? Eller hvordan vil du beskrive omgangskretsen din på den tida hvor du røyka hasj og-

Teodor: Jeg har alltid vært nysgjerrig. Siden første gang røyka hasj har jeg alltid vært nysgjerrig. Og før jeg røyka hasj var jeg nysgjerrig på dop og sånn. Pappa gjorde det, og jeg visste om andre eldre som gjorde det også. Jeg har alltid vokst opp rundt det, siden jeg har vært liten, veldig liten.

Spørsmålsformuleringen over er såpass uklar at Teodor kan velge selv hva han ønsker å kommentere. Han fortsetter å fokusere på seg selv som nysgjerrig – han har «alltid» vært det. Siden han var nysgjerrig før han prøvde rusmidler er dette en egenskap han har tatt med seg, og han har det med andre ord i dag. Det er tydeligvis en egenskap han ønsker å bli assosiert med. Jeg tolker hans bruk av ordet som at han vil være en person som velger fritt. Teodor forteller at han vokste opp i et sosialt miljø med personer som brukte rusmidler – et miljø bestående av både faren hans og eldre venner. Dette blir fremstilt ganske nøytralt uten at han kritiserer oppvekstmiljøet for å ha en negativ innflytelse på ham.

Kristine: «Jeg har jo alltid vært utforskende»

Selv om ikke Kristine bruker ordet nysgjerrighet eksplisitt er hun opptatt av å finne svar ved å karakterisere seg selv som utforskende. Historien hennes viser hvordan oppveksten blir innpakket i andre ord da ikke situasjonen hun er i under samtalen skal forstås som problematisk.

And: Har du noen synspunkter rundt hvorfor du ruser deg?

Kristine: Heroin? Nei altså, jeg begynte å, jeg røyka hasj første gangen da jeg var 12. Og jeg har jo alltid vært utforskende. Og jeg visste allerede i en alder, 12-13 at heroin det skulle jeg prøve, for jeg lurte på hva det var som fikk folk til å ofre hele livet sitt for det stoffet. De havner jo på gata, og jeg har jo bodd på gata selv jeg, og sånne ting. Så jeg har alltid visst at jeg kom til å prøve det da. Og jeg har egentlig ikke noe bedre forklaring enn at jeg skjønner at de ofrer mye for å få det i seg liksom. For jeg gjør jo det jeg og. [...] Jeg kommer fra en helt perfekt oppvekst og det har aldri vært noe trøbbel i hjemmet på noen som helst måte. Jeg har vært kjempeatlet i- ikke kjempeatlet da, men vært aktiv både på ski og fotball og håndball og innebandy og sånne ting helt frem til jeg var 15. Og da røyka jeg jo også hasj, og når jeg var 15 så begynte jeg med, ja prøvde litt sterkere stoffer, amfetamin og kokain og ecstasy og sånne «fest-dop», da. Og da jeg var 15 så ble også [familiemedlem] dårlig. Ikke at sykdommens er noen grunn for at jeg begynte å ruse meg.

Under de to intervjuene jeg hadde med Kristine handler historiene i det ene øyeblikket om at hun var tilfreds, i det andre om at ting kunne vært bedre. Denne ambivalensen kan forstås ut i fra hvordan hun jobber med å fremstille seg slik hun ønsker jeg skal se henne. Kristine var i likhet med hvordan Sandberg (2009a: 495) beskriver intervjupersonen Anders selvsikker og

tydelig på at hun ikke var et offer. Hun ville verken identifisere seg selv eller det hun drev med som problematisk.

I utdraget over er de andre - de som bruker heroin - ikke folk som hun ble avskrekket av eller som hun ønsket å distansere seg fra. Både hun og de andre har vært på gata, og hun som de andre brukerne har hun ofrer hele livet sitt for heroinen, forteller hun. Disse erfaringene kunne man forstått som ganske dramatiske, men hun omtaler de nøkternt. Nærmest som en selvfølge trekker Kristine paralleller mellom seg og de andre.⁸ Historiene om «de andre» kan forstås som at Kristine bruker dem til å rettferdiggjøre sin egen situasjon.

Kristine knytter positive hendelser til den livssituasjonen hun er i da vi snakket sammen, og var ikke opptatt av de negative sidene. Med andre ord fremstiller hun seg selv som 12-13 år og fascinert av eldre heroinbrukere. I likhet med Teodor var det å prøve noe nytt, enten som nysgjerrig eller som utforskende, en egenskap hun anså som at hun *alltid* har hatt. I likhet med Teodor tar hun dermed med seg de gode assosiasjonene knyttet til å utforske inn i samtale med meg. Å være utforskende betyr at man ikke blir presset inn i ting, men velger det selv. Hennes fortelling inneholder slikt forstått mye aktørskap og selvstendighet.

Kristine knytter positive hendelser til den situasjonen hun er i da vi snakket sammen, ikke negative. Dette er generelt en viktig teknikk i identitetsarbeidet blant deltagerne som rettferdiggjorde sin situasjon. Idretten hun forteller om fremhever henne som en vanlig og flink ungdom. Hun går kronologisk gjennom sin debuter av ulike rusmidler i kjølevannet av at hun har bedrevet helt ordinære fritidsaktiviteter. Disse aktivitetene viser til normalitet slik at rusmiddelbruket i ung alder fremstilles som mindre problematisk. Det negative, at familiemedlemmet ble sykt, avviser hun som relevant for å forstå hvorfor hun begynte å ruse seg. Historien om søken etter å forstå folk som bruker heroin blir etterfulgt av at hun understreker at oppveksten var «helt perfekt». Kristine var opptatt av at situasjonen hennes var bra, selv om det også fremkom at livet ikke alltid har vært så bra.

Tim: «Nysgjerrighet er bra på godt og vondt»

Tim var en av personene jeg snakket med som utrykte størst tilfredshet rundt sin livssituasjon. Jeg møtte ham etter middagen på et lavterskeltilbud. Han forteller at han bodde på en institusjon utenfor Oslo, men at han tidvis besøkte byen. Vår samtale kretset mye rundt hans hverdagsfilosofering. Han var opptatt av å reflektere og komme med utradisjonelle perspektiver

---

⁸ Jeg vil gå nærmere inn på hvordan de andre personene i rusmiljø blir fremstilt i hennes fortellinger i neste kapittel.

på forskjellige ting. Da jeg spurte han om hvorfor han begynte å ruse seg svarte han uten å nøle: «Mye med at jeg søker å forstå. At jeg trenger å forstå. At jeg må forstå meg selv». Dette er en rettferdiggjørings-account som kan forstås som filosofering (Weinstein 1980: 583). Bruken blir her benektet å være et problem fordi man referer til et høyere nivå av filosofisk erfaring. I datamaterialet representerer Tim ytterpunktet blant personene som ikke vil omtalte rusmiddelbruk som et problem. I motsetning til hos Kristine og andre deltagere er det ingen ambivalens å spore i hans fortelling. Da han begynte å snakke om at han var nysgjerrig brukte han selvsikre formuleringer:

[...] samtidig så er det sånn- jeg ville ha det [heroin]. Jeg var nysgjerrig, og nysgjerrighet er bra, på godt og vondt. Så lenge det er nysgjerrigheten man følger etter og får svar på det man får svar på. Finner ut av det man finner ut av, også er ærlig med seg selv.

Denne nysgjerrigheten fremhevet han på ulike måter flere ganger gjennom intervjuet: «[...] jeg søkte etter det innenfra, det var ikke noen som hadde lært meg eller bedt meg eller sagt til meg at du blir kul hvis du gjør det eller hva som helst». Henvisningene til en drivkraft innenfra viser til noe han ønsker å gjøre uavhengig av hva andre måtte mene om det. Det var hans valg å begynne, og fortsette. Nysgjerrigheten er noe han følger for å finne svar, «på godt og vondt». Sier man det på den måten kan alle handlinger legitimeres med nysgjerrighet. På godt og vondt viser til to motsetninger som tilsier, slik han også selv påpeker, at all handling som følge av nysgjerrighet er bra. En slik måte å ordlegge seg på kan forstås som en type «extreme case formulation» (Pomerantz 1986), der man uttrykker seg på en uttømmende måte eller sterkest mulig, for å rettferdiggjøre et forhold for samtalepartneren. I denne søken fremstiller han det slik at ingen tradisjonelle hensyn til rusmidler trengs å bli tatt: «Og folk har spurt meg sånn: var du ikke redd for det, var du ikke redd for å bli avhengig, var du ikke redd for å dø? Og aldri. Ingen av de tingene». Tim fortalte meg tidligere at han ruset seg på «det meste», og at han tidligere samme dag hadde injisert heroin. Avhengighet og død er i hans fortelling ikke relevant motargumenter for rusmiddelbruken. Gjengivelse av folks spørsmål kan forstås som spørsmål som faktisk har blitt stilt, men de kan også symbolisere anklagen eller holdningen han mener jeg og majoritetssamfunnet har mot personer som bruker tunge rusmidler. «Var du ikke redd for å dø?». Hvordan kunne han ha rettferdiggjort sitt bruk for seg selv om han var redd for å dø? Heroin er kjent for å være det farligste rusmiddelet, et rusmiddel som folk blir avhengig av, og som til slutt kan føre til død, om ikke av overdose så av andre grunner (Stephens 1991: 7). Selv de som bruker det pleier å være klar over dette (Lalander 2003: 3). Hvis Tim hadde vært redd for å dø ville han implisitt akseptert de problematiske dimensjonene og han filosofiske

søken ville blitt undergravd av frykt. Hvis han ikke frykter at disse tingene vil skje ham kan handlingene forstås som mer rasjonelle sammenlignet med hvis han gjorde det og var redd for konsekvensene. Det at Tim ikke er redd for avhengighet kan også tolkes som at han ikke anser seg selv som avhengig i dag.

På tross av at Tim og de andre deltagerne i denne delen ser ut til å bruke nysgjerrighet som en rettferdiggjøring mener ikke alle at det er det. Motivert av at «curiosity» verken har noen entydig betydning eller er noen forklaring i seg selv undersøkte Racz ordets forekomst i kvalitative intervjuer av brukere av rusmidler (Racz 2008: 8). I sin analyse av hvordan folk som injiserer illegale rusmidler bruker begrepet nysgjerrighet, knytter han det opp mot det Scott og Lyman (1968: 47) kaller unnskyldninger. Racz begrunner det med at i de sammenhengene personene han analyserte henviste til nysgjerrighet tok de ikke ansvar for handlingene og aksepterte misbilligelsen av bruk av rusmidler fra majoritetssamfunnet. Argumentasjonen hans stemmer ikke overens med hvordan personene jeg snakket med brukte ordet. Det er tydelig at de tok ansvar for handlingene sine da de viste til nysgjerrighet. Weinstein støtter denne forståelsen av ordet gjennom accounten han kaller «knowledgeableness» (Weinstein 1980: 583). Han beskriver det som en måte å accounte for rusmiddelbruket sitt på ved å ville vite mer, finne ut hva alle snakker om osv. «"Curiosity" is by far the chief example of this justification», skriver han. En ser av analysen at nysgjerrighet kan være et nyttig ord i konstruksjonen av seg selv som en handlende aktør, som har tatt et valg om å ruse seg uten å ha blitt presset inn i rusmiddelbruket av eksterne faktorer. Neste del viser til hvordan de nysgjerrige deltagerne i tilknytning til sin vektlegging av å ta egne valg snakker om seg selv som autonome og moralske mennesker.

4.2.2 Motstand mot avhengighet: uproblematisk rusmiddelbruk og kontroll

Motsetning av å ha kontroll over rusmidlene er å være avhengig av det. En måte å vise at man har kontroll på er blant annet å snakke om rusmiddelbruket som noe normalt og noe som ikke er et problem. I studiet av unge voksne rusmiddelbrukere i Vancouver fant også Fast m.fl. at personene de intervjuet om risikoatferd koblet en stigende nysgjerrighet til det å observere andre personer bruke rusmidler (Fast m.fl. 2010: 5). Imidlertid skriver de at ungdommene angret i ettertid, jmf. tittelen på artikkelen: «I guess my own fancy screwed me over». Denne angeren forekom ikke i samtale med meg blant personer som henviste til nysgjerrighet. Flere var opptatt av å vise meg at de ikke var «screwed» av rusmidlene. En årsak kan være at de da

måtte ha akseptert bruken av rusmidler som et problem. Man trenger jo ikke angre på noe man etter utviser kontroll over.

Tidligere i dette kapitlet ble det belyst hvordan personer jeg tolker som brukere av unnskyldninger nyanserte nøkkelfortellingene om sin situasjon for å fremstå som moralske personer. Deltagerne som rettferdiggjorde sin situasjon forhandlet om problemidentiteten ved å snu disse nøkkelfortellingene på hodet fordi de motsatte seg mange av de problematiske assosiasjonene det gir til et intensivt rusmiddelbruk. I disse nøkkelfortellingene ligger konseptet om avhengighet tydelig i forgrunnen (Thommesen 2010). Brukere av tunge rusmidler ses på som å leve i en meningsløs tilværelse full av irrasjonelle avgjørelser fordi de er avhengig (Lalander 2003: 5). MacLean m.fl. (2012) skriver at avhengighetsdiskursen dikotomiserer fri vilje og tvangshandlinger. Det er den normale, og den sykelige degraderte. Brukere av rusmidler blir derfor stilt overfor en utfordring, hevder de; hvordan fremstille rusmiddelbruken som rasjonell og meningsfull samtidig som man avviser ideen om avhengighet og tap av selvkontroll (MacLean m.fl. 2012: 206).

Normalisering: «Det var som en vanlig dag»

Et eksempel på hvordan rusmiddelbruket blir snakket om som uproblematisk er å vise til at det ikke er så spesielt, det er heller helt normalt. Teodor sin beskrivelse av forrige gang han brukte rusmidler i felleskap med andre kan illustrere dette poenget.

[...] Det var som en vanlig dag da, når man er med venne sine liksom. Selv om vi tar narkotika, går andre kanskje på billiard når de er med vennene sine, så sitter vi liksom hjemme og gjør noe annet. Så det er liksom samme greie, bare at man gjør det på to ulike måter.

Teodor snakker ikke om sitt rusmiddelbruk som noe spesielt eller rart. Da jeg spør undrende med en naiv holdning om noe han kanskje syntes er velkjent konstruerer jeg muligens episoden «forrige gang han brukte rusmidler i felleskap med andre» som noe eksotisk på en negativ måte. Ved å sidestille det med å gå på billiard får han frem de trivielle og normale sidene ved rusmiddelbruket. Samtidig blir det sykelig og avhengige spilt ned. Å snakke om normalitet på denne måten er beslektet med å vise at man har kontroll over rusmidlene ved opprettholde sine sosiale forpliktelser (Copes m.fl. 2014: 12). Som jeg vil vise under beskriver Tim seg som et «annerledes tilfelle», men han var i likhet med Teodor opptatt av å snakke ned de unormale og moralsk avvikende sidene ved rusmiddelbruken. Også han fokuserte på konvensjonelle aktiviteter for minimere det problematiske ved sine handlinger. Et eksempel på dette er da jeg

spurte Tim om han hadde hatt noe overdoser. Han svarte at han hadde hatt flere, og jeg spurte hvordan det var:

Det er akkurat som å drikke seg full og ikke huske hva som skjedde, men du våkner ikke opp ved siden av en dame eller i en grøft eller ett eller annet sånn, du våkner opp på sykehuset. Og det var ikke riktig, for i mitt hode var jeg nettopp i parken og hygga meg sammen med noen venner.

Måten Teodor og Tim snakker om sitt rusmiddelbruk kan forstås som en del av en «we're the same»-fortelling, der forskjellene mellom ham og majoritetssamfunnet blir tonet ned (Sandberg 2009a: 499). Å drikke så mye alkohol at man havner i grøfta, eller å henge med venner er langt mindre moralsk avvikende enn å ta overdoser på heroin. Ved å sammenligne overdosesituasjonen og den sosiale sammenkomsten med noe ordinært nøytraliserer Teodor og Tim de moralsk avvikende aspektene ved det.

Balanse mellom rusmidler: «Jeg har ikke noe sånt sug»

En annen måte å vektlegge rusmiddelbruket som uproblematisk er å fremheve kontroll. Utdragene under er hentet fra andre gangen jeg intervjuet henne. Kristine hevdet i samtale med meg å ha god kontroll over bruken av rusmidler. Hun har så god kontroll at hun sier hun ikke kan dø: «Jeg har bare hatt to overdoser, jeg. Det er litt skummelt å si, men jeg føler meg egentlig ganske udødelig på akkurat det der». Å påpeke at en ikke ser på død som en relevant bivirkning av sitt rusmiddelbruk kan være en måte å avvise noe av det problematiske knyttet til å ruse seg på tunge rusmidler. Kristine forteller også om en strategi for å ha kontroll over forbruket av rusmidler. Jeg påpekte i en samtale om rusmidlene hun bruker at hun forrige gang fortalte om subutex. Til dette kommenterte hun:

Kristine: Det bruker jeg for å slippe å være kjempedårlig når jeg ikke har heroin. Men ja. De siste åtte månedene har jeg vært ganske flink til å balansere det. Sånn, en del heroin, også liksom, nå kjenner jeg at jeg blir hekta, også et par dager på «subben» også kanskje bare to døgn av, også på dopen igjen liksom. Også holde på sånn da. Men-

And: Hvordan merker du at du vil ha det igjen?

Kristine: Jeg vet ikke, jeg har ikke noe sånt sug. Jeg bare bestemmer meg for å gjøre det liksom, eller hvis verden butrer imot eller ja. Sånne ting. Men det hjelper jo ikke noe lenger enn til du ikke er- til du er tom. Det healer jo ingen problemer.

Av utdraget ser vi at Kristine gjentatte ganger avviser sin eventuelle avhengighet til heroin når hun forhandler om problemidentiteten. For det første forteller hun at hun ikke blir «kjempedårlig» når hun har subutex, med andre ord kan hun holde seg frisk. Hun uttalte tidligere under intervjuet: «Men når jeg ruser meg, så ruser jeg meg for å ruse meg. Jeg hater å

ruse meg for å holde meg frisk. Da tenker jeg egentlig at da kan jeg egentlig bare la være». Å være syk forbindes gjerne med den dysfunksjonelle «junkien» (Copes m.fl. 2014; Radcliffe & Stevens 2008). For det andre forteller hun i utdraget over at hun har vært flink til å balansere mellom subutex og heroin. I Felleskatalogen står det at Subutex er et a-preparat som blir brukt i «[s]ubstitusjonsbehandling ved opiatavhengighet, i sammenheng med medisinsk, psykologisk og sosial behandling»⁹. Personer får det gjerne utdelt gjennom LAR (legemiddelassistert rehabilitering), men man kan også skaffe seg det i det åpne rusmiljøet. Assosiasjonen rusmiddelet gir til behandling som et substitutt for heroin gjør så hun kan kalle seg flink når hun balanserer mellom dette og heroin. For det tredje innebærer denne balansen at hun kan stoppe å ruse seg når hun blir hekta (et norsk ord for «hooked»). Dermed beveger hun seg med sitt bruk av heroin aldri inn i avhengigheten. For det fjerde sier hun at hun ikke har et sug, men bestemmer seg for å ruse seg. Dette viser aktørskap, det er ingen eksterne faktorer som presser henne til å gjøre noe hun ikke vil, hun velger. Totalt sett gjør Kristine mye for å ikke gi meg inntrykk av at hun er en viljeløs avhengig. Hennes makt over rusmidlene blir vist gjennom en strategi hun har for å ruse seg funksjonelt (Copes m.fl. 2014).

Men hva kan det bety å være avhengig? Room (2003) hevder at vår forståelse av avhengighet er kulturelt betinget og at den europeiske oppfatningen av konseptet gir forholdsvis mye makt til rusmiddelet. En av hovedidéene er en kausal sammenheng mellom å være under påvirkning av rusmidler og gal adferd. Omvendt vil det si at en generell forklaring når gale ting oppstår er at det skyldes beruselse. Mange personer som ruser seg intensivt på tunge rusmidler slutter ikke selv om de påfører seg selv og andre ulike former for skade. Konseptet avhengighet har utviklet seg slik at denne adferden, noe mystisk, kan forstås. Avhengighetsdiskursen handler om at intensive brukere av rusmidler ikke klarer ikke å gjøre det rasjonelle, å slutte med den gjentakende og skadelige aktiviteten fordi hun er avhengig. Det er en slags forestillingen om individers tap av selvkontroll (Room 2003: 224-225). Kristine og de andre deltagerne sine fortellinger om kontroll tolker jeg som aktive forsøk på distansere seg fra denne forståelsen av dem selv når de forhandler om problemidentiteten.

Hvis avhengighet konnoterer syke personer trenger ikke friske personer å forstå seg som det. Når Kristine forteller over at hun ikke vil ruse seg for holde seg frisk trenger ikke det bety at hun er syk når hun ikke ruser seg, men at hun unngår å blir syk gjennom strategien sin. Hun vil ruse seg for nytelse, ikke for medisin. Med strategien blir dette i henhold til fortellingen

---

⁹ Felleskatalogen, Subutex, URL: <http://www.felleskatalogen.no/medisin/subutex-reckitt-benckiser-564208>
[lesedato: 04.06.14]

mulig. Drumm m.fl. leter i sin artikkel etter strategier som intensive brukere av tunge rusmidler har for å opprettholde god helse. Her blir regulering av rusmiddelbruket nevnt som en av flere strategier (Drumm m.fl. 2005: 620), akkurat slik Kristine forteller om over. Artikkelforfatterne er ikke opptatt av meningen deltagerne knyttet til sine uttalelser om disse helsestrategiene, men analyserer det som blir sagt prima facie. Dermed tolker de strategiene som at rusmiddelbrukerne praktiserer disse helsestrategiene, og utfordrer stereotypiene om at intensive brukere av tunge rusmidler er irrasjonelle og selvskadende. I denne sammenheng blir strategien sett på som en måte å vise aktørskap i fortellingen, en måte å forhandle om problemidentiteten som går på tvers av avhengighetsdiskursen.

Et viktig poeng i Drumm m.fl. sin artikkel er at det er mulig helsestrategiene bidrar til at intensive brukere av tunge rusmidler kan bruke tunge rusmidler med færre interne konflikter eller kognitiv dissonans fordi de tar i bruk strategier for å beskytte helsen (Drumm m.fl. 2005: 624). Personer som ruser seg tungt kan dermed fokusere på helsestrategier slik at de ikke blir dårlige, og gjennom dette identifisere seg selv som en kontrollerte brukere av tunge rusmidler som kan holde på uten å identifisere seg selv som avhengige. Rettferdiggjøringsteknikken kan med andre ord forstås som å bidra til at det gjør rusmiddelbruket mulig. I forhandling om problemidentiteten med meg kan Kristine fortelle om slike helsestrategier, og dermed understreke at hun holder seg frisk. Hun snakker dermed på en måte som avviser avhengighet - sykdom og irrasjonalitet - til fordel for en gjennomtenkt strategi med subutex som symboliserer kontroll.

Kontroll over rusmiddelinntaket: «Bestemme selv når jeg kunne slutte»

Tim viste ikke til en strategi når han snakket om kontrollen sin over rusmiddelbruket. Hans kontroll ble fremstilt som total, derfor var heller ikke nødvendig

And: I filmen *Trainspotting* snakker de om at heroin er 1000 ganger bedre enn å ha sex og orgasme og sånn-

Tim: Ja, det skjønner jeg. Men da har ikke de elsket noen hvis de har hatt sex, hvis du skjønner hva jeg mener. Det er mange som syntes det, men jeg er kanskje et litt sånn annerledes tilfelle. Siden jeg har kunnet bestemme selv når jeg kunne slutte og bestemme selv når jeg vil begynne, og gjennomført det. Og det er så mange venner av meg som bare. «Hva feiler det deg? Du må være den eneste i universet som kan gjøre det. Uten å klage en gang». Og det kan jeg. Og det er derfor helt latterlig at jeg tillater meg selv å holde på med det.

Noe som er 1000 ganger bedre enn sex kan være vanskelig å kontrollere om en begynner med det, og Tim sier her han er i kontroll. Min upresise kommentar om heroin blir avvist. Selv om kjærlighetsmetaforer er mye brukt om rusmidler (Svensson 1996: 279), ønsker ikke Tim å

trekke denne parallellen selv. Kanskje fordi det ville vært vanskeligere å forklare sitt eget kontrollerte forhold til heroin innenfor de assosiasjonene seksualitet gir. Han påpeker at å ha sex med noen en elsker er bedre enn heroin, implisitt har han opplevd forskjellen. Kommentaren underbygges med at han til vennenes store forundring forteller at han har full kontroll over rusmidlene.

Både Kristines utsagn over, der hun hevder hun er udødelig, og Tim sin bemerkning om å ha totalt kontroll kan forstås som at deltagerne forhandler om problemidentiteten ved å nøytralisere risiko ved rusmiddelforbruket. Peretti-Watel og Moatti (2006: 677) identifisere blant annet *selvsikkerhet* som en av teknikkene personer kan benytte seg av. Begrepet viser til at man kan fornekte risiko fordi man er personlig skikket til å kontrollere risikofylte situasjoner – i dette tilfellet å ruse seg på tunge rusmidler. Dette er en typisk rettferdiggjøring fordi de ved å fornekte risikoen rundt rusmiddelbruket fremstiller seg selv som forholdsvis friske samtidig som de i henhold til identitetsarbeidet kan fortsette å gjøre det uten å bli syke.

Deltagerne som forhandlet om problemidentiteten ved å rettferdiggjør sitt rusmiddelbruk demonstrerte kontroll og aktørskap ved å avvise forestillingen om at de er irrasjonelle offer for rusmidlene i sine fortellinger. Det er tydelig at deltagerne ønsker å vise at de selv bestemmer over sin egen skjebne. For det første viser de at de har handlet rasjonelt ved understreke at rusmidlene var deres eget valg, noe de ønsket å finne mer ut av fordi de var nysgjerrig, ikke noe de ble presset inn i (Sandberg 2009a: 494). For det andre understreker flere at rusmiddelbruken ikke er så problematisk, at de er vanlige personer som har kontroll over rusmidlene. Dermed viser de at de ikke er viljeløse «narkomane» eller slaver av rusmidlene. Det er de som har makt over rusmiddelet, ikke omvendt. De forteller ikke historier som handler om å mislykkes, men fremstår selvsikre ved å vise til kompetanse og selvbevissthet rundt sitt bruk. Å rettferdiggjøre bruken ved å argumentere for at det ikke trenger å forstås som et problem og at en er i kontroll er en måte å vise at man er en funksjonell bruker av rusmidler (Copes m.fl. 2014). I sin narrative konstruksjon av selvet blir rusmiddelbruket ikke en negativ side ved livene deres, men noe de bruker fordi de kan. Dermed konstruerer de et positivt selvbilde som ikke er i tråd nøkkelfortellingene om rusmiddelbrukere og konseptet om avhengighet.

4.3 Diskusjon: Mot det konvensjonelle samfunnet

I denne delen av analysen har alle fortellingene blitt knyttet til deltagernes navn og kategorisert som enten unnskyldninger eller rettferdiggjøringer (Scott & Lyman 1968). På den måten har

jeg fremstilt deltageres identitetsarbeid som forholdsvis sammenhengene og rettet mot personenes konstruksjonen av kontinuitet i aktørskap for å bygge et enhetlig selv (Linde 1993; Sandberg 2013). Det kan forstås som en forenkling av fortellingene deres, men det var etter min mening det mest fremtredende og viktigste trekket ved forhandlinger deltagerne gjorde rundt problemidentiteten. Dette gikk også igjen som plott i de fortellingene som er utelatt fra analysen. Jeg vil i det påfølgende gi en kort oppsummering av kapittelet, for deretter å knytte funnene opp mot noen generelle tanker om hvordan deltagerne snakket på.

Det ble vist to til typer fortellinger som kan karakteriseres som unnskyldninger. John og Siri fortalte om et kaotisk liv, med lite aktørskap og kontroll over hva som har skjedd dem. I likhet med Trine og Harald ble fortellingene brukt til å vise at de ikke hadde valgt verken å begynne eller å fortsette å ruse seg. Det ble fremstilt ute av deres kontroll. Forskjellen i det sistnevnte tilfellet er at de snakker mer eksplisitt om en kobling mellom de eksterne faktorene de ikke hadde innflytelse over og rusmiddelbruket. En vanskelig barndom var hovedfokuset. Det lå implisitt i fortellingene at alle ville handlet likt under lignende forhold fordi de ikke har hatt noe valg (Sandberg 2009b: 553). Alle fire tok en offerposisjon i fortellingene, og illustrerte dermed sin høye moral fordi de ikke var ansvarlig for den avvikende adferden problemidentiteten de forhandlet om representerer.

Teodor, Kristine og Tim rettferdiggjorde på sin side situasjonen de sto i. Hovedpoenget i deres fortellinger er at rusmiddelbruket av ulike årsaker ikke trenger å forstås som et problem. Dette gjorde slik at de kunne vise aktørskap ved å ta ansvar for det og likevel vise til et moralsk selv. De avviste problemidentiteten ved å redefinere handlingene til å være noe annet enn et problem. Den mest gjennomgående måten dette ble gjort på var å snakke om seg selv som nysgjerrig. Nysgjerrigheten var en måte å fremheve at de hadde tatt et valg da de begynte å ruse seg, og de var derfor ikke presset inn i rusmiddelbruket av eksterne forhold. Dessuten var de opptatt av å vise at aspekter ved rusmiddelbruket ikke nødvendigvis var så avvikende, og at de hadde kontroll. De snakket derfor om seg selv som forholdsvis funksjonelle brukere av rusmidler (Copes m.fl. 2014). Det var ikke rusmiddelet som kontrollerte dem, og de avviste følgelig konseptet om avhengighet, som viser til irrasjonelle og viljeløse individer.

I lys av Sandberg og andre sitt fokus på identitetsarbeid innenfor en konvensjonell diskurs er deltageres konstruksjon av selvet i tråd med tidligere forskning (Green m.fl. 2006; Sandberg 2009a: 494).

I neste kapittel vil jeg gjøre et poeng ut av at deltagerne forteller meg at de er flinke til å overleve når de snakker om andre personer i rusmiljøet. I denne sammenheng vil jeg avslutte

kapitlet ved å knyttet dette poenget opp mot hva deltagerne *ikke* sier under forhandling om problemidentiteten.

I analyser av fortellingene til marginaliserte rusmiddelsgjere på gaten i Oslo fremheves det hvordan de skifter mellom en «gangsterdiskurs» og en mer konvensjonell diskurs, noen steder kalt «undertrykkelsesdiskurs» (Sandberg 2008; 2009a: 499; Sandberg & Pedersen 2009). Utvalget i denne oppgaven har andre karakteristikk enn personene i disse studiene, men fellestrekket er at de alle er stigmatiserte unge voksne som er en del av rusmiddeløkonomien på gaten i Oslo. Derfor mener jeg det er relevant å påpeke at de jeg har snakket med ikke benyttet seg av den såkalte «gangsterdiskursen». Min analyse av de unge voksne rusmiddelbrukernes fortellinger har utelatt gangsterdiskursen fordi de ikke brukte den i samtale med meg (ikke fordi jeg har forenklet fortellingene). Jeg tror dette er et viktig poeng fordi det kaotiske gatelivet knyttet til rusmiddeløkonomien i Oslos åpne rusmiljø har mange ulike aktører, og ulike skjebner. Min analyse løfter frem personer som kanskje har nok med å overleve. De unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler ville i samtale med meg være minst mulig forskjellig fra majoritetssamfunnet da de avviste adferden sin som moralsk avvikende, enten de gjorde det ved å unnskyldte eller rettferdiggjøre sin situasjon. De forhandlet rundt nøkkelfortellingene om brukere av tunge rusmidler ved å nyansere eller avvise dem for konstruere likhet til majoritetssamfunnet, og ikke for å distansere seg fra det – slik «gangsterdiskursen» blir brukt.

I neste kapittel vil jeg forsøke å bringe poenget om overlevelse videre. Deltagerne er opptatt av å vise meg at de ikke er spesielt ulike majoritetssamfunnet, så hvordan forhandler de da om problemidentiteten når de snakker om andre personer i det åpne rusmiljøet?

5 Andre personer i rusmiljøet

Jeg har alltid hengt med folk som er eldre enn meg. For jeg liker ikke folk som er yngre enn meg. Ikke i rusmiljøet. De er drittunger, de vet ikke hva de gjør.

John

I dette kapittelet vil jeg undersøke hvordan de unge voksne brukerne av tunge rusmidler jeg har snakket med forhandler om problemidentiteten når de snakker om de andre personene i rusmiljøet. Rusmiljøet i Oslo sentrum er et møtested for unge og gamle brukere av tunge rusmidler (Fauchald & Sivesind 2011). Deltagerne sine liv er på kompliserte måter bundet samme med forskjellige personer i rusmiljøet. Noen beskriver rusmiljøet som et nettverk av relasjoner preget av en gjensidig avhengighet (Smith-Solbakken & Tungeland 1997), andre som «et løselig forbundet nett av bekjentskaper preget av manglende tillit og fattigdom» (Flåto & Johansen 2008: 51). Svensson beskriver et rusmiljø i Sverige som kynisk, kjennetegnet av «socialitet men ikke solidaritet» (Svensson 1996). Uansett hvordan en ser det er aktørene i det åpne rusmiljøet i Oslo nødt til å forholde seg til hverandre når de er der, enten det er for å besøke et lavterskeltilbud, kjøpe rusmidler, eller av en helt annen grunn.

En av teknikkene for å fremforhandle og beskytte et positivt selv i interaksjon med andre er å trekke symbolske grenser opp mot gruppa man identifiseres med (Copes m.fl. 2008; Furst m.fl. 1999; Rødner 2005). I intervjuene spurte jeg deltagerne om deres syn på de eldre personene med tilknytning til rusmiljøet. Et gjennomgående trekk var at mange av dem svarte ved å sammenligne eldre med jevnaldrende rusmiddelbrukere. Ved å undersøke hvordan de unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler snakker om sine relasjoner til de andre personene i rusmiljøet kan man få kunnskap om hvordan de ser seg selv i forhold til dem. Hvordan de unge voksne snakker om andre personer kan forstås som identitetsforhandlinger rundt hvem de ønsker å være. De konstruerer sin verden ved å trekke symbolske grenser (Lamont & Molnar 2002) opp mot andre aktører i det åpne rusmiljøet. Spørsmålet jeg skal besvare i dette kapittelet lyder: *Hvordan forhandler forskningsdeltagerne om problemidentiteten de blir tilskrevet i intervjusituasjonen når de forteller om andre personer med tilknytning til rusmiljøet?* Før jeg analyserer hvordan deltagerne snakker om andre eldre

og jevnaldrende i rusmiljøet vil jeg se på hvordan identitetsarbeidet kan relatere seg til kjønnsforskjeller i rusmiljøet.

5.1 Unge voksne kvinner og menn om andre personer i rusmiljøet

I forskning på brukere av tunge rusmidler er kvinner omtalt som i en mer stigmatisert og i en vanskeligere situasjon enn menn (Anderson 2008: 139; Lalander 2003). Milton (1981) hevder at kvinnelige brukere av tunge rusmidler i det åpne rusmiljøet ofte har en seksuell funksjon, og at de tidvis utnyttes og betraktes som et vedheng til mannen (Milton 1981: 21). Miltons poeng er sannsynligvis like reelt i dag som det var for 30 år siden. Lalander (2003) påpeker at følgende kjønnet mønster oppsto blant de unge i rusmiljøet i Norrköping: kvinnelige rusmiddelbrukere ble sett på som mindre smarte og sterke enn menn. De ble sett på som mer skitne enn sine likemenn, og de ble oppfattet som seksuelt mer urene (Lalander 2003: 139). Denne dimensjonen i kvinner og menn sitt identitetsarbeid er viktig å huske på når jeg analyserer det som blir sagt i resten av kapittelet.

Siri, for eksempel, observerte jeg nesten bare sammen med en annen eldre mann i rusmiljøet. Hun påpeker i utdraget under at hun er mest med eldre menn. Spørsmålet mitt er som en spørrende konklusjon til hennes foregående uttalelse.

And: Så du er stort sett med eldre personer?

Siri: Ja, det blir jo det. Og gutter fremfor alt. Jenter er veldig vanskelig for de er. De holder ikke på sitt og de. Når du treffer de så «hei og åå, det var lenge siden» og «skal vi finne på noen ting», dem er liksom aldri villige til det, men samtidig kan jeg se meg selv litte grann der da. At jeg sier at «ja det blir bra», også blir det ikke noe. Hvis du forstår.

Intervjuutdraget handler om at Siri er ukomfortabel med andre kvinner fordi hun mener de er falske, og at hun derfor er mest med menn. Selv om hun kjenner seg selv igjen i dette er det tydelig at hun ønsker å fortelle at hun er mest med menn, og ikke andre kvinner. Jeg spurte Kristine om hun kunne tenkt seg å blitt sammen med en eldre mann i rusmiljøet hvis hun hadde følelser for ham og forholdene lå til rette for det. «Ja. Det kunne jeg [...]. Det er helt naturlig. Det er ikke noe rart for meg at det er 20 år mellom mamma og pappa». Kristine snakker videre om at aldersforskjellen mellom foreldrene er så stor at hun er vant til store aldersforskjeller. Det at jeg adresserte en eldre mannlig rusmiddelbruker kommenterte hun ikke. I seg selv trenger ikke Kristines uttalelsen være spesielt oppsiktsvekkende, men sammenlignet med hvordan John snakker om kvinner i rusmiljøet er det tydelig at det er et komplisert tema:

And: Har du noen tanker om jenter som ruser seg?

John: Ja, det har jeg tenkt mye på. Jeg kunne aldri hatt en jente i dette miljøet her. Det er ikke kødd en gang. Jeg har hørt så mye stygge historier, jeg kjenner mange venninner som har opplevd mye stygge ting.

John snakker om andre kvinner i rusmiljøet med avsky. Han kunne ikke tenkt seg «å hatt en jente» i rusmiljøet. Å ha noen kan tolkes som en objektiviserende måte å si kjæreste på. Det er påfallende at en slik relasjon er det første han tenker på når jeg spør ham åpent om jenter som ruser seg. Jeg spør om hvorfor han ikke kunne tenkt seg det.

Tenkt deg da, hva fader. Det er jo forskjell på en gutt og en jente. Det er ikke alltid en gutt er sterkere enn en jente, det er ikke det jeg sier, men jenter er et større bytte da. Ikke sånn slemt ment mot jenter, men vi gutta er jo bygd litt mer kraftigere enn jenter. Sånn er det bare. Du kan jo tenke deg sjæl. Å være i det miljøet der, hvis du ikke kjenner noen. Går ute i Oslo, er rusa. Kommer et par stykker bort til deg. Da er du voldtatt nesten, ikke sant. Da er du kjørt. Hva skal du gjøre? Og jenter har veldig mye stygge måter å skaffe penger på, som de ikke syntes er noe gøy, som de på en måte angrer på. Hvert fall mange som kanskje synes det er vanskelig å bli rusfri fordi de har det i hue hele tida, det er det at nå har dem gått rundt og vært litt horer da. Ikke stygt ment, men at dem har solgt kroppen sin da, for å få tak i penger eller fått tak i dop.

Rusmiljøet kan sies å være en maskulin kultur, først og fremst fordi det er flest menn der (Faupel 1991; Lalander 2003: 133; Svensson 1996). Dette påpeker John i begynnelsen av utdraget; gutter er sterkere enn jenter. Å være jente i rusmiljøet forteller han nesten som ensbetydende med å være utsatt for et seksuelt overgrep. Han forteller også at mange unge jenter prostituerer seg mot sin vilje, han kaller det «stygge måter å tjene penger på». John snakker om jenter i rusmiljøet som noe skittent, som personer han ikke vil ha noe med å gjøre. Dette finner gjenklang i andre studier (Lalander 2003: 142). Han har sympati, men sier samtidig at han ikke ønsker å ha noe med dem å gjøre. Det er tydelig at han tillegger kvinner en underordnet posisjon sammenlignet med menn. Jeg spør Teodor om hvordan han vil snakke om unge voksne kvinner i rusmiljøet: «Jeg tror faktisk at de har det vanskeligere enn hva menn har. Jeg tror de har større sjanse for å bli ydmyka og sånn». På det samme spørsmålet svarer Tim:

[Jeg har] en veldig sånn forståelse eller medfølelse, eller generelt til alle da, som er på min alder og ruser seg tungt. Som har gjort det lenge. Men altså, det er jo ikke så mange. Og jeg blir litt uinteressert, egentlig [...]. Jeg blir mer tiltrukket av friske folk. Fordi...[...]. Jeg vet ikke. Tror ikke at misbrukere har så gode odds.

Felles for påstandene til Teodor og Tim er at de ikke snakker så nedsettende om kvinner i rusmiljøet. Teodor tror de har det lettere for å bli ydmyka, mens Tim ikke ønsker å snakke spesifikt om kvinner. Han sier imidlertid at han har medfølelse for alle som er på hans alder og ruser seg. Han legger til at han blir mer tiltrukket av friske folk, og tror som John at jeg spør

om jenter som kjærester. Han forteller videre at jenter som selger sex møter mange perverse personer som gjør perverse ting. Han har stor sympati for de som blir utsatt for dette, sier han. Tim forteller videre om sin egen venninne, som han merket hadde opplevd noe vondt: «Det er bare sånn- øyene er bare der liksom [lager store øyne med fingrene], og hele ansiktet er helt voldtatt. Så det er jo helt grusomt. Men det er så tabu også». Tim peker her på et stort problem for mange kvinner i rusmiljøet. Overgrepene og rusmiddelbruket kan oppleves som et tabubelagt tema. Dermed er det vanskeleg å forholde seg til det, og vanskelig å snakke om.

Av utdragene over ser det ut til at ingen av deltagerne som snakker om kvinner ønsker å identifisere seg med dem i rusmiljøet, selv ikke Siri ønsker å identifisere seg med andre kvinner. Kvinner i rusmiljøet kan sies å bli forbundet med en skitten seksualitet og et ødelagt liv. Måten de blir snakket om tyder på at de blir rangert lavt i rusmiljøets sosiale hierarki. Dessuten er det sannsynlig at unge voksne kvinner i rusmiljøet har andre relasjoner til eldre menn enn unge voksne menn. Uavhengig av disse tingene er det i mitt datamaterialet gjennomgående at deltagerne ikke distanserer seg fra de eldre i rusmiljøet, uavhengig av kjønn.

I forskningslitteraturen ser det ikke ut til å være noen tvil om at kvinner er underordnet menn i rusmiljøet. Jeg har ved å vise til noen konkrete uttalelser forsøkt å vise at kjønnsforskjellene også er til stedet i mitt datamaterialet. Når det er sagt vil jeg videre i oppgaven aldersforskjeller i rusmiljøet. Forskjellen mellom kvinner og menn sitt identitetsarbeid vil ikke bli adressert direkte, men det betyr ikke at identitetsarbeidet til deltagerne blir analysert med et grunnpremiss om at kjønnsforskjellene ikke er tilstede.

5.2 Unge voksne om eldre i rusmiljøet

Før jeg intervjuet deltagerne trodde jeg at de ville distansere seg fra eldre personene med tilknytning til rusmiljøet. Dette på tross av at eldre personer i de fleste kulturer har en slags ansiennitet, de har gjerne mest erfaringen på et gitt felt sammenlignet med yngre personer. Det gjorde de nesten aldri. Da jeg gjorde intervjuene syntes det var rart fordi det eksisterer en forestilling om at unge voksne rusmiddelbrukere distanserer seg fra de eldre i rusmiljøet (Sundsbo 2013: 16). Det var faktisk vanligere at deltagerne snakket positivt om de eldre enn at de snakker nedsettende om dem. I denne delen vil jeg derfor undersøke de unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler sitt fravær av symbolsk grensedragning mot de eldre personene i rusmiljøet.

5.2.1 Fraværet av symbolske grenser: «Det er ikke noe forskjell»

Det var vanskelig å ikke legge merke til det arbeidet deltagerne la i å unngå trekke symbolske grenser mot de eldre. Jeg spurte Leiv hvordan han så seg selv i forhold til eldre personer som ruser seg i rusmiljøet. «Nei, jeg ser ikke noe- jeg har ikke noe spesielt syn på dem. Det er bare folk som er like som meg eller har det samme problemet som meg, bare at de er eldre da». Samtidig som Leiv avviste mitt forsøkt på å få han til å beskrive forskjellen mellom seg selv og de eldre, viser han meg også at han ikke ville distansere seg fra dem. Tim var også opptatt av å ikke snakke nedsettende om de eldre. Da vi snakket om hvorvidt eldre avskrekker unge rusmiddelbrukere fra å oppsøke rusmiljøet, sa han: «jeg syntes mange av de [eldre] så lykkelig ut, i forhold til de andre i samfunnet, så synes jeg faktisk veldig mange av rusmisbrukerne så ut som om de hadde det mye bedre». Han tar dermed ikke avstand fra personer i rusmiljøet, og tilbyr en alternativ tolkning av personer som bruker tunge rusmidler på gaten i Oslo.

Harald svarte unnvikende da han ble spurt om hva han mente var forskjellen mellom seg selv og de eldre personene i rusmiljøet. «Jeg mener alle mennesker er like mye verdt. Men jeg føler meg ikke som alle andre i rusmiljøet». Harald forteller meg hva han er - en person som ikke rangerer andre mennesker etter verdi. Samtidig føler han seg annerledes i rusmiljøet. Siri var inne på det samme: «Jeg er ikke et fordomsfullt menneske. Men jeg vet ikke om man kanskje burde være det i et sånt her miljø». Hun benyttet anledningen til å reagere på selve spørsmålet ved å protestere mot det hun kan ha tolket som en invitasjon til å snakke nedsettende om de eldre rusmiddelbrukerne. Hun forteller meg hva hun ikke er, et menneske med forutinntatte meninger. Holdningene fremstiller hun som noe litt uvanlig når hun sier at hun kanskje burde være det. Å være fordomsfull kan være en holdning hun mener man burde ha i rusmiljøet. Siri og Harald sine utsagt er illustrerende for hvordan deltagerne snakket som seg selv som unike ved å legge vekt på at de er snillere enn andre i lignende situasjon fordi de ikke vil si noe negativt om de eldre. Hun utdyper sin påstand:

(1) Jeg ser ingen forskjell. Tingen er at det kan være en 60-åring der som jeg er 1000 ganger smartere enn. Eller mer voksen enn. Eller så kan det være omvendt. Altså alle er vi forskjellige. Jeg ser bare et individ som et individ, ikke som en alder. Så nei, jeg ser ikke noe forskjell sånn sett. (2) Men jeg kan se forskjell på hvor vi er. Du er ikke der jeg er, og jeg er jo der jeg er, og han er jo der han er.

Det er tydelig at Siri ikke drar noen symbolsk grenser mellom det livet hun lever og livet de eldre lever. Det ser ut til at hun ikke ønsker å trekke inn moral når hun snakker om de eldre, og det tror jeg er et viktig poeng. I forlengelse av at hun mener hun ikke er et fordomsfullt menneske tar hun ikke diskusjonen på individnivå, men snakker heller om alle som forskjellige.

Siden det er forskjell på alle indikerer hun at det ikke er noe poeng i å sammenligne seg selv med de eldre brukerne av rusmidler, slik jeg spør om. «Sånn sett», er det ingen forskjell, legger hun til. Deretter ser Siri spørsmålet på en annen måte, og legger til at hun kan se en forskjell på «hvor vi er».

Stigmaet de eldre brukerne av tunge rusmidler er utsatt for medførte ikke at deltagerne distanserte seg fra dem, men det kan ha gjort så spørsmålet ble tolket som at jeg spurte etter negative forskjeller. Hvis den første delen av svaret til Siri kan leses som et forsøk på å avvise en moralsk nedvurdering av de eldre, kan den andre delen leses som at hun er enig i at det er en forskjell i praksis. Sagt på en annen måte ønsker hun ikke å snakke nedsettende om at de eldre ruser seg på tunge rusmidler, men anerkjenner at de ikke er helt like (noe som ville vært en merkelig påstand). Hun fremstiller seg selv som innehaver av høy moral fordi hun er snill og ikke distanserer seg fra de eldre. Det samme kan sies om intervjuutdragene over. Deltagerne viser på den måten at de er «decent» (Sandberg 2009a: 496).

I tillegg til å vise meg at de ikke dømmer andre er deltagerne opptatt av å vise meg at de kan og vil overleve. Når de ikke tar avstand fra de eldre i rusmiljøet kan det gis inntrykk av at de vil bli som stereotypien. Men mange av deltagerne liker ikke å tro at de er på vei mot sykdom og avhengighet. Kristine forteller under at hun er opptatt av å overleve selv om hun ikke vil distansere seg fra de eldre. Jeg intervjuet henne sammen med Jens, den jevngamle kjæresten. På spørsmål om forskjellen mellom dem og eldre rusmiddelbrukerne var det bare Kristine som svarte, men hun snakket i flertall, vi, og henviser da til seg selv og Jens.

Forskjellen er at vi er født 20 år seinere og at vi ikke har hatt like mange år i gamet, eller i miljøet da. Det er den eneste forskjellen på oss. Og selvfølgelig erfaringer. Men altså- hvis vi ikke virkelig gjør noe med livene våre nå snart, så er det ikke så veldig mye vits i. Jeg mener at det aldri er for sent å slutte, men jeg ønsker ikke å være 40 år, og så skal jeg begynne å få med meg livet liksom. Mista alle tenna og prega for livet både fysisk og psykisk liksom. Jeg vil ikke ende opp der. Men det er jo vanskelig å slutte da, når de negative sidene ikke er der. Familien min er der fordi de ikke vet noe om det, og vi har et sted å bo og vi har penger til mat og liksom, alle disse negativene sidene er ikke der, og hvorfor skal man slutte med noe som ikke- ja, noe man liker å drive med da, som ikke har noen synlige konsekvenser akkurat nå.

Fortellingen til Kristine gjør det tydelig at det kan være vanskelig for deltagerne å snakke om eldre brukere av tunge rusmiljøet uten å ta hensyn til konstruksjonen av sitt eget positive selvbilde. I dette tilfellet fører spørsmål om de eldre til to tilsynelatende motstridende fortellinger. I likhet med de andre deltagerne presenterer hun et moralsk selv ved å unnlate å distansere seg fra de eldre personene i rusmiljøet. Imidlertid fortsetter hun med en ny fortelling om hvordan konsekvensene av et intensivt rusmiddelbruk avskrekker henne fra å bli en gammel rusmiddelbruker. Hun er opptatt av å overleve og holde seg ordentlig. I denne fortellingen prater

hun om fraværet av negative konsekvenser som følge av rusmiddelbruket. Hun prater om rusmiddelbruken slik det ble påpekt i det forrige kapittelet, som uproblematisk. Kristine er imidlertid implisitt opptatt av negative konsekvenser i fremtiden, men når disse ikke er der i dag trenger hun ikke forholde seg til dem. En kan forstå måten Kristen snakker på som rettferdiggjøring gjennom fornektelse av skade (Sykes & Matza 1957: 667). Sykes og Matza adresserer skade på andre personer eller objekter, men Kristine snakker om skade på seg selv. Fortellingens poeng er at Kristine vil ruse seg fordi hun liker det. Når man fornektet skade ved bruk av rusmidler holder man at bruk av det er mulig fordi det ikke skadelig for helsen. Rusmiddelet har ikke skadet kroppen eller psyken og det har ikke gjort en avhengig (Weinstein 1980: 582). Med andre ord har Kristine mulighet til å fortsette å ruse seg. Dette poenget illustrere Kristines rettferdiggjøringer i forrige analysekapittel ytterligere.

Men hvordan kan man forstå Kristines «det er ingen forskjell på meg og de eldre», og «jeg vil ikke ende opp der»- utsagn? En tolkningen er at hun er opptatt av å *ikke* trekke opp symbolske grenser mellom seg og de eldre. Riktignok snakker hun om negative konsekvenser som er å finne hos mange eldre rusmiddelbrukere, men disse konsekvensene knytter hun ikke eksplisitt opp mot dem. Hun gjør konsekvensene relevant for seg selv og uttrykker at hun ikke ønsker å bli en gammel rusmiddelbruker uten å si; «jeg vil ikke bli som dem». Hun kan vise meg at hun vil overleve, uten å moralisere over at eldre personer i rusmiljøet har ruset seg for lenge, og understreker at hun ikke vil ruse seg når negative konsekvenser oppstår. Hvis hun hadde trukket opp et tydelige symbolsk grenseskille mellom seg selv og eldre brukere ville det ha blitt vanskeligere å legitimere sin egen livssituasjon og rusmiddelbruk, eller hun måtte ha fortalt en helt annen historie.

En annen tolkning av Kristines måte å snakke om eldre personer i rusmiljøet på er at aldersforskjellen mellom de eldre i rusmiljøet, og de unge voksne er så stor at deltagerne ikke identifiserer seg med dem nok til at de opplever et behov for å distansere seg fra dem. Thommesen drøfter dette poenget. Hun skriver at intervjupersonene distanserer seg fra andre rusmiddelbrukere fordi egenarten til hver enkelte blir skygget over og de blir gjort like som en gruppe (Thommesen 2008: 116). De unge voksne sin konstruksjon av et positivt selv ser ikke ut til å forstyrres av at det stereotypiske bildet av de av eldre rusmiddelbrukerne. Noen eldre brukere av tunge rusmidler er nok enda mer marginalisert enn personene jeg intervjuet, og i enda større grad skadet av rusmidlene. De er ulike på så mange andre måter at deltagerne kanskje ikke opplever det som noe fare for at de vil bli identifisert med de eldre personen i rusmiljøet på en negativ måte. Det betyr imidlertid ikke at de vil bli en gammel

rusmiddelbruker. De fokuserer på det de bra tingene ved å være en gammel bruker av rusmidler og benytter det i konstruksjon av et ikke moralsk avvikende selv. De eldre har tross alt holdt på lenger og overlevd.

Selv om ikke deltagerne distanserer seg fra de eldre moralsk og plasserte dem i en utgruppe måtte de for sin egen del ta hensyn til en usikker fremtid da de snakket om dem. Kristine sa hun ikke ville bli 40 år, «og så ville hun begynne å få med seg livet». John hadde den samme innstillingen. Vi snakket om at han pleide å rømme fra barnevernsinstitusjonene han var plassert på som mindreårig for å selge rusmidler i rusmiljøet med eldre selgere.

And: Hvordan opplevde du de eldre folka som var der da? De eldre folka ser jo ganske prega ut, det er det ikke tvil om. Mange har mista tenner og sånne ting. Men du ser jo ikke sånn ut i det hele tatt. Opplevde du deg forskjellig i møte med de?

John: Jeg syntes det var spennende. Være på den gale sida, da, for så si det på den måten. Du er ung. Du har folk. Du gjør noen jobber der sånn at de blir stolte av deg, så får du kanskje noe tilbake. Så jeg syntes det bare var spennende egentlig. Men selvfølgelig, jeg ville ikke bli som dem, det ville jeg ikke. Det sa jeg flere ganger.

Spørsmålsstillingen er ledende og fordomsfull, men John lar seg ikke lede. Han forteller at han ikke følte at han passet inn på barnevernsinstitusjonene, at han ofte ble sint og rømte. I de tilfellene han stakk fra institusjonen forteller han at han dro til rusmiljøet for å tjene penger. Hans historie ville blitt vanskelig å forstå hvis han legitimerer at han dro fra institusjonene ved å aktivt distanserer seg fra det/de han dro til. Det måtte være noe i andre enden for å kunne legitimere at han ikke gjorde som han skulle, og det var spenning og ansvar, en følelse av at folk stolte på han. Det virker som om han legger til den siste kommentaren for å fremheve det jeg tydeligvis forventet å høre når jeg konstruerer de eldre etter den klassiske stereotypen i spørsmålet jeg stiller. Det er ikke sikkert han oppfatter forskjellene slik jeg skisserer det. Eldre personer i rusmiljøet kan være voksne veiledere og forbilder som lever spennende liv de ikke dør av. Måten deltagerne snakker om de eldre på kan tyde på at de ikke vil bortforklare sitt eventuelle samvær med dem, snarere tvert imot, de fremhever det. Det betyr ikke at man ønsker å bli gamle rusmiddelbrukere selv, og dette vektlegger deltagerne gjentatte ganger.

Så hva oppnår deltagerne ved å ikke påpeke de objektivt åpenbare forskjellene mellom dem selv og de eldre i rusmiljøet? De snakker om seg selv og eldre på ulike måter som iscenesetter deres moralske selv (Presser 2004). Ved å ikke trekke inn moral og distansere seg fra stereotypen av eldre brukere av tunge rusmidler er de «decent» (Sandberg 2009a: 496). Dette knytter Siri og Harald til sin annerledeshet i rusmiljøet. Sandberg skriver at «I'm decent»-fortellinger om selvet kan forekomme når man sammenligner seg med en negativ annen for å fremheve sitt moralske selv. I dette tilfellet konstruerer deltagerne sitt moralske selv ved å

unngå å sammenligne seg med en negativ annen. De oppnår det samme på en annen måte. I stedet for å konstruere et selv der de er bedre enn personene vi snakker om, legger de heller vekt på å være snille fordi de ikke dømmer dem. Dette kan for øvrig også gjelde for hvordan Tim og Teodor snakker om andre kvinner i rusmiljøet i forrige del. Det virker som om deltagerne tror jeg vil de skal si noe negativt, men så motbeviser de førforståelsen ved å snu det på hodet og fortelle meg at de ikke er personer som dømmer folk. Teodor forteller her i tråd med denne tolkningen:

Før så sa jeg at forskjellen mellom personer som ruser seg og folk som ikke ruser seg, det er at folk som ruser seg ikke ser ned på de som ikke gjør det. Fordi det er veldig lett for folk som ikke ruser seg å se ned på folk som gjør det. At, faen jeg er bedre enn henne eller han, fordi jeg tar ikke narkotika, og det gjør de. Så det er veldig lett for andre å se ned på en. Og misbrukere ser ofte ikke ned på andre mennesker, det gjør man ikke. Man vet at jeg kan havne der like lett. Selv om jeg er på vei opp og ser noen som er veldig langt nede i det, jeg går ikke forbi han og ser ned på han at, jeg er bedre enn deg. Jeg er mer sånn, faen jeg har vært der også, man vil forsøke å hjelpe personen i stedet.

Å snakke om seg selv som en snill person fordi en ikke ser ned på andre som ruser seg er en interessant måte forhandle om stigmaet på fordi det både blir forhandler frem et positivt selvbilde samtidig som majoritetssamfunnet nærmest blir kritisert for å «se ned» på personer som ruser seg. Dette begrunner Teodor med at han vet hvor ille det kan gå, at alle kan havne der. Dermed forteller han meg at det ikke er noe essensielt umoralsk med folk som ruser seg. I stedet for å dømme eldre personer forteller Teodor meg at han hjelper dem.

5.2.2 Eldre i rusmiljøet som positive andre: Rådgivere

I samtale med meg sa deltagerne mye pent om de eldre personene i rusmiljøet. I deres fortellinger fremsto de eldre som en positiv annen (i motsetning til en negativ annen som man kan distansere seg fra), ressurser til konstruksjonen av et fortrukket selv. Lalander ga i sitt studie de eldre, som for de svenske ungdommene var forbilder og rekruttere til Norrköpings rusmiljøet, navnet «mentorer» (Lalander 2003: 28). Slik blir de eldre rusmiddelbrukere også snakket om her, men istedenfor å fokusere på dem som rekrutterere i subkulturens rollespill slik Lalander gjør, vil jeg forstå dem som rådgivere og symboler på voksenalder i deltagerne fortellinger. Thommesen skriver at personene hun snakket med først og fremst distanserte seg fra den stereotype oppfatningen av det rusmisbrukende mindretall (2008: 119). Dette ligger det selvsagt ingen automatikk i, og identitetsarbeidet kan være langt mer delikat. Som jeg vil vise her kan deltagerne nyansere stereotypien og tilby en mer positiv fortelling om andre personer og samtidig dem selv.

Etter at Harald hadde påpekt at alle mennesker er like mye verdt forsøkte jeg å få hans synspunkt på eldre igjen. Fremfor å spørre om forskjellene mellom unge og eldre rusmiddelbrukere spurte jeg om han kunne beskrive dem.

Ganske hyggelig. Noen av dem er sleipe bare for å tjene penger. Men så er det hyggelig folk også. Veldig hyggelig folk, hvert fall de eldre damene som selger heroin og sånn. Veldig hyggelig og. Prøver å passe på deg når de selger noe til deg da. At de ser deg i øya og sier «vær forsiktig gutten min, det her er veldig sterkt» og, «det er ikke noe mor bare sier» og sånne ting. «Det er ikke noe jeg sier sånn som alle andre liksom», «det er fakta» lissom og «vær forsiktig du er en flott ung gutt som har hele livet foran deg». «Slutt mens du kan, og hvis du ikke kan så ta rusen seriøst. Ta heller for lite enn for mye, da».

I det kaotiske gatelivet blir de eldre damene fremstilt som kompetente og omsorgsfulle rådgivere. Harald var den eneste som beskrev eldre kvinnelige selgere som omsorgsfulle kilder til moderlige råd. Dette bildet står i sterk kontrast til stereotypen av den kyniske og profittorienterte rusmiddelselgeren som lurer deg når *han* kan. Kvinner i rusmiljøet gir andre assosiasjoner enn menn (Milton 1981), og dette kan Harald bruke i sin konstruksjon av et positivt selvbilde. Han nevner at det finnes både sleipe og hyggelig eldre folk i rusmiljøet, men velger her å fokusere på de hyggelige eldre damene og de gode rådene de gir ham. Fremfor å snakke om ting han har opplevd som ikke er så bra forsøkte Harald i samtale med meg å trekke frem de positive sidene ved det åpne rusmiljøet. Han kan med det orientere meg om sine gode verdier uten å snakke nedsettende om andre.

Utdraget over kan tolkes som at Harald forteller meg at han anerkjenner et ansvarlige bruk av rusmidler gjennom rådene han får fra de eldre og mer erfarne brukerne. De viser til verdier som måtehold og forsiktighet - dette i motsetning til grådighet og ansvarsløshet - verdier som vil gjøre han til en mer rasjonell bruker av tunge rusmidler. Teodor snakket i likhet med Harald om de eldre rusmiddelbrukerne som kilder til gode råd. Da jeg spurte ham om hvem han tilbringer tid med fortalte han at han bare har venner som ruser seg på tunge rusmidler, og at han tilbringer mest tid med eldre personer helt opp til 60 år. Han begynte altså å snakke om eldre personer på eget initiativ. Jeg spurte hvordan det er å ruse seg med personer som er så mye eldre enn ham.

Man lærer seg veldig mye, man får erfaring. Jeg har lært meg å tenke meg om to ganger i istedenfor å gå rett på en impulsfølelse og bare gjøre det. Jeg har lært meg at man må tenke over saker og ting. Man kan ikke bare kjøre på og tro at alt skal løse seg. Så man har jo lært seg mye av de eldre også. (Fortsetter under)

Teodor er en av dem som snakker eksplisitt om å lære gode verdier av de eldre personene som ruser seg. Det Teodor har lært minner om rådene de kvinnelige selgerne ga Harald. Forskjellen

er kanskje at rådene Harald fortalte om handlet mer om å slutte å ruse seg, mens Teodor forteller om råd som viser til å ruse seg tryggere. Ved å si at han har tilegnet seg kunnskap i samvær med dem gjør han seg til en kompetent og rasjonell rusmiddelbruker som er innforstått med at ting går galt dersom en ikke er forsiktig. Han forteller i likhet med Harald hvordan en kan ruse seg funksjonelt om man lar seg lære av de eldre (Copes m.fl. 2014). Teodor fortsetter:

Teodor: Samtidig som man har- det har gått fortere i misbruket når man er med eldre.

And: Å-ja. Hvordan da?

Teodor: Man går høyere opp i dosene og sånn. De tar høyere doser enn man tar selv, også blir man sånn, «hva faen, de skal ikke være bedre enn meg». Man forsøker alltid å- det er nesten som en konkurranse i rusmiljøet. Man skal alltid være den som tar mest og sånn.

Det er en dobbelthet i det Teodor forteller. For samtidig som de eldre i rusmiljøet har lært ham å bruke tunge rusmidler ansvarlig, snakker han også om det motsatte, de påvirker ham til å ruse seg mer. I konstruksjonen av et positivt selv tolkes hans prat om de eldre personene i rusmiljøet på to måter. Han snakker først om de eldre som forbilder som har lært han sunne holdninger. Dette gjenspeiles på han selv som en rasjonell bruker av tunge rusmidler. Deretter retter han fokuset over på at de indirekte presser han til å ruse seg mer, og rettferdiggjør implisitt hvorfor han gjort det mye. Han gir dem dermed æren og skylden for sine gode og dårlig sider som rusmiddelbruker.

I en forstand kan Teodors referanse til de eldre som utøvere av gruppepress forstås som en nøytraliseringssteknikken kalt «appeal to [higher] loyalties», en nøytraliseringssteknikk først formulert av Sykes og Matza (1957: 669), dernest spisset mot rusmiddelbruk av Weinstein (1980: 582). Når Teodor sier at han går høyere opp i dosene med rusmidler når han er med de eldre fordi det er som en konkurranse i rusmiljøet retter han oppmerksomheten mot noen andre for å nøytralisere sitt eget avvik. Han konstruerer dermed et selv med et naturlig konkurranseinstinkt som ikke vil være dårligst, ikke som noe problematisk. Siden de eldre først blir beskrevet som kompetente rusmiddelbrukere man kan lære av blir de også mulig å «skylde på». Hvis de eldre hadde blitt beskrevet med lavere «status» i rusmiljøet ville ikke nøytraliseringssteknikken vært særlig meningsfull, men fordi Teodor beskrev de som rådgivere kan man i Weinstein sitt rammeverk tolke dem som «higher allegiances», altså personer man kan vise til og rettferdiggjøre sitt rusmiddelbruk. Weinstein skriver at rusmiddelbruket kan bli presentert som en konsekvens av lojalitet til venner eller likemenn sin normative standard, som i dette tilfellet er at de eldre tar høye doser med rusmidler, som har forrang over samfunnets krav om å ikke ruse seg på tunge rusmidler. Bruk av nøytraliseringssteknikken kan vise konformitet til vennenes forventninger og uttrykker et ønske om å ikke skille seg ut. Teodor vil

ikke være dårligst, han vil være best, forteller han. Å fortelle om de eldre som både positive og negative eksempler på et sunt rusmiddelbruk viser marginaliserte personers mangfold av muligheter under konstruksjonen av et positivt selv.

Datamaterialet tyder på at de unge voksne unngår å ta avstand fra de eldre brukerne av rusmidler for selv å kunne bruke deres erfaring til å fremstå som kompetente og trygge brukere som er opptatt av overleve. Rådene som blir gitt eller erfaringen deltagerne forteller at de eldre deler kan brukes strategisk for å fremstå slik de ønsker. For både Harald og Teodor ser dette ut til å være at de er personer som ruser seg smart og ikke uforsiktig. Eksempler på dette vil også forekomme i neste del hvor personer jevnaldrende med deltagerne blir inkludert fortellingene. I neste del vil jeg inkludere deltageres jevnaldrende i analysen av deltageres identitetsarbeid.

5.3 Unge voksne og jevnaldrende i rusmiljøet

I denne delen vil jeg undersøke fortellingene om deltagerne sine jevnaldrende i rusmiljøet. I det foregående ble det vist at grensdragninger mot de eldre personene i rusmiljøet ikke var vanlig i det unge voksne sine fortellinger. Deltagerne var opptatt av at det ikke var noen forskjell mellom dem selv og de eldre brukerne. Med bakgrunn i tidligere forskning på identitetsarbeid blant stigmatiserte er dette et overaskende funn. Imidlertid viste det seg at konstruksjonen av symbolske grenser forekom da de snakket om jevnaldrende. Ofte ble de nevnt som uten at jeg adresserte andre unge voksne direkte. I samtalen med deltagerne og i denne teksten tar jeg for gitt at ordet jevnaldrende konnoterer personer som er omtrent av samme alder som de jeg snakker med, det viser altså til andre unge voksne brukere av rusmidler i rusmiljøet.

5.3.1 Annerledes enn andre unge i rusmiljøet

Kristine hevder at hun i tillegg til selvutprøving har fått mye veiledning av andre personer i rusmiljøet. Da jeg spør om dette var av jevnaldrende eller eldre påpeker hun at hun alltid har hengt med eldre folk. Jeg svarer nysgjerrig «ja?», og hun utdyper utsagnet:

Kristine: Det var ganske flaut, men da jeg var i behandling sist møtte jeg dattera til en som jeg har vært veldig, veldig mye med i miljøet. [...] Så de er ikke bare fem år eldre eller ti år eldre, de er liksom over 25 og 30 år eldre enn meg da.

And: Hva kommer det av?

Kristine: Nei jeg veit ikke jeg, jeg tror det er noe med at de vet hva de driver med. Det er jo helt feil å si det da, men altså, det er jo på en måte en trygghet. Og mange av de er snillere og opptatt av å ta vare på deg, enn de i aldergruppen min, da. Som ofte er sleipe og ute etter noe og - ja. Sånne ting. Jeg trives med å være yngst.

Personer som er like gamle som Kristine beskriver hun som sleipe og opportunistiske, mens de eldre blir beskrevet med et positivt språk. Litt motvillig medgir hun at de vet hva de driver med. Å ruse seg i selskap med jevnaldrende presenteres som noe annet enn samme med de eldre personer i rusmiljøet. De eldre er trygge og snille fordi de tar vare på Kristine, i motsetning til de jevnaldrende som er sleipe med ukjente intensjoner. Kristine er ikke en av mange når hun er med de eldre, hun er yngst. I fortellingen er det hun som tilbringer tid med eldre, og ikke andre unge. Harald snakket om jevnaldrende på en liknende måte. Han var den første personen jeg intervjuet, og på det tidspunktet hadde jeg ikke oppdaget hvordan de unge voksne snakket om jevnaldrende i rusmiljøet. Sitatet viser hvordan han fletter inn en kommentar om de jevnaldrende i rusmiljøet mens vi egentlig snakket om rusmidlene han bruker.

Jeg føler at jeg har kommet meg et stykke lengre enn de fleste som er her nede. Som har hatt sjansen i mange år, men bare driter i den. Jeg føler at jeg har grepet litt flere sjanser enn de de andre unge her nede har gjort. Som er veldig dumt at dem ikke har gjort.

Det er vanskelig å vite på hvilken måte Harald har kommet lenger og hvilke sjanser han snakker om. Sannsynligvis sikter han til at han er en flink bruker av hjelpeapparatet, en som tar imot den hjelpen han får. Harald forteller at han nesten er ute av rusmiljøet fordi han hadde vært i LAR. Andre unge burde også tatt imot hjelpen slik han har gjort, men det mener han ikke de gjør. Ved å komme med en normativ evaluering av at de ikke har benyttet seg av sjansene de har fått, setter han seg selv i bedre lys enn sine jevnaldrende. Han distanserer seg fra deres situasjon som rusmiddelbrukere, fordi han selv i motsetning til andre unge forsøker å gjøre noe med sitt rusmiddelbruk. Måten han snakker om sin situasjon på kan forstås som at han konstruerer et selv som annerledes enn andre unge i rusmiljøet på en bedre måte. Det underliggende temaet er at han ønsker å slutte med rusmidler. Trine var også opptatt av å skille mellom seg selv og de andre ved å peke på evnen til å ta ansvar for seg selv.

De yngre som jeg møter på min alder nå, de er langt ifra å i det hele tatt tenke at de faktisk skal slutte med noen ting. Og der får du mye mer støtte fra de som er eldre. De er litt mer sånn: «det er kjempebra, fortsett sånn» og mye mer støttende da. Enn hva for eksempel yngre mennesker er, fordi tar litt lettere på det igjen. De har jo ikke sett hvor ille det faktisk kan gå eller hvor ille det faktisk blir, både psykisk og alt mulig. Det er fortsatt litt gøy for dem tenker jeg.

For Trine er bruk av rusmidler en uting, et problem som bør løses fordi det bare skaper nye problemer. Dette illustreres ved at fortellingene hennes ble karakterisert som unnskyldninger i forrige kapittel. For henne handler kontakten med de eldre i dette utdraget om å bli støttet i at hun ønsker å slutte, og de eldre brukerne er beskrevet som viktige rådgivere. I motsetning til

andre unge har Trine forstått alvorret ved å ruse seg. Hun vil slutte, og liker at hun blir oppmuntret til det av de eldre. Trine distanserer seg dermed fra de unge ved å si at hun vil ut av miljøet, noe de eldre personen i rusmiljøet støtter henne i. Andre unge tenker i motsetning til Trine ikke «at de faktisk skal slutte med noen ting». De tar litt lettere på rusen. En kan lese Trine som at hun bruker en risikonøytraliseringssteknikk kalt «scapegoating» når hun forteller at andre unge ruser seg mer risikofylt (Peretti-Watel & Moatti 2006: 676). Hun fremstiller de andre unge som utrygge, samtidig som hun plasserer seg selv i en trygg kategori med de eldre. Dermed nøytraliserer hun på samme tid sin egen potensielle risikoutsatte adferd. Jeg spurte hva slags forhold hun hadde til de eldre folkene som ruser seg.

Veldig godt forhold. Jeg får veldig lett kontakt med dem. Også er det litt sånn som flere har kommentert i miljøet her, at jeg er veldig snill og grei og ha med å gjøre. Jeg er ikke den- det som er med unge er at de er veldig langfingra og veldig mye sånt. Jeg er en av de som ikke er sånn, for jeg har vokst opp- alltid hatt en eldre generasjon over meg. Kanskje to generasjoner over meg. Og da blir man lært opp på en helt annen måte, så jeg får veldig mye lettere kontakt med dem enn dem som er på min egen alder. Jeg får ikke kontakt med de på min egen alder. De blir så dumme liksom.

Her kommer det tydelig frem at Trine syntes hun har god kontakt med de eldre fordi hun er spesiell, annerledes enn andre unge. Jevnaldrende blir referert til som langfingra, altså tyvaktige personer som stjeler. Dette kontrasterer hun opp mot seg selv, hun er bare snill og grei å ha med å gjøre. Hun skaper en tydelig ut- og inngruppe, hvor hun er den snille og anerkjente i inngruppen. Trine forteller at hun er sosialisert inn i en rusmiddelkultur med eldre personer, og dette gjør at hun er lært opp på en helt annen måte enn andre unge.

Historier om eldre som kilden til kunnskap blir vinklet slik at det er fortelleren som har tilgang til denne kunnskapen. Som diskutert over kan erfaringene de eldre har bidra til at fortelleren fremstår som en mer ansvarlig bruker av tunge rusmidler som er opptatt av at det er viktig å enten slutte, slik Trine og Harald er opptatt av, eller å ruse seg fornuftig slik Kristine og Teodor fremhever. Ved å ekskludere jevnaldrende fra relasjonene fremstår disse med færre gode egenskaper, de blir altså symboler på personer som ruser seg ufornuftig og ansvarsløst. At mannen i sitatet over blir omtalt som Trines bestevenn underbygger hennes fremstilling av relasjonen med den eldre vennen som unik og spesiell for henne. Eldre venner er nyttig fordi de lærer bort praktisk kunnskap om rusmidler, men de kan også være symboler på eksklusive relasjoner som viser til voksenhet.

5.3.2 Voksenhet blant unge voksne

Som det har blitt diskutert flere ganger allerede i oppgaven er identitetsarbeidet til de unge voksne påvirket av større fortellinger i samfunnet. Det har blitt belyst at en rekke negative assosiasjoner knytter seg til det å ruse seg intensivt på tunge rusmidler. I rekken av slike negative assosiasjoner kan det å være umoden og barnslig være en del av slike stereotyper av unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler. Å ruse seg på tunge rusmidler kan symbolisere at man ikke har taklet livet, at man aldri har vokst ordentlig opp og tatt ansvar for livet sitt. I en bok kalt *Mennesket og rusmidlene* (Retterstøl 1987) finner en følgende sitat:

Det ser ut til at personlighetsfaktorer er viktige disponerende faktorer ved et stoffmisbruk [...]. Personer som blir stoffavhengige, er gjerne mennesker som sliter med problemer med seg selv, som er umodne, som har kontaktproblemer eller som har vansker med å leve opp til de forventningene omgivelsene stiller. Jo mer modent et voksent individ er, jo mindre forutsetning vil de ha for å utvikle stoffmisbruk (Retterstøl 1987: 173)

Retterstøl knytter eksplisitt voksenhet til å ruse seg. Som en «disponerende faktor» vil de umodne ifølge Retterstøl ha større sannsynlighet for å ruse seg intensivt på tunge rusmidler enn de voksne. Å ikke være moden ser her ut til å henge sammen med en rekke negative «personlighetsfaktorer». Å snakke om et voksent selv har i intervjuene sammenheng med å være annerledes de jevnaldrende i rusmiljøet. En slik voksenhet ser av deltagerne fortellinger ut til å bli best fremhevet ved at man snakker om å tilbringer tid med andre eldre. Lalander hevder eldre venner symboliserer et innholdsrikt liv som gir assosiasjoner til at man mestrer sin eksistens i marginene av samfunnet (Lalander 2003: 28). Jeg tror de eldre personene i rusmiljøet i så henseende har en viktig funksjon i de unge voksne brukerne av tunge rusmidler sin identitetskonstruksjon. Å vise at man vet hva man driver med, enten man ønsker slutte med rusmidler eller ikke, er viktig for personene jeg har intervjuet, og ved å referere til de eldre rusmiddelbrukerne med lang erfaring kan man oppnå å konstruere et slikt selvbylde.

I tillegg til dette har flere av deltagerne vokst opp under forhold hvor de i mange situasjoner har måtte klare seg selv. De presenterer seg for meg som tidlige voksne og selvstendige. Det var slik John snakker om seg selv som barn: «Jeg måtte begynne å greie meg sjæl. Jeg ble jo kasta ut hjemmefra. Jeg måtte styre penga mine sjæl, skaffe penga mine sjæl. Måtte tenke fremover». Trine har et dårlig forhold til moren sin, som hun forteller drakk mye alkohol i oppveksten hennes. Dessuten var moren ganske ung da Trine ble født: «Moren min fikk meg da hun var 15 år, så jeg har alltid måtte vært veldig voksen. Og det var jeg fra veldig tidlig alder av, det var liksom jeg som måtte holde husfreden». Å være voksen, i motsetning til

å være et barn eller å være barnslig, fremstilles som viktig og som en konsekvens av oppveksten hos mange av deltagerne.

Teodor, som fortalte over at han har lært mye av de eldre personene, illustrer forskjellen mellom å være med jevnaldrende og eldre folk. Jeg spør ham om han tilbringer tid med folk på sin egen alder.

Teodor: Det blir litt annerledes i den alderen. Jeg er ikke så mye med folk på min alder, det er mest eldre. Jeg er bare med folk på min alder en sjelden gang.

And: Hvordan er det å bruke stoff med folk på din alder da?

Teodor: Det er helt annerledes faktisk, enn når man bruker med eldre. For når man bruker [rusmidler] med unge så blir det mer barnslig, på et vis. Det blir ikke samme greia. Man sitter og småfniser og finner på dumme ting og sånn. Gjør man det [bruker rusmidler] med eldre sitter man hjemme og har ordentlige samtaler og man oppfører seg som voksen på et vis, selv om man ruser seg. Og sånn blir det ikke når man gjør det med yngre folk. Det bli veldig lett til at man løper ut på byen og herjer blant folk.

Teodor sitt skille mellom de unge barnslige og de eldre sofistikerte er skarpt. Han distanserer seg fra småfnising, å finne på dumme ting, å løpe ut på byen og herje blant folk. Jevnaldrende ruser seg ikke slik han syntes er passende. Å ruse seg og ha ordentlig samtaler setter han mer pris på. Setningen: «oppfører seg som voksen på et vis, selv om man ruser seg», indikerer at han i utgangspunktet ikke forbinder det å ruse seg i som en voksen aktivitet, men det blir det sammen med de eldre. Han snakker nesten om aktiviteten som mer høyverdig når det gjøres med voksne. Omgangskretsen sin beskriver han som liten, og han er bare sammen med andre personer som ruser seg. Å ruse seg med eldre beskrives som det beste fordi han kan oppføre seg som voksen, men også på grunn av erfaringene det gir. Teodor forteller: «Du blir mer moden på et vis. Man tar deres erfaring, de har holdt på kanskje 20-30 år lengre enn du har gjort. Og da tar man med seg den erfaringen de har». Dette i motsetning til de jevnaldrende: «Og treffer jeg folk som er på min alder, de har ikke den erfaringen. Man sitter ikke og prater om samme ting, det blir helt annerledes». Han får tydelig frem at han er annerledes enn de andre barnslige unge ved å presentere seg som en personer som søker voksne verdier. Dette gjør at han konstruerer seg selv som mer moden.

Andre unge voksne ble også presentert som dumme eller slemme i motsetning til de snille eldre. Jeg spurte Trine om hun husker første gang hun injiserte rusmidler:

Ikke første-første. Fordi da var jeg jo elleve år gammel og husker ikke en dritt av det, men andre gangen kan jeg huske. Fordi da var det to veldig gode venner av meg der, pluss en til som jeg i ettertid ble bestevenn med. En mann faktisk. Han var 30 år, og jeg var 15. Men vi fikk veldig god kontakt. Jeg får bare kontakt med de som er eldre enn meg, jeg klarer ikke folk på min egen alder, dem er så dumme. Men ja. Kanskje stygt å si, men ja.

I lys av at hun fikk veldig god kontakt med den 30 år gamle mannen ser det ut til at forholdet må begrunnes ved å trekke inn jevnaldrende: De blir presentert som dumme folk hun ikke klarer, i motsetning til de eldre, som er de hun får god kontakt med. Å ikke «klare» noen kan tolkes som at man ikke utstår dem, ikke takler dem, ikke greier å forholde seg til dem i sosiale situasjoner, osv. Intervjusituasjonen brukes til å fortelle meg at hun ikke vil identifiseres med andre unge som ruser seg. Trine gjør fortiden relevant i sin historie om de unge dumme og eldre snille. Hun forteller at relasjonene til folk på hennes egen alder har alltid vært vanskelig. Eldre menn kan sies å representere noe av det som trakk henne mot rusmiljøet, mens de jevnaldrende blir et bilde på det som holdt henne utenfor det konvensjonelle samfunnet. Jevnaldrende er personer som kan bli symboler på en vanskelig fortid man ikke taklet så godt, de kan representere sosiale barrierer og vonde opplevelser man har vært igjennom i sammenheng med skole og på andre konvensjonelle fritidsarenaer som barn. Det barnslige og det å være barn er slikt forstått en uting. På den andre siden kan de eldre representere et uformelt handlingsrom, tilknytning til nye sosiale settinger der regler man mestrer gjelder, og de kan gi bekreftelse, tillitt og selvtillit. Tilknytning til den rusmiddelorienterte livsstilen de eldre representerte på debuttidspunktet, og kanskje også videre i livet, kan markere en separasjon fra det livet noen opplevde å ikke takle så godt. Trine kan bruke historien om de unge dumme og snille eldre til å vise til fremtiden og en annen identitet enn det jevnaldrende representerer. Som moden og voksen kan man stå bedre rustet til å hankses med det konvensjonelle man ikke taklet som barn.

Gjentatte ganger kom det frem i intervjuene at voksenhet var noe deltagerne vektla som en motsetning til umodenhet. Under er et utdraget fra intervjuet med John hvor han forteller om hvor viktig kunnskap er i skille mellom unge og gamle.

Jeg bare trives mer med de som er eldre på grunn av at jeg liker ikke de som er drittunger. Jeg liker ikke den fjortispraten, folk som tror dem har peiling, da. Også sier du at det er ikke sånn det fungerer, også står han jævlig bestemt på det, også vet jeg det innerst inne at den personen vet det jævlig godt sjæl at han dreit seg ut. Men han vil ikke innrømme det. Eller at han er så dum i huet at han tror at han tror på det. Jeg bare liker å være med de som eldre enn meg på grunn av at- jeg vet ikke, jeg ble veldig fort voksen fordi jeg begynte å henge med folk som var eldre meg. Jeg begynte å vanke i rusmiljøet ganske tidlig. [...] Jeg veit jo på en måte hvor feilene, hva man gjør feil og hva man tror. Man tror man har så mye peiling når man er 16 år ikke sant! Man vet alt ikke sant. Også vet man ikke en dritt. Men man tror man vet.

John forteller at han ble tidlig voksen fordi han begynte å vanke tidlig i rusmiljøet sammen med eldre personer. Han karakteriserer personer som er yngre enn ham som drittunger. I likhet med mange av de andre deltagernes identitetsarbeid er det de eldre personene som i fortellingene bidrar til å fremstille fortelleren som tidlig voksen, eller enda viktigere: Voksen i samtale med meg. Yngre som driver med «fjortisprat» har ikke denne funksjonen. Det ser det ut til at John

lager et skille mellom unge og eldre basert på kunnskap, og han plasserer seg selv i den siste kategorien. Han selv er en som har «peiling» på rusmidler fordi han har vært mye med voksne personer i rusmiljøet. Andre unge har ikke peiling, og dette forteller John at han gjennomskuer. Når han forhandler om problemidentiteten konstruerer han en positiv identitet om seg selv som mer kunnskapsrik enn andre unge, moden og implisitt mer fornuftig.

5.4 Diskusjon: Å snakke de unge ned og eldre opp

Generelt kan deltageres identitetsarbeid når de snakker om andre unge og jevnaldrende personer i rusmiljøet leses som at de er trekker symbolsk grenser mellom seg og dem ved å fortelle om seg selv som annerledes siden de er mer modne, eller voksne. Det er påfallende at ingen av deltagerne forteller at de tilbringer tid med jevnaldrende i rusmiljøet. Dette tolkes i denne sammenheng ikke som en beskrivelse av hvem deltagerne faktisk tilbringer tid med, men som et symbolsk grensedragningsarbeid de bruker i intervju situasjonen for å fortelle meg hvem de er. Meningen personene jeg har snakket med tillegger jevnaldrende og yngre personer i rusmiljøet er gjennomgående negativt og nedvurderende. De blir plassert i en utgruppe som fortelleren ikke ønsker å identifisere seg med. Yngre og jevnaldrende blir karakterisert som *drittunger, sleipe og ute etter noe, folk som driter i sjansene de får, de ser ikke hvor ille det kan gå, dumme, langfingra, barnslig, løper ut på byen og herjer blant folk, tror dem har peiling og dumme i huet*. Alle disse karakteristikene representerer et bruk av rusmidler som deltagerne ikke vil vedkjenne seg, noe umodent og dysfunksjonelt (Copes m.fl. 2014). I denne utgruppen finner man «den andre» (Rødner 2005: 337), kategorien av mennesker deltagerne distanserer seg fra for å sette sin egen avvikende adferd i et bedre lys, og følgelig konstruere et mer positivt selvbilde. Det faktum at grensene en drar opp mot andre stigmatiserte kan være vanskelig å se for en utenforstående (Copes m.fl. 2008: 256; Copes m.fl. 2014: 4) er høyst reelt her, fordi i tillegg til andre unge, kan deltagerne sies å dra symbolske grenser opp mot hverandre.

De unge voksne rusmiddelbrukere jeg har snakket med har mye til felles med personene i Thommesen (2008) sitt studiet, men denne oppgaven ser ut til å kunne tilby en viktig nyansering til hennes arbeid. Hun skriver: «Ungdommene oppfatter at det er rusmisbruket deres som først og fremst ses, og det er den stereotype oppfatning av det rusmisbrukende mindretall de i første omgang forsøker å distansere seg fra» (Thommesen 2008: 119). Med tanke på at det ble trukket paralleller til de eldre i rusmiljøet tyder mine funn på at ungdommene ikke trenger å distansere seg fra alle personene i de «stereotype oppfatningene av det rusmisbrukende

mindretall». Copes m.fl (2014: 21) påpeker at man ikke trenger å konstruere avanserte historier for å distingvere seg fra en gruppe om man ikke står i fare for å bli feilklassifisert med denne gruppen. De unge voksne er likere som stigmatiserte brukere av rusmidler seg imellom, enn de er sammenlignet med eldre. Deltagernes unge alder kan medføre at de oppfatter seg selv som så ulike de eldre personene i rusmiljøet at de ikke trenger å ta avstand fra det deres avvikende adferd og livsstil presenterer, selv om de driver med mye av det samme. Mange av deltagerne så på seg selv som relativt streite sammenlignet med de eldre, for eksempel sa Harald: «Jeg har ikke blitt prega i ansiktet helt enda heller. Så jo tidligere du tar deg sammen jo større sjanse er det for å få en jobb». Utsagnet indikerer at Harald ikke anser seg som like «prega» som de eldre rusmiddelbrukerne på tidspunktet jeg snakka med ham, og han har implisitt en kortere vei til det konvensjonelle samfunnet enn de han anser som mer preget av rusmiddelbruket.

Det at deltagerne sannsynligvis mener at de eldre personene som ruser seg er mer stigmatisert og marginalisert enn dem selv har betydning for hvordan de snakker om dem. For eksempel ble det vist at flere av deltagerne gjorde et poeng av at de ikke ønsket å nedvurderer de eldre personene i rusmiljøet. Mange var opptatt av at alle er like mye verdt som mennesker og at rusmiddelbruket ikke gjør en til en dårlig person. De brukte da en potensielt negativ annen til å vise at de var ordentlige personer (Sandberg 2009a: 496) som ikke nedvurderte andre mennesker. Dette i motsetning til å bruke en negative annen man distanserer seg fra, slik deltagerne snakker om sine jevnaldrende og yngre personer i rusmiljøet. Som nevnt er spørsmålene mine om de eldre i rusmiljøet sannsynligvis bidragsytende til at de tror jeg spør etter negative forskjeller, og derfor sier de det mer sosialt akseptable. Deltagerne brukte på et vis den negative stereotypien av eldre brukere av tunge rusmidler og ga den ny mening, nyttig for deres eget identitetsarbeid.

De unge voksne snakket ikke bare om de eldre ved å unnlate å distansere seg fra dem. De trekker også på et vis paralleller mellom seg og dem. Som Teodor påpeker kan de ta med seg kunnskapen de eldre har opparbeidet seg over 20- 30 år når de ruser seg. Identitetsarbeidet til de unge voksne tyder på at man ikke trenger å ta avstand fra de eldre brukerne av tunge rusmidler selv om man ikke ønsker å bli en gammel rusmiddelbruker. Flere poengterte at de eldre og mer erfarne rusmiddelbrukerne lærte bort kunnskap om rusmidler og gode verdier. De ble konstruerte som rådgivere og veiledere det er tryggere å bruke rusmidler med. Måten deltagerne snakket om de eldre som rådgivere ga inntrykk av at kunnskapen og de positive verdiene de eldre kunne tilby speilet tilbake på fortelleren som en fornuft rusmiddelbruker. Dermed konstruerer deltagerne en slags inngruppe mellom seg selv og de eldre personene.

Symbolske grenser blant folk som bruker rusmidler handler om å være bedre enn «de andre» og håndtere det problematiske mer suksessfullt (Copes m.fl. 2008; Copes m.fl. 2014). Kontakten med de eldre gjorde de til mer kompetent rusmiddelbruker enn andre unge og jevnaldrende fordi det er fortelleren som tilbrakte tid med de eldre, ikke de andre.

Måten eldre blir snakket opp har også sammenheng med hvordan deltagerne ønsker å fremstille selv som voksne. Å være umoden og barnslige er egenskaper utgruppa av andre unge blir tilegnet. Å være voksen konnoterer en rekke positive egenskaper. Noen bruker voksenhet til å vise at de er på vei mot å slutte, mens andre snakker om voksenhet på en måte som fremstiller dem som mer kunnskapsrike og fornuftige brukere av rusmidler. Fellestrekket er at det bidrar til å redusere stigmaet fordi det fjerner dem fra en nedvurdert kategori av uforsiktig og irrasjonelle «narkomane», kategorien der de andre unge og umodne befinner seg. Å være voksen kan bety at man er bedre rustet til å takle livet enn som barn. Umodne jevnaldrende ruser seg dysfunksjonelt og blir i samtale med meg det deltagerne ikke vil være.

6 Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan noen unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler identifiserer seg selv som moralske personer gjennom fortellingene sine. Det har blitt undersøkt hvordan de har forhandlet om problemidentiteten i samtale med meg når de har snakket om sitt eget rusmiddelbruk og andre personer i rusmiljø. Alle deltagerne konstruerer på ulike måter et moralsk og positivt selv i samtale med meg. Jeg vil begynne dette avslutningskapittelet med å diskutere hvorfor jeg tror deltagerne strekker seg mot majoritetssamfunnet i intervjuene med meg.

6.1 Å strekke seg mot det konvensjonelle

På et vis, kan denne oppgaven sies å starte der boka *Hooked on Heroin. Drugs and drifters in a globalized world* (2003) sluttet. Lalander skriver om hvordan en rusmiddelorientert subkultur i Norrköping bestående av en rekke veldig unge personer utviklet seg. Lalander sammenligner livet de rusmiddelbrukene ungdommene levde med et rollespill koblet til populærkulturen; «the better the role game is, the more you can distance yourself from the life outside it» (Lalander 2003: 155). Ungdommene som spiller spillet blir sosialisert inn i det og utvikler en spillkompetanse som består av å hankses med *action*. Paradokset er, skriver Lalander, at jo bedre en blir til å hankses med *action*, jo mindre *action* oppleves, man blir blasert (Lalander 2003: 165). Spillet er spennende ganske lenge, men det slutter å bli spennende når de sterkere rusmidlene overtar og man blir «hooked». Spillet gir ikke lenger den samme friheten. Oppsummert argumenterer Lalander for at tre ting skjer: For det første har spillet blitt lært så godt at det ikke lenger gir en noe spenning tilbake. For det andre blir spillet en trussel mot ens identitet; man har ikke lenger erfaring av å velge, man blir en fanget hjelpetrengende. I tillegg blir kroppen et synlig merke på nederlaget. For det tredje blir sosiale bånd svekket og truet, samholdet forsvinner (Lalander 2003: 168).

Når distraksjonseffekten og gleden ved spillet er borte står bare det virkelige liv og rusmidlene igjen. Faupel (1991) skriver at hverdagen til en intensiv bruker av tunge rusmidler stort sett handler om å skaffe seg den neste dosen med rusmidler. Dette syntes også å gjelde for de jeg snakket med. På det tidspunktet jeg tar kontakt med dem i det åpne rusmiljøet har hverdagslivet begynt å handle mer om å ruse seg enn om rollespillet i en forlokkende subkultur

som tilbyr alternativ fortellinger om rusmidler.¹⁰ Subkulturens gleder ble heller overstyrt av et ønske om å overleve på best mulig vis. Nysgjerrighet, jakten på nye erfaringer, flukten fra det vonde, var ikke lenger like problemfritt, men heller noe som var i ferd med å tære på hvordan de hadde sett seg selv. Fra å jakte nye og spennende erfaringer på utsiden av det konvensjonelle, det være seg for å glemme eller oppleve noe nytt, var hverdagen i ferd med å bli til en ond sirkel av rusmiddelbruk og ytterligere stigmatisering. De merket at rusmidlene dominerer mer og mer samtidig som kroppen begynner å merke kjøret. Samtidig begynte kontakten med venner og familie å tynnslikes.

I fortellingene til deltagerne foreligger det både rettferdiggjøringer og unnskyldninger. Med andre ord forteller deltagerne om sin situasjon med mye og lite aktørskap. Lalander skriver at man som «hooked» rekonstruere heroinen til en kraft utenfor ens egen kontroll for å beskytte identiteten mot anklagen om å være moralsk avvikende (Lalander 2003: 167). I kapittel fire analyserer jeg slike fortellinger om selvet, og karakteriserer dem som unnskyldninger. I det samme kapittelet ser jeg også på fortellingene til deltagerne som ikke gir rusmidlene denne kraften. Dette må ikke misforstås med at deltagerne ikke er «hooked», men at det er slik de ønsker å konstruere sitt moralske selv. En viss ambivalens er likevel å finne i mange av fortellingene. Mitt argument er at deltagerne i samtale med meg kan gi mening til sin virkelighet slik det passer dem. Selv om deltagerne kan karakteriseres som «hooked» (det er feil å hevde at de rettferdiggjør sin situasjon fordi de ikke har opplevd rusens negative konsekvenser) kan de fortelle om det rusmiddelbrukende liv som forholdsvis positivt. Dette er ikke nødvendigvis på grunn av livet de lever og har levd, men på grunn deres måte å forhandle om problemidentiteten med meg. I så måte tilbyr denne oppgaven en nyansering til Lalanders vektlegging av én type account. Selv om subkulturen gleder er over trenger man ikke si fra seg sitt aktørskap. Om rollespillet som en subkultur eksisterte for personene jeg har snakket med tidligere, virket det ikke som de lenger er opptatt av å bruke subkulturelle fortellinger om hvorfor de i dag ruset seg. Det virket heller som om de drev en identitetsforhandlingene hvor de forsøkte å strekke seg mot det konvensjonelle samfunnets normer og verdier for hva gjald rusmiddelbruk. Samtidig var de opptatt av å kjempe mot stempelet og stigmaet det konvensjonelle samfunnets setter på dem som bruker mye rusmidler. Det er særlig tre funn fra deres fortellinger som tegner et slikt bilde.

---

¹⁰ For argumentasjonens skyld kan en anta at deltagerne kom fra en lignende subkultur i Norge, men det er selvsagt et empirisk spørsmål.

For det første var fortellingene til deltagerne dominert av ulike måter å fortelle meg at de var normale og ikke moralsk avvikende personer. Problemidentiteten var aldri eksplisitt, likevel sa de nesten ingenting uten å forsvare seg mot den. Dette forsvaret av et positivt selvbilde foregikk slik jeg leser datamaterialet nesten utelukkende innenfor en konvensjonell diskurs. Andre studier har vist hvordan marginaliserte rusmiddelsgere på gaten skifter mellom konvensjonelle og mer subkulturelle diskurser (Sandberg 2009a; Sandberg & Pedersen 2009). Slike skifter forekom ikke blant deltagerne. De var heller opptatt av å snakke om seg selv som normale med et språk som tilsa at de var knyttet til det konvensjonelle samfunnet. Selv de av deltagerne som ikke posisjonerte seg som offer i fortellingene fortalte om sine live på måter som gjorde dem lik majoritetssamfunnet. Ved å redefinere den avvikende adferden eller ikke ta ansvar for den ga de sin tilslutningen til samfunnets normsystem (Sykes & Matza 1957). For å støtte opp om sin konvensjonelle identitet var de også opptatt av å kritisere de unge rusmiddelbrukerne i det åpne rusmiljøet som ennå var forførte av subkulturens fortellinger om rusmiddelbruk, og heller identifisere seg med de eldre brukerne som heller hadde innsett konsekvensene ved et liv med mye rus; og derfor var opptatt av ansvarlighet og kontroll.

For det andre var de opptatt av å være voksne. Ikke bare trakk de paralleller mellom seg selv og de eldre i rusmiljøet, de forteller også at de følte seg voksne i forhold til de andre unge i rusmiljøet og, de var opptatt av å distansere seg fra dem. Det var de andre unge som i deltagerens identitetsarbeid ble fremstilt som symbolene på den den irrasjonelle og moralsk avvikende rusmiddelbrukeren de ikke identifiserte seg med, ikke eldre personene. Å ta avstand fra de andre unge var den mest effektive måten å vise at de var normale og «decent» (Sandberg 2009a). Voksenhet konnoterer individualitet og kontroll, det barnslige konnoterer destruktiv ville og kunnskapsløse personer. Tatt i betraktning at deltagerne er såpass unge, viste også voksenhet til en fremtid uten rusmidler. Ingen ønsket å bli en gammel rusmiddelbruker.

Dette har sammenheng med det tredje poenget; overlevelse. Selv om deltagerne aldri nevner ordet overlevelse ser det ut til at mye av identitetsarbeidet handler om det. Fremfor å snakke om subkulturelle og spennende fortellinger knyttet til rusmidlene handlet det som oftest om å ikke bli syk (i motsetning til frisk). Kunnskapen og de gode verdiene deltagerne forteller at de får fra eldre kan handle om hvordan de ønsker å fremstille seg selv som kompetente overlevende. Det ser ut til å være en sammenheng mellom hvordan deltagerne accountet for sitt rusmiddelbruk, og hvordan de snakket om de eldre personene i rusmiljøet. En tendens er at personene som rettfærdiggjorde sin situasjon fortalte om hvordan de eldre hjelper dem til å ha et trygt og funksjonelt rusmiddelbruk (Copes m.fl. 2014: 19). En mer overraskende tendens er

at personene som unnskyldte seg snakket om de eldre i rusmiljøet som rådgivere for å slutte med rusmidler. I begge tilfellene er det voksenhet som gir de eldre legitimitet og status, og som gjør deltagerne til annerledes enn andre unge brukere på en positivt måte.

At deltagerne strekker seg mot det konvensjonelle i sitt identitetsarbeid er ikke et spesielt overraskende funn. Delvis skyldes nok deltageres konvensjonelle fortellinger at de snakket med en litt eldre, «streit» student fra universitetet. Stigmaet deltagerne er utsatt for og den sosiale distansen mellom meg og dem vil naturlig nok medføre at de er tilbøyelige til å si det de tror jeg vil høre. Intervjuets dobbeltsidige natur innebærer at intervjuer og intervjuperson i samarbeid identifiserer intervjupersonen (Presser 2004). Likevel, basert på lignende studier av folks fortellinger om selvet kan vi si at deltageres identitetsarbeid i samtale med meg viser til noen av måtene de konstruerer meningsfulle identiteter (Copes m.fl. 2014: 7; Presser 2004: 84). Det er noe mer overraskende at de strekker seg så mye som de gjør mot det konvensjonelle i sine fortellinger om rusmiddelbruk, og at de identifiserer seg med de eldre rusmiddelbrukerne for å iscenesette seg selv som ganske vanlige personer. De siste poenger er særlig interessant sett i lys av arbeider som hevder unge voksne brukere av tunge rusmidler distanserer seg fra eldre rusmiddelbrukere (Sundsbø 2013: 16; Thommesen 2008: 122). Ved å fremstille de eldre som rådgivere gjorde de seg selv annerledes andre unge i rusmiljøet. De eldre ble i så måte snakket om som ressurser; de hjalp deltagerne å ruse seg mer funksjonelt (Copes m.fl. 2014), og dermed presenterte de seg selv som mindre moralsk avvikende.

6.2 Funnenes mulige implikasjoner

Noen generelle innsikter kan dras fra analysen av deltageres fortellinger. Jeg vil i det påfølgende belyse noen mulige implikasjoner av deltageres identitetsarbeid.

Overlevelse. Unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler sin livssituasjon er ofte dårlig (Sundsbø 2013). Deltageres identitetsarbeid rettet seg gjentatte ganger mot overlevelse; helse og kompetanse relatert til å ruse seg trygt og riktig. De er følgelig svært opptatt av å ikke bli syke eller skade seg. I fortellingene identifiserte flere seg selv som flinke til å ruse seg trygt og ha kompetanse. Det er imidlertid ikke alltid at «gatekompetansen» er den tryggeste kompetansen. Informasjonskampanjer om rusmiddelbruk rettet mot de unge voksne bør anerkjenne at personer kan ha en oppfatning av at de allerede vet hva de driver med.

Forholdet til andre unge. Deltagerne snakket om at de var annerledes enn andre unge fordi de hadde kompetanse og tilbrakte tid med eldre i rusmiljøet. Dette gjorde så de ruste de

seg trygger og bedre enn andre unge. De andre unge i rusmiljøet ble de snakket om med en rekke negative beskrivelser. Studier har pekt på faren ved at man tilskriver andre et mer risikofylt stempel enn en har selv, slik at man ved å fokusere på andre sin negative og risikofylte adferd tror at man selv ikke har noe å bekymre seg over. Følgelig kan deltagerne når de ruser seg bli «less scrupulous about their own behaviour and thus put themselves at greater risk» (Simmonds & Coomber 2009: 127).

Voksenhet. Deltagerne var opptatt av å identifisere seg selv som voksne og ikke moralsk avvikende personer. Deres fortellinger om selvet strakk seg mot det konvensjonelle samfunnet, og de var ikke opptatt av subkulturelle fortellinger. De negative assosiasjonene deltagerne knytter til å være barnslige var mange. Voksenhet konnoterer individualitet og egenrådighet. Det vil kanskje gjøre det lettere å bygge relasjoner til de unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler om man anerkjenner disse dimensjonen i deres oppfatning av seg selv og er på vakt mot å umyndiggjøre dem.

Forholdet til eldre. De unge voksne rusmiddelbrukerne jeg snakket med distanserte seg ikke fra de eldre personene i rusmiljøet i samtale med meg. Uteseksjonen skriver at en slik distansering kan medføre at personer ikke benytter seg av lavterskeltilbudene i rusmiljøet i Oslo (Sundsbo 2013: 16). På bakgrunn av min data ser det ut til at dette ikke er en reell problemstilling blant mange av de unge voksne intensive brukerne av tunge rusmidler. Det er imidlertid et poeng at deltageres oppfatning av de eldre som rådgivere kan brukes konstruktivt, samtidig som de eldre kan tenkes å ha en negativ innflytelse på de unge voksne sitt rusmiddelbruk om de ukritisk mottar råd eller lar seg påvirke negativt.

Å slutte med tunge rusmidler. Alle deltagerne snakket på en eller annen måte om å slutte med tunge rusmidler. Dette nevnte de uten at jeg spurte dem om det. Imidlertid ga også alle deltagerne meg grunner for hvorfor de måtte eller kunne fortsette, og det var disse grunnene som dominerte fortellingene. Personer som unnskyldte seg skisserte rusmidlene opp som en nødvendighet, mens personene som rettferdiggjorde sin situasjon omtalte det som noe de ikke trengte å slutte med fordi det ikke var noe problem. Det er tidligere blitt påpekt at mennesker ofte handler på måter som stemmer overens med sine fortellinger om seg selv (Maruna & Copes 2005: 253). Det følger av dette at personene som fortalte med minimalt av aktørskap, samtidig som de identifiserte seg selv som underordnet rusmiddelets makt, vil ha det vanskelig med å endre vanene sine uten å endre denne fortellingen. Trine for eksempel, hevdet hun sprakk hver gang hun møtte moren. Noen av deltagerne som henviste til eksterne hendelser hadde som nevnt et slags skjebnebestemt forhold til å bruke rusmidler, det bare skjedde uten av de var ansvarlig

for det. Andre, som rettferdiggjorde sin situasjon i fortellingene, så tilsynelatende ingen problemer ved å bruke tunge rusmidler, og kunne i disse tilfellene fortsette med det. Fortellingene var imidlertid noe mer ambivalent enn deltagerne som sa fra seg det fulle og hele ansvaret for den avvikende adferden. Om å slutte med lovbrudd og bli lovlydig skriver Maruna (2001: 85): «If such an enormous life transformation is to be believed, the person needs a coherent narrative to explain and justify this turnaround». Han fortsetter: «most importantly, ex-offenders need to have a believable story of why they are going straight to convince themselves that this is a real change» (Maruna 2001: 86). Personene jeg snakket med hadde ingen slike fortellinger, de var mer opptatt av å forhandle om problemidentiteten ved å unnskyldte eller rettferdiggjøre bruken av rusmidler. Parallelt med Maruna hevder McIntosh og McKeganey (2000) at man er nødt til å konstruere seg en såkalt «non-addict identity». Nøkkelen til å oppnå dette handler kort oppsummert om å re-fortolke sin rusmiddelbrukende livsstil, rekonstruere sitt selv bilde og gi seg selv forklaringer for avvenningen. Deltagerne i denne oppgaven var på mange måter fjernt fra å ha en slik «non-addict identity». Selv om de nevnte at de ønsket å slutte hadde de ingen overbevisende fortelling om det. Da dette sannsynligvis er tilfellet med flere unge voksne i det åpne rusmiljøet vil jeg med dette videreformidlet rådet til McIntosh og McKeganey (2000: 1509):

If it is the case that an important part of the process of overcoming dependence upon illegal drugs is the capacity on the part of the recovering addict to construct or reconstruct a non-addict identity for themselves and, further, if one of the means through which this is achieved is through the process of providing a narrative of their recovery, there may be a need to ensure that drug agency staff are able to address issues of identity and narrative construction in their work with clients.

6.3 Veien videre

Denne oppgaven viser hvordan en håndfull unge voksne intensive brukere av tunge rusmidler av begge kjønn identifiserer seg selv i den situasjonen de er i på gata. Imidlertid har tiden vært knapp, og datainnsamlingene har vært preget av tidsnød. Et forskningsprosjekt med midler og ressurser til undersøke fortellingene i et større utvalg av unge rusmiddelbrukere i det åpne rusmiljøet i Oslo ville kunne tilført ytterligere kunnskap om deres situasjon. Et mål med denne oppgaven var opprinnelige å komme i kontakt med flere kvinner. De er imidlertid vanskeligere å komme i kontakt med på gaten enn menn. Forskning på unge kvinnelige intensive brukere av tunge rusmidler i Oslos åpne rusmiljø ville vært sårt tiltrengt kunnskap.

Litteraturliste

- Aboulafia, Mitchell. (2012). George Herbert Mead. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2012 Edition)*. Lastet ned 11.09, 2014, fra <http://plato.stanford.edu/archives/sum2012/entries/mead/>
- Agar, Michael H. (1977). Ethnography in the streets and in the joint: A comparison. I R. S. Weppner (Red.), *Street ethnography: Selected studies in crime and drug use in natural settings*. Beverly Hills: Sage.
- Amundsen, Ellen J., & Anne L. Bretteville-Jensen. (2011). Bruk og misbruk av narkotika. I A. Skretting & E. E. Storvoll (Red.), *Utviklingstrekk på rusmiddelfeltet: Grunnlagsmateriale til regjeringens stortingsmelding om rusmiddelpolitikken* (Vol. 3). Oslo: Statens Institutt for Rusmiddelforskning.
- Anderson, Tammy L. (2008). *Neither Villain nor Victim. Empowerment and agency among women substance abusers*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Atkinson, Paul, & Amanda Coffey. (2003). Revisiting the relationship between participant observation and interviewing. I J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Red.), *Postmodern Interviewing*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Becker, Howard S. (1963). *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press.
- Becker, Howard S. (1998). *Tricks of the Trade. How to Think about Your Research While You're Doing It*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Blumer, Herbert. (1969). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.
- Boeri, Miriam W. (2004). "Hell, I'm An Addict, But I Ain't No Junkie": An Ethnographic Analysis of Aging Heroin Users. *Human Organization*, 63(2), 236-245.
- Bretteville-Jensen, A. L., & E. J. Amundsen. (2006). Omfang av sprøytemisbruk i Norge *SIRUS rapport* (Vol. 5). Oslo: Statens Institutt for Rusmiddelforskning.
- Christie, Nils. (2005). Ordet fanger. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 42, 121–124.
- Copes, Heith, Andy Hochstetler, & J. Patrick Williams. (2008). "We Weren't Like No Regular Dope Fiends": Negotiating Hustler and Crackhead Identities. *Social Problems*, 55(2), 254-270.
- Copes, Heith, Lindsay Leban, Kent R. Kerley, & Jessica R. Deitzer. (2014). Identities, Boundaries, and Accounts of Women Methamphetamine Users. *Justice Quarterly*, 1-25.
- Cromwell, Paul, & Quint Thurman. (2003). The devil made me do it: use of neutralizations by shoplifters. *Deviant Behavior*, 24(6), 535-550.

- Crow, Graham. (2008). Reciprocity. I L. M. Given (Red.), *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (s. 740-741). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Daly, Kathleen. (2008). Feminist Perspectives in Criminology: A Review with Gen Y in Mind. I E. McLaughlin & T. Newburn (Red.), *The Handbook of Criminal Theory*. London: SAGE.
- Driscoll, Lawrence. (2000). *Reconsidering Drugs. Mapping Victorian and Modern Drug Discourses*. New York: Palgrave.
- Drumm, René D., Duane C. McBride, Lisa Metsch, Melodie Neufeld, & Alex Sawatsky. (2005). "I'm a Health Nut!" Street Drug Users' Accounts of Self-Care Strategies. *Journal of Drug Issues*, 35(3).
- Fangen, Katrine. (2004). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fast, Danya, Will Small, Andrea Krüsi, Evan Wood, & Thomas Kerr. (2010). 'I guess my own fancy screwed me over': transitions in drug use and the context of choice among young people entrenched in an open drug scene. *BMC Public Health*, 10(126), 1-10.
- Fauchald, Kari, & Anne K. Sivesind. (2011). De åpne russcenene i Oslo sentrum - sett fra brukernes perspektiv. Oslo: Velferdsetaten, Oslo kommune.
- Faupel, Charles E. (1991). *Shooting dope. Career Patterns of Hard-Core Heroin Users*. Gainesville: University of Florida Press.
- Flåto, Maja, & Nikolay B. Johansen. (2008). Mot en sosiologisk forståelse av avhengighet? *Sosiologi i dag*, 1(38), 38-57.
- Frønes, Ivar. (2001). *Handling, kultur og mening*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Furst, R. Terry, Bruce D. Johnson, Eloise Dunlap, & Richard Curtis. (1999). The stigmatized image of the "crack head": a sociocultural exploration of a barrier to cocaine smoking among a cohort of youth in New York City. *Deviant Behavior*, 20(2), 153-181.
- Gjeruldsen, Susanne, Bjørn Myrvang, & Stein Oppjordsmoen. (2003). Risk factors for drug addiction and its outcome. A follow-up study over 25 years. *Nordic journal of psychiatry*, 57(5), 373-376.
- Gobo, Giampietro. (2008). *Doing Ethnography* (2 utg.). London: SAGE Publications Ltd.
- Goffman, Erving. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*: University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.
- Goffman, Erving. (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: Simon & Schuster Inc.
- Green, Gil, Nigel South, & Rose Smith. (2006). "They Say That You Are a Danger But You Are Not": Representations and Construction of the Moral Self in Narratives of "Dangerous Individuals". *Deviant Behavior*, 27(3), 299-328.

- Gubrium, Jaber F., & James A. Holstein. (2001). Introduction. *Trying Times, Troubled Selves*. I J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Red.), *Institutional Seves. Troubled Identities in a Postmodern World*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Gubrium, Jaber F., & James A. Holstein. (2009). *Analyzing Narrativ Reality*: Sage Publications.
- Holstein, James A., & Jaber F. Gubrium (2000). *The Self We Live By. Narrative Identity in a Postmodern World*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Hordvin, Odd. (2013). *The drug situation in Norway*. Oslo: SIRUS.
- Jacobs, Bruce A. (2000). *Robbing Drug Dealers: Violence Beyond the Law*. Chicago: Aldine Transaction.
- Jacobs, Bruce A., & Richards Wright. (2006). *Street Justice: Retaliation in the Criminal Underworld*. New York: Cambridge University Press.
- Jenkins, Richard. (2008). *Social Identity* (3 utg.). Oxon: Routledge.
- Jensen, Devon. (2008). Grand Narrativ. I L. M. Given (Red.), *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (s. 373-374). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Joas, Hans, & Wolfgang Knöbl. (2009). *Social Theory. Twenty Introductory Lectures*. New York: Cambridge University Press.
- Järvinen, Margaretha. (2003). Negotiating Strangerhood: Interviews with Homeless Immigrants in Copenhagen. *Acta Sociologica*, 46(3), 215-230.
- Klenowski, Paul M., Heith Copes, & Christopher W. Mullins. (2010). Gender, Identity, and Accounts: How White Collar Offenders Do Gender When Making Sense of Their Crimes. *Justice Quarterly*, 28(1), 46-69.
- Kvale, Steinar, & Svend Brinkmann. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Lalander, Phillip (2003). *Hooked on heroin*. Berg: Oxford.
- Lamont, Michele. (2001). Symbolic Boundaries (General). *Article #: 20851A4/8/007, Princeton University*.
- Lamont, Michele, & Virag Molnar. (2002). The Study of Boundaries in the Social Science. *Annual Review of Sociology*, 28, 167-195.
- Lilly, Robert J., Francis T. Cullen, & Richard A. Ball. (2011). *Criminological Theory. Context and Consequence* (5 utg.). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Linde, Charlotte. (1993). *Life Stories: The Creation of Coherence*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Lindesmith, Alfred R. (1938). A Sociological Theory of Drug Addiction. *American Journal of Sociology*, 43(4), 593-613.

- Loseke, Donileen R. (2003). *Thinking about Social problems. An introduction to Constructionist Perspectives*. (2 utg.). New Jersey: Transaction Publishers.
- Loseke, Donileen R. (2007). The Study of Identity as Cultural, Institutional, Organizational, and Personal Narratives: Theoretical and Empirical Integrations. *The Sociological Quarterly*, 48, 661–688.
- MacLean, Sarah J., Andrew Bruun, & Shelley Mallett. (2012). 'I've had a pretty tough life but that's not why I do this': narratives of autonomy and control among alcohol and drug service-engaged early teenagers. *Journal of Youth Studies*, 16(2), 206-221.
- Maruna, Shadd. (2001). *Making Good: How Ex-convicts Reform and Rebuild their Lives*. Washington D.C.: American Psychological Association.
- Maruna, Shadd, & Heith Copes. (2005). What Have We Learned from Five Decades of Neutralization Research? *Crime and Justice*, 32, 221-320.
- McAdams, Dan P. (1993). *The Stories We Live By*. New York: The Guilford Press.
- McIntosh, James, & Neil McKeganey. (2000). Addicts' narratives of recovery from drug use: constructing a non-addict identity. *Social Science & Medicine*, 50, 1501-1510.
- Mead, George Herbert. (1934). *Mind, Self and Society From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mills, C. Wright. (1940). Situated Actions and Vocabularies of Motive. *American Sociological Review*, 5(6), 904-913.
- Milton, Pia. (1981). *Kvinnemisbruk* (E. Ravndal Red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- NESH. (2006). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer.
- Neumann, Cecilie B., & Iver B. Neumann. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen. En metodebok om situering*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Palys, Ted. (2008). Purposive Sampling. I L. M. Given (Red.), *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods* (s. 698-699). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Peretti-Watel, Patrick, & Jean-Paul Moatti. (2006). Understanding risk behaviours: How the sociology of deviance may contribute? The case of drug-taking. *Social Science & Medicine*, 63, 675–679.
- Polkinghorne, Donald E. (1988). *Narrative Knowing and the Human Sciences*. New York: State University of New York Press.
- Polletta, Francesca, Pang C. B. Chen, Beth Gharrity Gardner, & Alice Motes. (2011). The Sociology of Storytelling. *The Annual Review of Sociology*, 37, 109-130.
- Pomerantz, Anita. (1986). Extreme Case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies*, 9, 19-229.

- Presser, Lois. (2004). Violent Offenders, Moral Selves: Constructing Identities and Accounts in the Research Interview. *Social Problems*, 51(1), 82-101.
- Presser, Lois. (2008). *Been a Heavy Life. Stories of Violent Men*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Presser, Lois. (2009). The narratives of offenders. *Theoretical Criminology*, 13(2), 177-200.
- Presser, Lois. (2010). Collecting and Analyzing the Stories of Offenders. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(4), 431-446.
- Presser, Lois, & Sveinung Sandberg. (2015). *Narrative Criminology: What's the Story?* Ikke publisert bokkapittel.
- Racz, Jozsef. (2008). The Role of the Curiosity in Interviews with Drug Users. *Forum: Qualitative Social Research*, 9(2), 1-25.
- Radcliffe, Polly, & Alex Stevens. (2008). Are drug treatment services only for "thieving junkie scumbags"? Drug users and the management of stigmatised identities. *Social Science & Medicine*, 67, 1065-1073.
- Retterstøl, Nils. (1987). *Mennesket og rusmidlene*. Oslo: Tano.
- Riessman, Catherine Kohler. (1993). *Narrative Analysis*. Newbury Park: SAGES Publications, Inc.
- Ritter, Alison. (2006). Studying illicit drug markets: Disciplinary contributions. *International Journal of Drug Policy*, 17(6), 453-463.
- Room, Robin. (2003). The Cultural Framing of Addiction. *Janus Head*, 6(2), 221-234.
- Rødner, Sharon. (2005). "I am not a drug abuser, I am a drug user": A discourse analysis of 44 drug users' construction of identity. *Addiction Research and Theory*, 13(4), 333-346.
- Sandberg, Sveinung. (2008). Black Drug Dealers in a White Welfare State. Cannabis Dealing and Street Capital in Norway. *The British Journal of Criminology*, 48, 604-619.
- Sandberg, Sveinung. (2009a). A Narrative Search for Respect. *Deviant Behavior*, 30(6), 487-510.
- Sandberg, Sveinung. (2009b). Gangster, victim or both? The interdiscursive construction of sameness and difference in self-presentations. *The British Journal of Sociology*, 60(3), 523-542.
- Sandberg, Sveinung. (2010). What can "Lies" Tell Us about Life? Notes towards a Framework of Narrative Criminology. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(4), 447-465.
- Sandberg, Sveinung. (2013). Are self-narratives strategic or determined, unified or fragmented? Reading Breivik's Manifesto in light of narrative criminology. *Acta Sociologica*, 56(69), 69-83.

- Sandberg, Sveinung, & Heith Copes. (2012). Speaking with ethnographers: The challenge of researching drug dealers and offenders. *Journal of Drug Issues*, 43(2), 176-197.
- Sandberg, Sveinung, & Willy Pedersen. (2005). «Rett fra pikerommet, med ransel på ryggen?» Om ungdom som oppholdt seg rundt Plata. *NOVA-Rapport* (Vol. 6). Oslo: NOVA.
- Sandberg, Sveinung, & Willy Pedersen. (2009). *Street Capital. Black cannabis dealers in a white welfare state*: The Policy Press.
- Sandøy, Thomas A. (2013). Fremmede i Norge, fremmede på Plata? – en kvalitativ studie av innvandrere i Oslos synlige rusmiljø *SIRUS-rapport* (Vol. 1). Oslo: Statens Institutt for Rusmiddelforskning.
- Schultz, Jon-Håkon. (1998). *Stoffbrukere i grunnskolen. Om hvem de er og hvordan de kan hjelpes*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Scott, Marvin B., & Stanford Lyman. (1968). Accounts. *American Sociological Review*, 33(1), 46-62.
- Simmonds, Lesley, & Ross Coomber. (2009). Injecting drug users: A stigmatised and stigmatising population. *International Journal of Drug Policy*, 20, 121–130.
- Skatvedt, Astrid. (2008). *Alminnelighetens potensial. En sosiologisk studie av følelser, identitet og terapeutisk endring*. (Phd), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Skatvedt, Astrid, & Marit Edland-Gryt. (2012). Øyeblikksomsorg – et verktøy for bedring. Evaluering av 24SJU – et lavterskeltilbud til personer med dårlig psykisk helse og rusmiddelproblemer. *SIRUS-rapport* (Vol. 4). Oslo: Statens Institutt for Rusmiddelforskning.
- Smith-Solbakken, Marie, & Else M. Tungeland. (1997). *Narkomiljøet. Økonomi, kultur og avhengighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Snertingdal, Mette I. (2007). Kalkulerende kjeltringer eller offer for omstendighetene? En kvalitativ studie av heroinomsetningens utvikling og aktører (Vol. 3). Oslo: SIRUS.
- Snow, David A., & Leon Anderson. (1987). Identity Work Among the Homeless - The Verbal Construction and Avowal of Personal Identities. *The American Journal of Sociology*, 92(6), 1336-1371.
- Stang, Hans J. (1976). *Ungdom på drift: En sosialpsykiatrisk undersøkelse av 100 unge stoffmisbrukere i Oslo sentrum*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stephens, Richard C. . (1991). *The Street Addict Role. A Theory of Heroin Addiction*. Albany: State University of America.
- Strand, Thomas W. (2005). Stakkarslig, dumme, kriminelle eller syke? *Arr*, 16, 73-86.
- Sundsbo, Stine M. (2013). Unge voksne. En kartlegging av aldersgruppen 18-25 år i et åpent rusmiljø i Oslo sentrum. *Uteseksjonens skriftserie* (Vol. 2). Oslo: Uteseksjonen i Oslo.

- Svensson, Bengt. (1996). *Pundare, jonkare och andra - med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Sykes, Gresham M., & David Matza. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664-670.
- Thommesen, Hanne. (2008). *Hverdagsliv, selvforståelse og dobbeltdiagnose - om mennesker med uvanlige erfaringer*. Bodø: Høgskolen i Bodø.
- Thommesen, Hanne. (2010). Master narratives and narratives as told by people with mental health and drug problems. *Journal of Comparative Social Work*, 1, 1-16.
- Uteseksjonen. (2014). Uteseksjonens sommertelling 2014. Upublisert utkast: Velferdsetaten, Oslo kommune.
- Vanderstaay, Steven L. (2005). One Hundred Dollars and a Dead Man. Ethical Decision Making in Ethnographic Fieldwork. *Journal of Contemporary Ethnography*, 34(4), 371-409.
- Weinstein, Raymond M. (1980). Vocabularies of Motive for Illicit Drug Use: An Application of the Accounts Framework. *The Sociological Quarterly*, 21(4), 577-593.
- Williams, Terry. (1989). *The Cocaine Kids. The inside of a teenage drug ring*: Addison-Wesley Publishing Company. Inc.
- Øia, Tormod. (2013). *Ungdom, rus og marginalisering*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Nettsider

Felleskatalogen, Subutex,

URL: <http://www.felleskatalogen.no/medisin/subutex-reckitt-benckiser-564208> [lesedato: 04.06.14]

VGNETT. Byråd: Færre unge rusavhengige i Oslo Rusmiljøkjenner: Feil, de gjemmer seg

URL: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/narkotika/byraad-faerre-unge-rusavhengige-i-oslo-rusmiljoekjenner-feil-de-gjemmer-seg/a/10111726/> [Lesedato: 23.05.14]

TV2. Her er det nye dop-Oslo.

URL: <http://www.tv2.no/2014/09/24/nyheter/narkotika/krim/narkotikapolitikk/6049054> [lesedato: 25.09.14]

Antall ord: 38 288

Alle kilder som er brukt i oppgaven er oppgitt

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide: unge med tilknytning til det tunge rusmiljøet i Oslo

Noen steder kan spørsmålene overlappe. Det åpner for flere refleksjoner rundt samme tema. Være forsikte med sensitive spørsmål. Ikke følg opp hvis personen syntes det er ubehagelig.

Generelt om rusmiddelbruk i dag

- Hvilke illegale stoffer bruker du?
- Hvorfor bruker du de?

Oppvekst, barndom

Et generelt bilde. Unngå ømtålige tema, men prøv å få et inntrykk av bakgrunn.

- Hvor kommer du fra?
- Beskrive oppvekstmiljø? (om venner blir nevnt her, følg opp tråden)
  - Foreldre? Skole? Jobb?
- Kan du fortelle om en spesielt god opplevelse fra barndommen

Veier inn- rus

- Første gang brukt stoff. Hvordan var det?
- Hvilken sammenheng? Med hvem? Kontakter (venner)?
- Fortell om en episode du brukte stoff.
- Har du tatt overdose? (hvis ja fortell om situasjonen).

Institusjonserfaringer + myndig

- Fortell om hvordan du opplevde å bli atten år? Frihetsfølelse? Noe nytt du kunne gjøre?
- Hvordan var kontakten du hadde med andre som ikke ruset seg på det tidspunktet?
- Fortell om erfaringer du har med barnevernet eller andre institusjoner?
  - Fosterforeldre/tvangsplassert?
- Hvordan opplevde du institusjonsoppholdene? Grenser, rutiner.
- Benyttet du deg av tilbudet om ettervern? (hvorfor/hvorfor ikke)

Livssituasjon i dag

- Hvordan bor du? (hospits/kollektiv/kommunal bolig/venner/UFB - still naturlig oppfølgingsspørsmål til boformen)
- Hvordan finansierer du livet ditt? (salg av rusmidler/prostitusjon)

- Hvis ytelser fra NAV - hvilke?
- Hvordan er kontakten din med hjelpeapparatet?
- Har du kontakt med foreldrene dine?
- Har du kjæreste?
- Fortell om andre gutter/jenter som oppholder seg i det åpne rusmiljøet?

Sosialt nettverk / identitet (grensedragninger)

- Kan du beskrive det åpne rusmiljøet for meg?
- Fortell om de du henger med? (kontakter/venner)
- Hvordan er kontakten din med folk som ikke ruser seg? (gutter/jenter)
- Hva er forskjellen mellom deg og andre som bruker stoff?
- Hva slags folk er det som bruker X?
- Hvilken betydning har aldersforskjeller i rusmiljøet?
- Kan du fortelle om hvordan det er å bruke stoff seg med eldre brukere?
- Kan du fortelle om hvordan det er å bruke stoff seg med brukere på din alder?
- Kunne du hatt en kjæreste som ruse seg?
- Hvordan vil du beskrive de andre personene som oppholder seg i rusmiljøet?
- Føler du deg som andre personer i rusmiljøet? / Hvordan vil du beskrive deg selv?
- Hva legger du i ordet «narkoman»?
- Føler du deg en som en «narkoman» (*passer du inn i den beskrivelsen*) (*hvorfor/hvorfor ikke*)?
- Hvordan tror du ditt rusmiddelbruk påvirker hvordan [folk fra rusmiljøet] / [folk som ikke ruser seg] ser på deg?

Avslutning. Fremtiden? Om 5-10 år?

Vedlegg 2: Orienteringskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Unge voksne med tilknytning til det tunge rusmiljøet i Oslo”

Bakgrunn og formål

Mange unge voksne brukere av illegale rusmidler mistet kontakt med barnevernstjenesten eller andre hjelpeinstitusjoner da de fylte 18 år. Hverdagen kan på kort tid endre seg drastisk som myndig, og ofte er veien fra en institusjon til det åpne rusmiljøet kort. Jeg ønsker i dette prosjektet å intervju de som oppholder seg i det åpne rusmiljøet i Oslo om hvordan det oppleves å være ung voksen rusmiddelbruker. Intervjuene vil benyttes i en masteroppgave i sosiologi ved Universitet i Oslo.

Om du jevnlig benytter en eller flere tunge rusmidler, er 18-22 år, og ved flere anledninger har oppholdt deg i det åpne rusmiljøet i Oslo ønsker jeg å intervju deg til dette prosjektet.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien vil basere seg på dybdeintervju med mellom 1 til 1 ½ times varighet. Spørsmålene vil være personlig, og handle om livet som bruker av rusmidler. Ulike temaer som blir tatt opp under intervjuet vil være oppvekst, institusjonsopphold, rusmiddelbruk, sosialt nettverk og identitet. Samtalen vil bli tatt opp på lydbånd og skrevet inn på pc.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Bare jeg og mine to veilere på prosjektet vil ha mulighet til å få innsyn i dataene som blir samlet inn. Alle involverte er underlagt tausehetsplikt. De nedskrevne intervjuene vil sammen med lydfilene bli oppbevart på en passordbeskyttet pc.

I publikasjonen ville alle deltagere av prosjektet anonymiseres slik at de er umulig å identifisere. Prosjektet skal etter planen avsluttes 30.08.14. Da vil alle lydopptak og nedskrevne intervjuer være slettet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Deltagelse vil ikke få noen innvirkning på eventuelle behandlinger eller tilbud du benytte deg av.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med student Anders Stenersen på 47 26 31 90 eller epost andesten@student.sv.uio.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Jeg setter pris din deltakelse i prosjektet!